

BIBLIOTECA DE OBRAS COMPLETAS
DE
VALENTÍN L. CARVAJAL

A MUSA D' AS ALDEAS

—————

VERSOS GALLEGOS

Cuarta edición

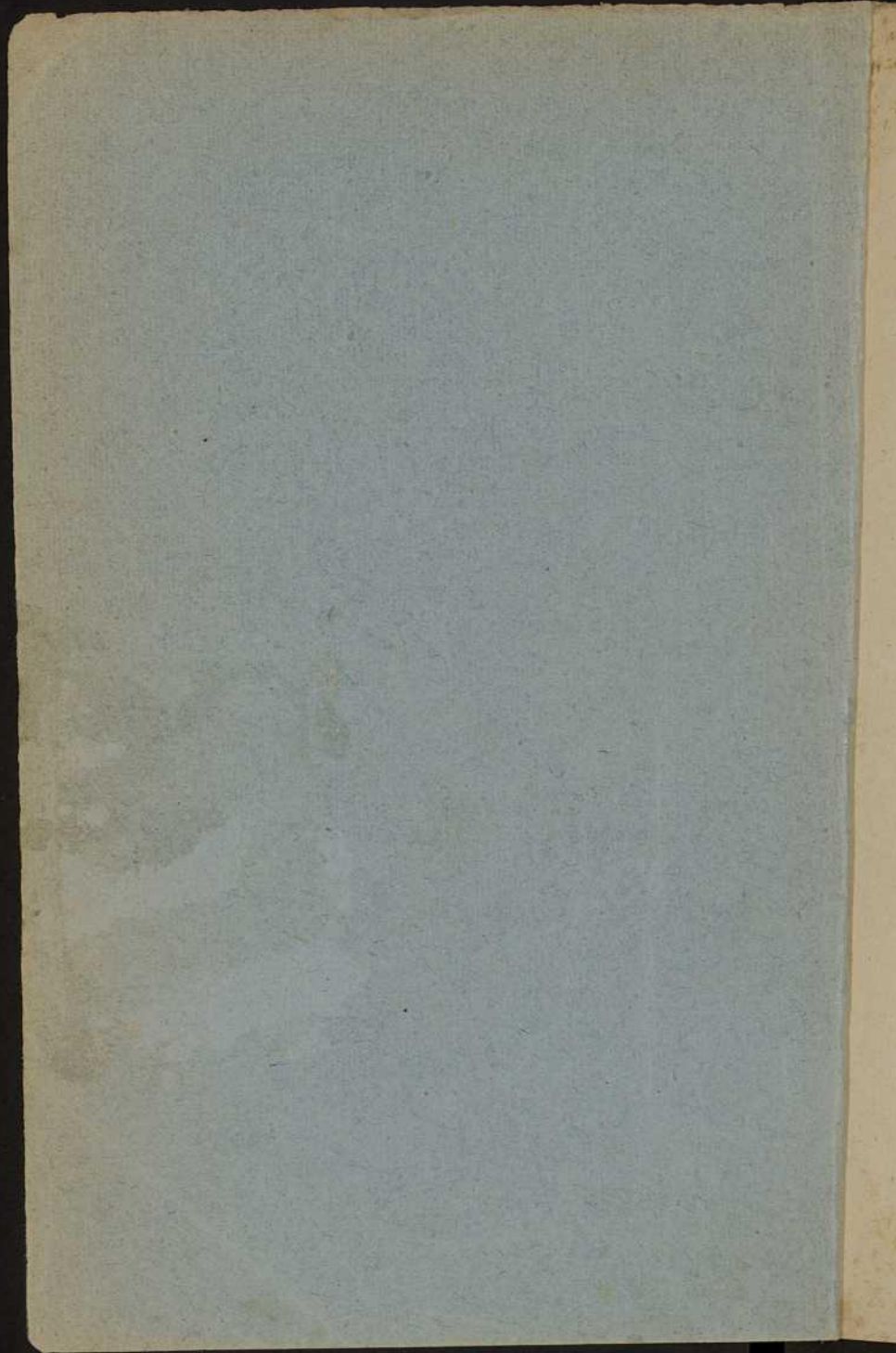
ORENSE

Imprenta de EL EGO
1909

DEMIA
A
ÑA

1

teca

Pr. Mahach

BIBLIOTECA DE OBRAS COMPLETAS
DE
VALENTÍN L. CARVAJAL

A MUSA D' AS ALDEAS

VERSOS GALLEGOS

Cuarta edición

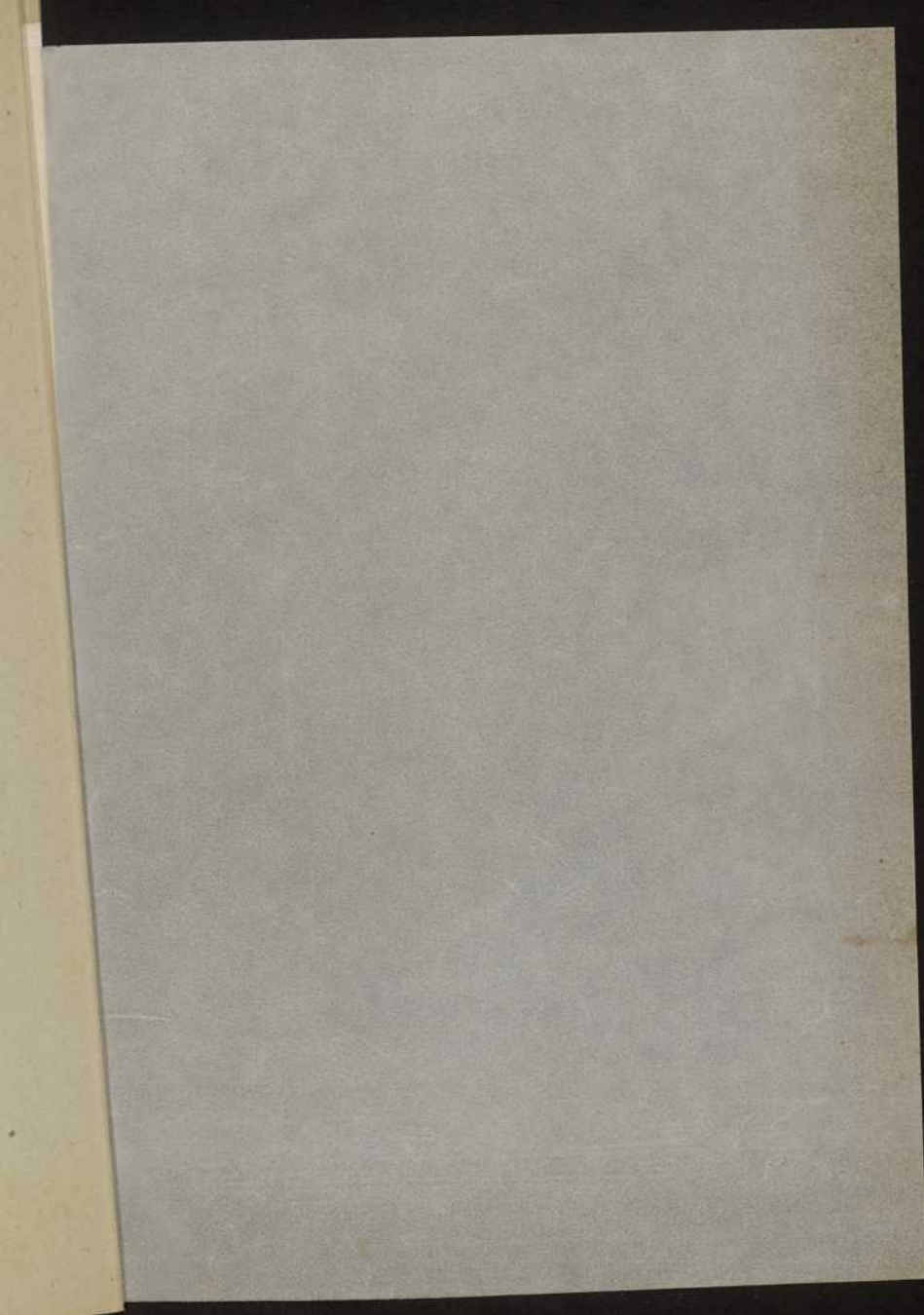
REAL ACADEMIA
GALEGA
A CORUÑA

3471

Biblioteca

ORENSE
Imprenta de EL ECO
1909

24496

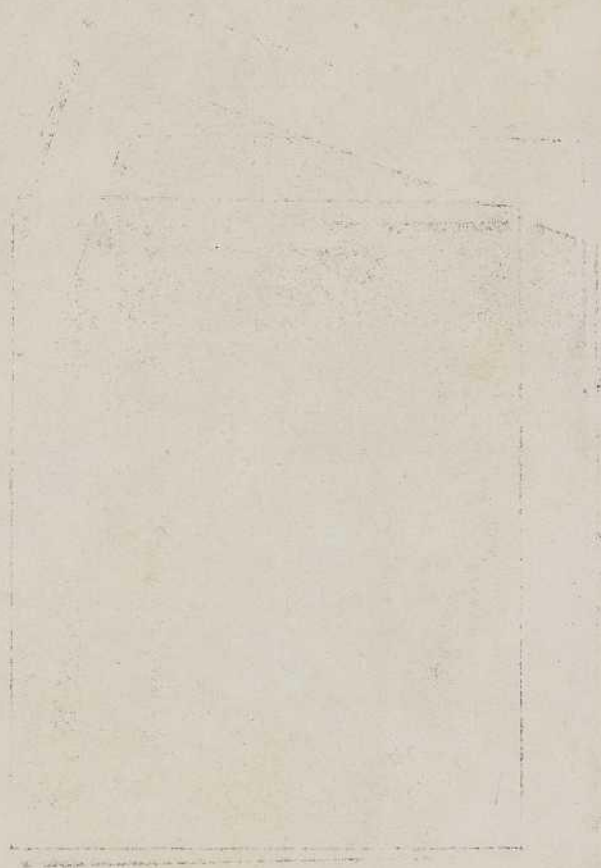

Valentín Lamas Carvajal

† 4 SEPTIEMBRE DE 1906

O TANGARAÑO

Naceu co-a raquitis;
con vica, patacas e leite, criárono,
e medrou endebre,
sin forzas, enfermo, sin sangue, mirrado.

Daba noxo velo
n-o eixido d' a chouza n-un gueipo sentado,
ou andar á gatas,
ou ben com' as cobras n-o monte, d' arrastro.

Cando sol facía
n-o inverno, á raxeira solíño deixábano;
pol-o vrau poñíano
á sombra d' un vello, corpudo carballo.

Os outros rapaces
diante d' él pasaban reíndo e troulando,
con runfla e barullo
correndo cal leda bandada de páxaros.

Poñíalles medo
o mesmo qu' os móustros, e dáballes asco,
y-ô velo de lonxe,
decían fuxindo: «¡Tenche o tangaraño!»

A nai unha bolsa
colgoulle ô pescozo con escapularios
medallas e figas,
a pel d' unha cobra y-os ollos d' un sapo.

O señor Abade
mais de vinte veces foi á esconxuralo,
por mor de si tiña
o encrenque, n-o corpo metido un meigallo.

Cargou co-él ô lombo
seu pai, p-á pé feito foise ô zuruxano,
que o viu, e dispuxo
o mesmo qu' ás bestas, abrírlle un sedazo.

A Coba de Lobo
pra ver si o curaban tamen o levaron;
alí tres Marías
n-a pena furada tres veces pasárono.

Por si acaso fose
o ramo cativo, ¡non era mal ramo!
á San Pedro mártir
duas vellas con moitas ofertas levárono.

Co-a probe criatura
correron o antroido, fixeron o diaño,
os páis, os veciños,
á espaldas d' a cencia, p-en nome d' os santos.

Con tales securas
morreu consumido, viviu desecado,
un sér c' o que poido
o yodo con ferro facer o milágro.

¡Pra tan negros crimes
xusticia d' a terra non ergues cadalsos!
¡Non solo n-os corpos,
tamen n-as concencias está ô tangaraño!

¡EY, BOY, EY!

Car' à vila de Monforte
camiña Xusto de Alen,
diante d' un carro de mollos
que vai á feira vender;
os bois turran con traballo
por mais de que os tanguen ben
pois van rubindo unha costa,
qu' inda pra rubila á pé,
teñen os homes un pouso
n-os comenzos que facer;
e namentres que os bois turran
e renxe o carro, o d' Alen,
berrando de cando en cando

«¡ey, boy, ey!»

vai axustando as súas contas,
que nunca lle saen ben,
por mais que as bota ô seu xeito
como vandes á saber:
«Nantronte ô brincar un balo
estordegóuselle un pé
ô meu fillo mais pequeno;
ônte paríume a muller;
estou chamado á xüicio
pr' os derradeiros d' o mes;
debo dous anos de renta
ô fidalgo de Sober;
o preito e' o meu compadre
fallouno en contra o xüiez;

teño que pagar us piques
d' a botica que levei,
os rédetos de dez pesos
que m' emprestou don Manuel,
o trabuco de consumos,
o d' a sal, e mais non sei
cantas outras picalladas
que me tran á mal tragner;
c' os vinte centos de mollos,
(son vinte, conteinos ben),
que van n-o carro cargados
y-á feira levo á vender,
á duas pesetas o cento,
oito pesos collerei.
¿E co-estes cartos que fago?
Si cumpro c' o meu deber
y-á pagar empezo... ¡adiós!
vánseme n-un *santiamen*,
e si co-eles vou mercar
centêo pra nos manter,
vén a xusticia á embargarme...
Vállame Dios, ¡qué farei!
¡Ay pol-as que pasa un probe
co-as obrigaciós que tén!
Mais... ¡cala! ¡Paroume o carro!
¡Ey, boy, ey!

O fillo maor que tiña,
era bô mozo abofé,
e n-o precural-as terras
axudábame por dez;
aquele fillo, ¡mal pocado!
foi ô servicio d' o rey,
e mandárono pr' o Norte
o ano satenta e tres,
cando os calristas en guerra
andaban pra pornos rey,
como si nós non tivésemos

un xa, que nos chega ben:
n-a primeira aución que tivo
seic' o día de San Miguel,
n-un que chaman Montexurra
ou monte de Lucifer,
caíu o probe ferido
d' un balazo n-unha sen;
d' alí levárono á Oteiza,
onde o probe foi morrer
n-un hespital esquecido,
como morren os ningués,
e cal si páis non tivera
que a vida disen por él.
Van pasados nove anos,
día por día, mes por mes,
e inda os ollos se m' engradan,
e inda sinto remexer
non sei que delor n-o espírito,
e no corazón non sei
que sentementos extranos,
que me fan, sin eu querer,
dar agarimo á xenreiras
que non son d' homes de ben:
inda ô escoitar os salayos
que á miña infeliz muller
da, sempre que o morto fillo
â memoria se lle vén,
salayos fondos, muy fondos,
e mais amargos qu' a fel,
queixas d' un alma doorida
que outros consolos non tén
mais que pensar n-o seu fillo
e pidir á Dios por él,
danme, sin sabelo, antoxos
d' unha arrautada facer,
pra me vengar d' os aldraxes
que ôs probes lles fan as leis,
pra castigar esos crimes

que non teñen mais xüez
que Dios, nin outros testigos
que os que en sacreto croel
son d' eles vítimas sempre
e calan hastra morrer.
¡Ay d' os mártires sin nome,
sin corôas de laurel!
¡Ay d' aqueles que non chegan
o esprandor d' a gloria á ver!
¡Ay d' o coitado paxáro
que nin aás nin niño tén!
¡Ay d' o misero labrego
que está condenado á ser
un escravo d' o traballo
precurando alleos bês,
pra loitar sempre co-a fame
como non loita ninguén!...
¡Ay pol-as que pasa un probe!
¡Vállame Dios, cómo ha ser!
Pacencia, moita pacencia,
co-as obrigaciós que un tén...
¡E volta á parar o carro!
¡Ey, boy, ey!

Que somol-os homes libres
vin escrito n-os papés,
que temos iguás dereitos
diante á xusticia y-a ley;
que os ricos son com' os probes
n-o tocantes á valer,
poil-os homes non se xuzgan
pol-as riquezas e bês,
sinon pol-o seu talento
e pol-a sua honradez:
non marra que o que lle poñen
din os xuncras d' os papés,
pol-o demais... ¡vaiche boal,
todo pol-a contra é,

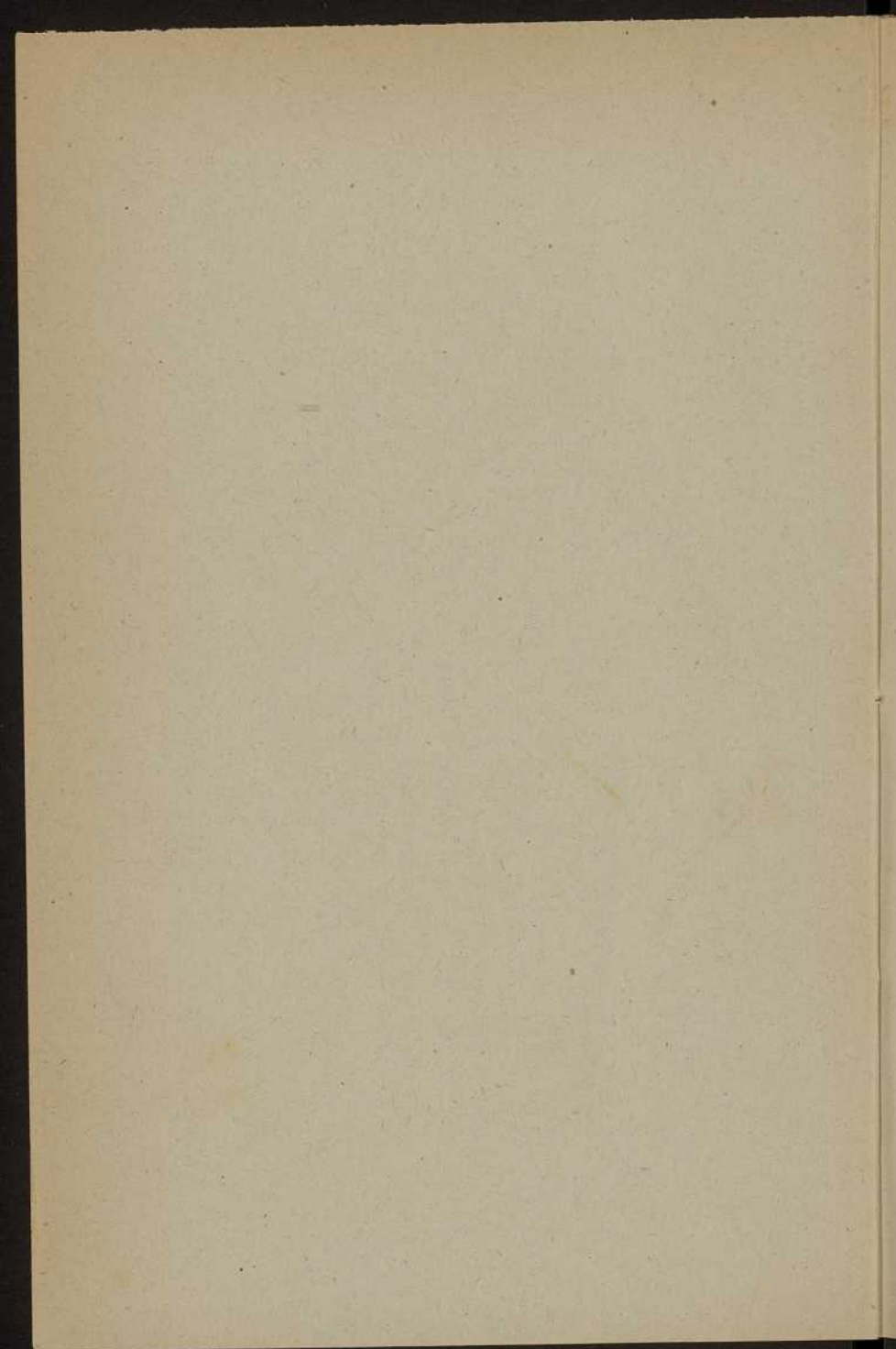
porque o rico gasta e trunfa,
y-o probe que nada tén
morre n-un currecho á mioca,
ou adoce de se ver
esquecido pol-o mundo
sin que o aloumiñe ninguen.
Ponse un ladrón de lanvita,
e criminal como é,
alcontra quen-o agasalle,
quen lle fale con pracer,
e téñeno por fidalgo
e chámalle de vosté;
mais, vai un labrego á vila
co-a chaqueta d' o rivés,
pol-a mor de conservala
porque outra millor non tén,
e non dispón de diñeiro
pra mandar outra facer,
pois o traballo non loce
e gracias á que o mantén,
y-os pequerrechos d' a escola
corren berrando tras d' él,
y-apúpano com' un lobo,
e non podéndoo morder,
póñense os cas á ladrarlle
co-a maor desfachatez,
cal si os cadelos soupesen
que n-o mundo ô que non tén,
hay que tratalo á baqueta
y-aldraxalo sin temer.
¡Ave Maria de gracia
ô que âs mentes se me vén!
¡Qué cousas un pensa âs veces!...
¡Bruxas fora! ¡San Andrés!
E co-estas melanconías
estraído é sin saber,
¡nin que me vise unha fada...
paroume o carro outra vez!

¡Tó, marelo! ¡Anda, xubenca!
¡Ey, boy, ey!

Estou xa preto d' a vila,
renxe o carro e renxe ben,
turrán os bois canto poden
e muy logo chegarey;
vou darlle enxabón ós eixes
pra que deixen de renxer,
porque sinon, Xusto, pagas,
a multa que puxo a ley,
e non estás pra soltare
os cartiños que non tés:
vou untar o carro eixiña
porque a vila xa se ve;
virán logo eses miñatos
que o que un trai veñen á ver,
e pidiránme o trabuco
y-as cadelas soltarei:
paguemos ó de xusticia
que non é pouco facer;
mais, ¡ollo, Xusto! e ten tino
que non ch' esbareñ os pés;
entra c' o teu carro untado,
que non-o sintan renxer,
á modiño, caladiño.
¡Xo, marelo! ¡Xa acabei!
Teñen enxabón os eixes,
roda o carro, e roda ben,
roda n-as lousas d' as ruas
e sin barullo meter:
botarme multas non poden,
pois fago o que manda a ley,
tan sabida, que non deixa
ós labregos remexer.
Camiño d' a feira voume,
d' os primeiros chegarei,
dareille ás benditas ánemas

dous cartos si vendo ben,
e si cerro aíxiña o trato
doulle un mais e xa son tres.
¡Ay pol-as que pasa un probe
co-as obrigaciós que tén!
¡Cómo a cabeza traballa
pra xuntar pra se manter!
Estou n-o campo d' a feira.
¡Gracias á Dios que cheguei!
Agora non pára o carro;
maus ô negocio, á vender.
¿Quén merca un carro de mollos?
¡Ey, boy, ey!

A FESTA DE SAN WINTILA

Formiguean os romeiros
n-os vagós, o tren subía,
e sai a locomotora
centeleando muxicas:
o móustro de ferro alanca
pol-os railes d' a vía,
nubes de fume deixando
como estela fuxitiva
pol-os aires, que se perden
aló enriba, muy enriba,
y-á borbollós pol-as bocas
de vez en cando gomita
encandescete mistura,
auga quente, vapor, cinsas.

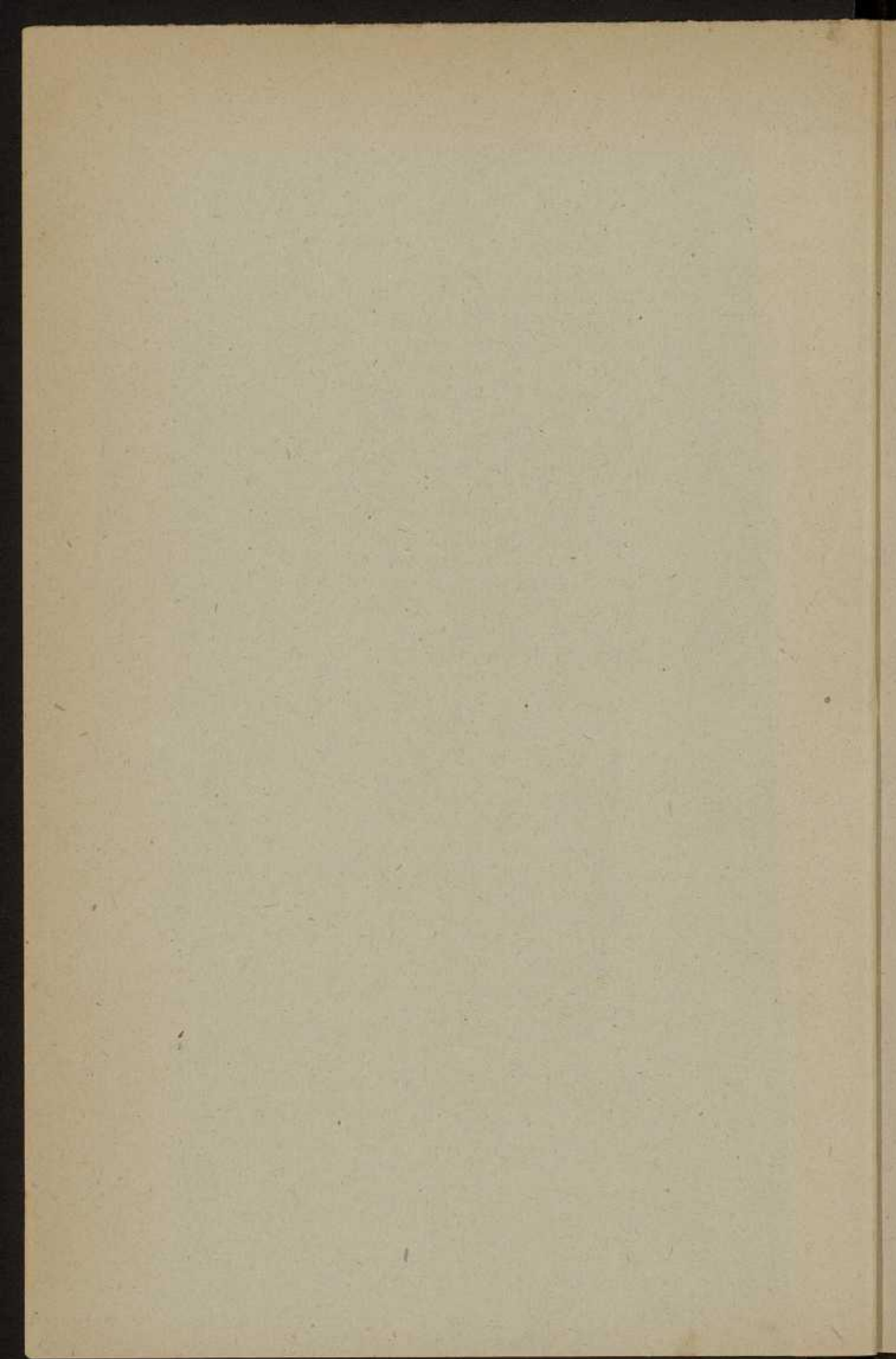
Os romeiros n-os vagós
con pracer e con legría,
cantan copras, aturuxan,
ou ben pol-a caladiña
van acomodo buscando.
os mozos y-as raparigas.
A férrea serpente chega
á Barbantes; asubía
de novo, e rosmando ronca,
deténse cal si á feriran.

Os romeiros á barullo
d' os vagós y-á presa brincan

e como poden, en runfla
de car' á Punxín camiñan.
Foguete de tres estralos
qu' estrondan n-o aire á porfía,
cregos que cantan n-a eirexa
a mais solene d' as misas,
devotos qu' entran e saen,
campanas que repinican,
cegos que a zanfona tocan
entoando as suas copriñas,
n-as que ôs santos chaman demos,
ánxeles ás Mesalinas,
e fidalgos ôs coachas
e lapidantes d' a vila;
maridos que levan cestas,
nenos que mercean rosquillas,
cortexos aparexados,
solteiras postas en ringla,
casados novos e vellos
que conversan e latrican,
fato de mozos que andan
de riola n-a romaría;
santeiros que á puxas venden
os lacós, millo e galiñas,
que ô santo en ofrenda deron
devotos d' aldeas e vilas;
merendas pol-ô agro adiante,
o viño en xerras e pipas,
pulpo en pratos e caldeiras,
comida, moita comida;
probes que piden á berros
lles den unha limosniña;
moitos lañas xa c' o viño
que á cabeza lle rubira
armando c' os mais quimérias
acamballados co-a chispa;
dous que promoven un lío,
outros dous que acolá rífan,

á garda civil poñendo
as paces co-as carabinas;
larpadelas pol-a nova,
comilonas pol-a fina,
parexas que por querer
vanse perdendo de vista,
fillas que fuxen d' os páis,
páis que se velan d' as fillas,
primos que ll' están facendo
a rosea d' o galo ás primas,
e sin que ninguén os vexa
agasallalas cobizan
pol-a mor d' o parentesco
e pol-o amor á familia;
mozos que lén de corrido
e que saben a cartilla,
facendo eses n-o aire
e n-a terra xeometría;
a gaita que soa de lonxe,
a murga que condanida
dando pitadas abouxa
ás xentes menos artísticas;
pandeiretas que se tocan,
són de ferros, e cunchiñas,
enxordecentes atruxos,
algús morras, moitos vivas,
un xentío en movemento,
unha cibdá n-a campía,
pol-as carballeiras moitos
cadros vivos e realistas,
tal vos é todol-os anos
a festa d' o San Wintila.

AMOR SIN NOME

Morreulle á Brás unha nena
garrida como unha fror;
as crenchas d' os seus cabelos
esprandecían ô sol;
tiña n-as meixelas rosas,
coral n-os labios, n-a voz
vagas candencias de música,
gorxeos de reiseñol;
era un ánxel, un capulo,
privilexada creación;
era luz, gloria, alegría,
n-a chouza d' o labrador.
Viu Brás agonizando á filla,
e viuna morta dempois,
sin ter n-os seus ollos vágoas,
nin ayes n-o corazón
pra se doer d' o infurtunio,
soportouno con valor,
e' un heroismo de mártir,
facendo esta reflexión:
«Pra morrer vimos ô mundo...
pacencia, mandouno Dios.»

Morreulle á Brás unha toura
que tiña en estimación,
pois xa lle daban n-a feira
onza e media, e non-a dou;
a rés era d' as variles,

en medrar era un primor,
¡pêza de gando com' ela
non se viu, nin se eriou!
¡ôs seis meses xa pensaba
o tío Brás botala ô boy!
Cando a mala nova soupo
entroulle tal afriución
que as maus levou á cabeza
e como un neno chorou.
«¡Mália á miña sorte moura!
—cramaba con ronca voz.—
¡Vállame Maria Santísima!
¡Toura do meu corazón!
¡Maldito de cote sea
o valo que te matou,
que cantos por él avanten
non alcotren salvación!
¡Ay! ¿Qué vai á ser de min?
¡Toleo, perdido estou!»
Doéndose algús veciños
d' as coitas d' o labrador,
pra consolalo dixéronlle:
«Home, ten resignación
e fai por te conformares
co-a voluntá d' o Señor.»
Oindo tales palabras
ergueuse, un terno botou,
e mirando car' ôs ceos
relaxado c' o furor
«¿Qué me console d' a perda?
dixo, ¡non, cen veces non;
xa non hay pra min consolo,
non me lembredes á Dios!»

CHORAR POL-O QUE SE FOI

¡Recordos d' a mocidade
agora que vou xa vello,
por fada ou por bruxería,
espertan n-o pensamento!
Inda parês que foi onte...
¡E como se vai o tempo!
Era pol-o mes de Mayo,
n-o mes mais frorido e ledo,
n-os picoutos d' as montañas
o sol íbase poñendo,
arrendeábanse as follas
movidas por maino vento,
e eómo si citas disen
pra un doleísimo concerto,
os paxariños n-os álbores,
y-os grilos entr' os centeos,
en loita os aires enchían
de marmullos e d' acentos.
Eu era mozo ¡qué mozo!
forte com' un castiñeiro,
ela, unha moza ¡qué moza!
o mirala daba xenio,
pois eran estrigas d' ouro
as trenzas d' os seus cabelos.
Veira d' a fonte d' aldea,
coberta por ameneiros,
os dous soliños topámonos,
sin pensalo nin sabelo,
e como a meiga d' o amor

tiñámol-os dous n-o peito,
ela sin pestanexar,
y-eu sin poder estar quedo,
puxémonos de parola
botando este parrafeio:

—¿Tí seica m' atentas, Calros?
Acouba un pouco, trasfego.

—Xa che dixen, Sabeliña...

—¡Uy, que diaño, estate quedo!

—Que m' estás facendo cóxegas
co-eses ollos churrusqueiros.

—¡Volta e dalle! ¡Ten xuicio!

¡Vaya... arrenégote demo!

—Heiche de contar un conto...

—Pois vajillo contar ô crego.

—Heiche regalar un pano

y-un manifecho mantelo.

—Regálallos á Farruca,

qu' eu pra min, teño goberno.

—Déixate querer, xoiña...

—Xa che dixen que non quero.

—Pois que queiras que non queiras...

—¡Ay, Calros, olla que berro!

—Sendo antoxo, por min berra;

faino, que perdes o tempo.

—¡Seica toleas!

—Quen sabe;
pois arrautadas, ter, teño.

—¡Qué che bato c' unha pedral!
Non pois... ¡cóllesme de xenio!

—Por mais que fales e fagas,
Sabeliña, non te deixo.

—¡Ay que bule-bule d' home!

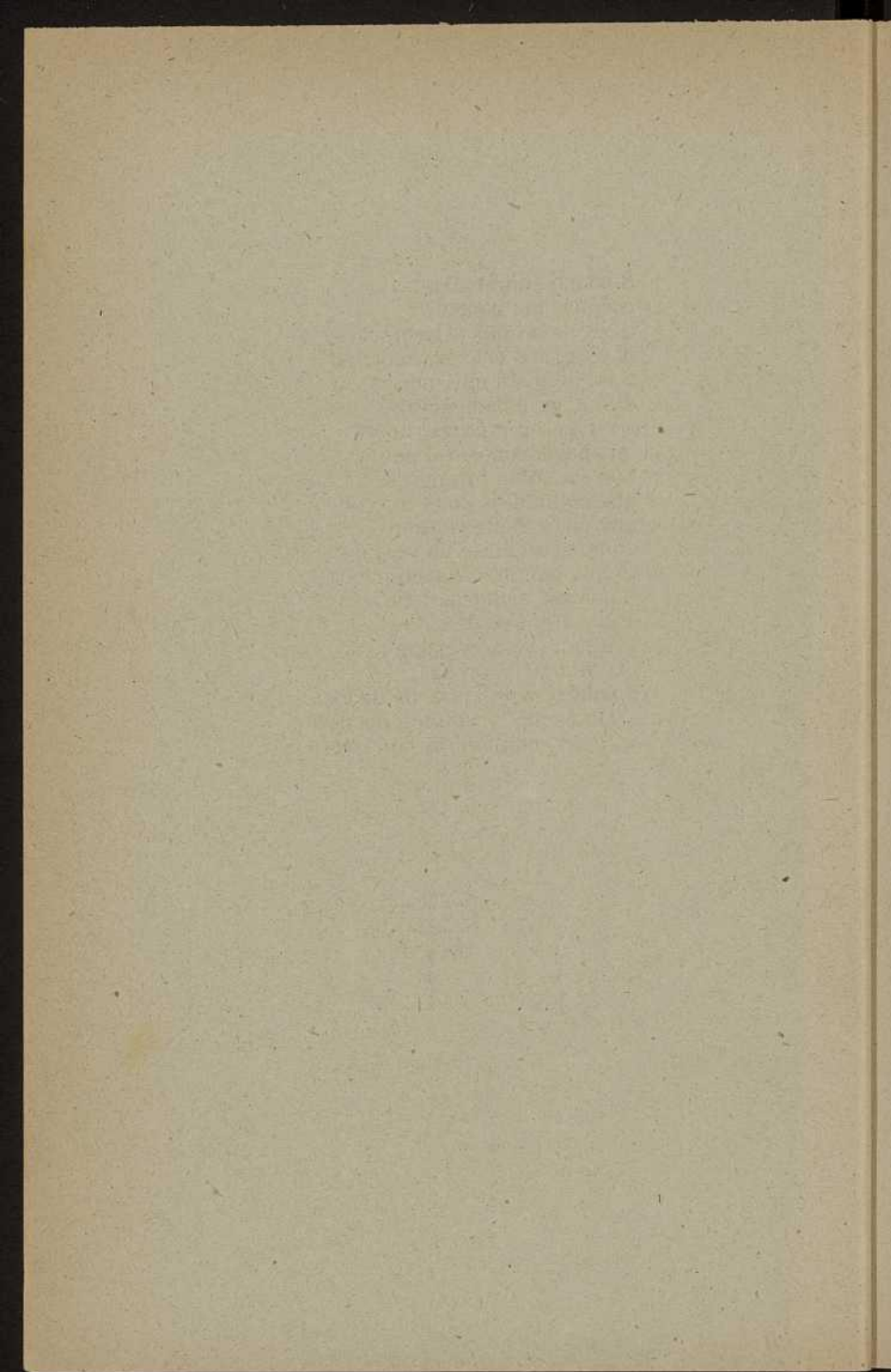
Tira d' ahí, posme medo.

.....
.....

O que dempois sucedeu,
agora non-o relembro;

o maino soprar d' a brisa,
o docísimo concerto
d' os paxariños n-os álbores,
d' os grilos ent.' os centeos;
a luz d' o sol que morría,
a fontela, os ameneiros,
a meiga ou bruxa d' amor
que aniñábamos n-o peito,
non sei como foi, non sei
que con nol-os dous fixeron,
que nos esbaímos xuntos
como si nos dise un vértigo.
O que non m' esqueee nunca,
o que n-a memoria teño,
é que á pouco de saír
d' aquel esmorecemento,
ela díxome chorosa,
limpando os ollos c' os dedos:
—Dixencho, e voívo á decircho,
Calros, «non quero, non quero».

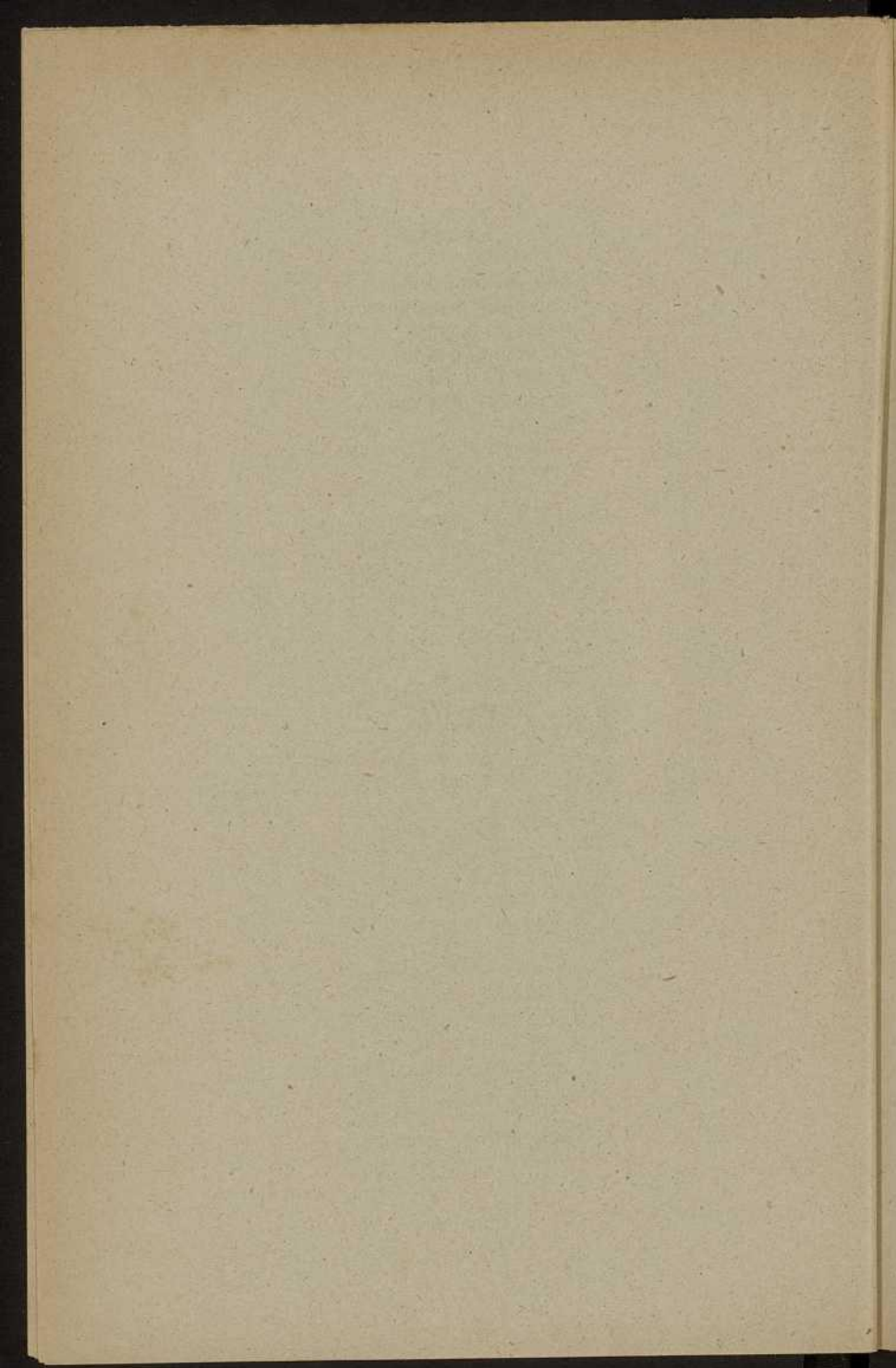
SECUENCIAS D' O VIÑO

'O saír d' a misa,
d' a misa d' o galo,
foi pr' a casa chispo
Xacobe d' o Pazo.
Por eiquí me ergo,
por alí me cayo,
às apalpadelas
chegou hastra o patio.
Chamou, non ll' oubiron,
e desespranzado,
tan longo com' era
deitouse sin ánemos,
e quedouse aixiña
durmindo e roncando.
Pasou d' ali á pouco
o señor pedáncio,
e pódose á espreita,
dixo pr' o seu sayo:
«Ladrós eiquí andan,
collinos n-o allo;
fágome hoxe célebre
ou nunca me fago.»
Enristrou a vara,
tocou un siíbato,
mozos acudiron,
un, outro, tres, catro,

e xuntos, de súbito
n-o corral entraron.
Inda ben un d' eles
non dira dous pasos,
tembrando c' o medo
com' un azougado,
cando os pés n-o corpo
puxo d' o borracho:
«¡Un morto, señores!
berrou tateando.
¡Un morto! ¡Qué crime!»
Xacobe d' o Pazo,
mais morto que vivo,
e todo asustado,
ergeuse de prêsa
mais listo que un galgo,
y-ô erguerse, berraba
com' un condanado:
«¡Veciños, socorro...
ladrós n-o meu patio!»
Chegaron-mais xentes,
armouse un escándalo,
ninguen s' entendía,
e chispo, e pedáneo
veciños, multeres,
todos s' agarraron
sin dárense conta
d' a causa d' o caso,
hastra que o causante
Xacobe d' o Pazo,
facendo un esforzo
que foi n-él milagro,
dixo en voz solene:
«Haxa paz, ¡carafío!
oubíndeme, calma,
qu' eiquí son o amo:
nin ladrós nin morto
hay n-este cotarro;

son eu, amiguiños,
que dous medios tragos
botei á maores
de viño cristiano,
ô sair d' o xuncras
d' a misa d' o galo.»

A ALDEA

N-o medio d' un soute, ô pé d' unha serra,
n-a cume d' un monte, n-o fondo d' un val,
co-as chouzas de seixos telladas de colmo,
están as aldeas, o mundo rural.

Por riba d' as casas, a torre d' eirexa
destácase airosa mostrando unha cruz:
abaixo, tristuras, miserias e loito,
n-os ceos, feitizos, espranzas e luz.

N-o burgo de cote co-a fame loitando,
están os labregos rabeando de bós,
esravos que levan o nome de libres,
que viven n-o inferno rezándolle á Dios.

Fozando c' o sacho n-a costra d' a terra,
soportan os fríos, a chuvia p-o sol;
a ley d' o traballo que rixe pr' os probes,
ôs nados n-aldea colleunos n-un rol.

Alí com' os corpos, o espriu esmorece,
sin outros alentos que a superstición;
os mortos, as bruxas, os trasnos, as meigas,
seus dioses penates, seus númenes son.

Fanáticos, chámanlle â cencia herexía,
ô xenio loucura, grandeza ô poder,

valor á osadía, ô medo pacencia,
â usura comercio, vergonza ô non ter.

De labios afora renegan d' a curia,
mais pr' os seus istintos tén tal atraución,
que, como as serpentes fascinan ôs páxaros,
atáinos e failles perder a razón.

Non terán botica que dar ôs enfermos,
famentos, en coiro, d' arrastro andarán,
y-en preitos, partixas e xuicios verbales,
derreten os cartos que aforran de pan.

Alí, os caciques engordan e chegan
á ricos, sin teren nin rentas nin bés,
namentras o triste maestro d' escola,
un ánema en pena de fraco parés.

Alí non pensedes hachar agarimo
si apóstoles sodes d' algún ideal,
a inmovre rutina secou os celebros,
y-a cega iñorancia xunguiunos ô mal.

'O ver as coitadas mulleres histéricas
que coidan o demo n-o corpo manter,
e tidas por bruxas e meigas chuchonas
á vellas que honradas deberan de ser.

'O ver pol-os montes d' o gando en compañía
ôs nenos, sin roupa, sin pan e instrución,
sinte un pol-as xentes que viven n-aldea,
tristúra, vergonza, conmiseración.

¡Alí todo é triste! O arrolo d' as auras
semella entr' as chouzas doído xemer,
salayo n-o souto, un grido n-o monte,
n-o val unha queixa que vai á morrer.

As notas d' a gaita que rí e' o punteiro
e chora e' o ronco, parece que son
risadas de tolo n-as ledas romaxes,
agoiro n-as runflas, n-as bodas risión.

As vacas muxindo, balando as ovellas,
os cas á ladraren, son tristes tamén,
y-o canto d' os galos po!-a media noite,
un deixo d' angustias insólitas tén.

¡Alí todo é triste! Os testos de albahacas
que as mozas costuman poñer n-os balcós,
as herbas parecen d' algún camposanto,
y-as chouzas desertas, de mortos mansiós.

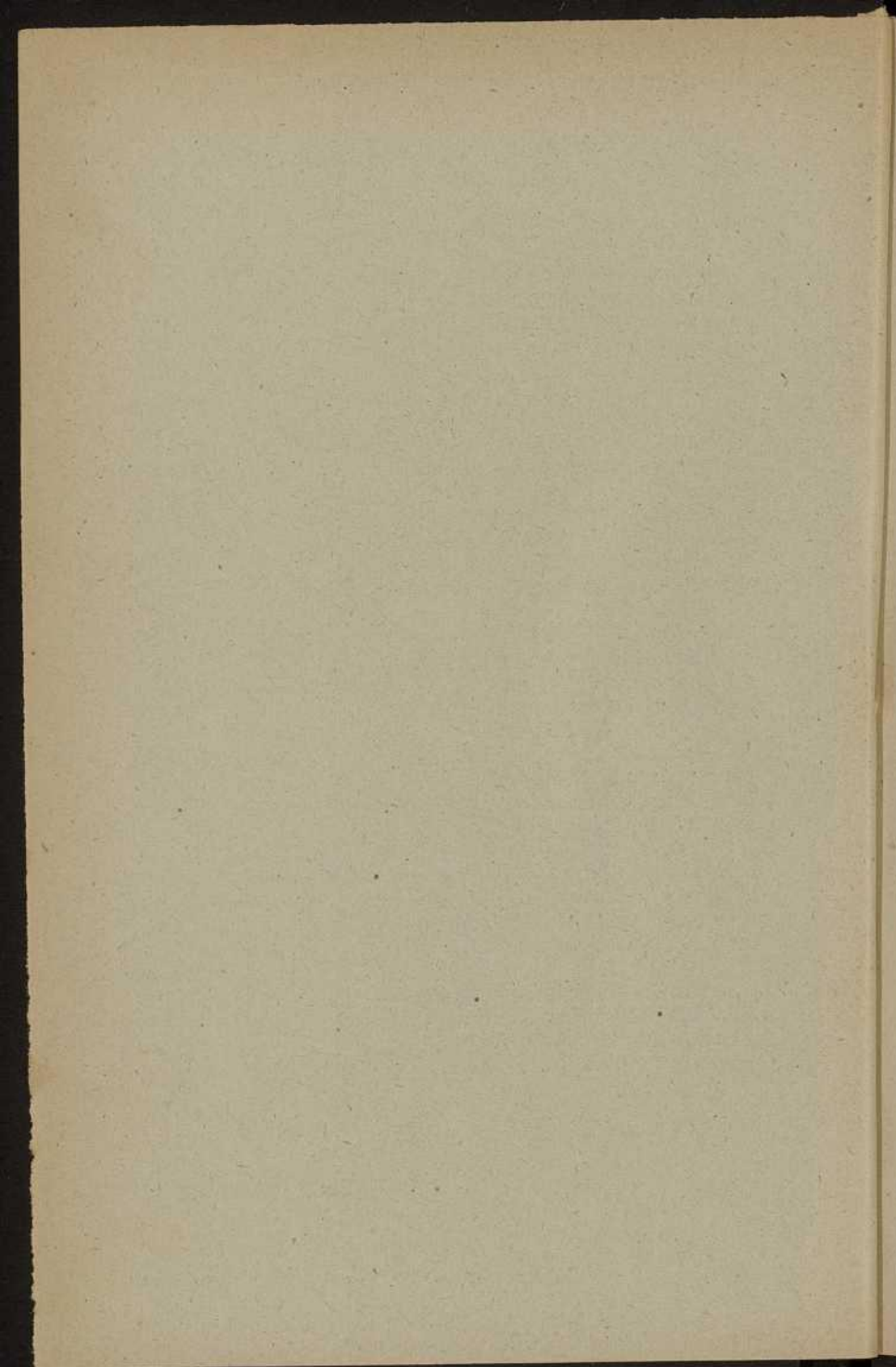
¡Alí todo é triste! N-o inverno as nevadas,
en branco sudario convirten o chan,
y-os lobos famentos que oubean n-o monte,
as longas veladas mais fúnebres fan.

N-as tardes d' outono frotando n-as brétemas
parés que unha fada fatídica vai,
pois faise a morriña mais fonda n-o espírito,
mais triste o desterro d' a vida se fai.

N-o vrau o pedrisco que as nubes descargan,
os agros arrasa y-o froito en sazón,
y-os regos ruxentes qu' inundan a veiga,
estenden n-os eidos a desolación.

¡Ay miseros, probes, coitados labregos
qu' están n-as aldeas rabeando de bós...
escravos que levan o nome de libres,
que viven n-o inferno rezándolle á Dios!

DE MAGOSTO

Tardar, afeílas tardamos,
pro cumprimos a palabra
que dous anos fai nos déramos
eu e Xan, e Luís d' as Laxas,
de facermos un magosto
os tres xuntos, r-a solaina
d' a casa qu' herdou d' un tío
que morreu aló n-Habana.
Fixemos o longo viaxe
en dous burros sin albarda,
con mais fame que un maestro
e e' unhos corpos d' espátula,
e' os que si bestas non fosen
poideran pasar por ánemas.
Traballiños que pasamos,
non son pra ditos, caráspeta;
n-as ladeiras d' o camiño
ô ventaren unha palla,
botábanse á ela de súpeto
como os mozos ás rapazas;
o turraríles d' o ronزال
era andar ás musarañas;
moitas veces por prantárense
dáballes con pouca lacha,
e quedábanse cravados
como si fosen estacas;
nós, á apear nos, e eles,
rexos, fixos como estáutas;

nós, á turrar pol-a corda,
y-eles sin mover as patas;
fixemos un viaxe os catro
jun viaxe, que vaya, vaya!
Eu e Xan, que somos dous
labradores de polaina,
non poidemos c' os dous burros
n-a condanida xornada,
y-eles, como dous menistros,
(enténdase fora a alma)
chegaron ô pé d' a porta
d' a chouza de Luis de Laxas,
e nós chegamos suando
e feitiños unha lástema,
pol-o qu' inda temos dúbidas,
qu' espomos por si s' acrarian,
si os burros fumos nosoutros
y-eles os xinetes, ¡rábecha!
Agasalleiro e fidalgo,
qu' eso xa lle vén de casta,
tratounos como dous príncepes
á viño, pan e talladas,
e puxémo'-os estómagos
acugulados de gana;
vamos, qu' enchentas d' aquelas
agora poucas se cazan,
Pol-a tarde ô monte fumos
con moita verba e mais cháchara
á facermos o magosto,
indo n-a nosa compañía
tres nenas como tres soles,
feituquiñas, coloradas,
c' unhas cariñas de rosa
y-unhos cabelos de fada,
y-unhos ollos como estrelas,
y-unhos lábeos como a grana,
y-unhos dentes como a neve,
y-unhos arrollos de páxaras,

o demo y-a nai d' encantos
c' os que as mulleres encantan,
e que lles empresta o demo
pra nos tentar e tentalas,
e pra nos botar de perda
hastra collernos n-a trapa,
e xungirnos ô pescozo
esa corda, esa carranca,
que por algo lle chamaren
o matrimonio lle chaman.
Como cabirtos brincando
iban as tres pol-a braña,
corrían como os coellos
sin arroparar n-as matas,
e nós, pousós como bois
e co-esta nosa cachaza,
ibamos como calóndrigos
graves detrás d' as rapazas:
eu fixeime n-unha d' elas,
era moreniña e guapa,
e como os ollos botándolle
á unha non se m' escapa,
dixen contra o meu chaleque:
«Hoxe tóupame a castaña.»
Chegamos ô monte, todos
andivemos ás carrachas,
ás foupas, ôs garabatos,
pr' axuntar leña de rabia;
a moreniña d' o conto
quedar atrás non quedaba,
pois lixeira como a pólvora
colleu foupas á brazadas
y-ela sola fixo un feixe
así de alto... de oito cuartas;
abriuse unha focha fonda,
botaron n-ela castañas,
leña púxose por riba,
prendéuselle lume, e ¡ala!,

armouse unha labareda
como si ardese a montaña.
¡Ay qué calor abafante!
Alí non se vos paraba,
p-a moreniña morena,
por entre as longas pestanas,
con mala intención chiscándome
os ollos, tales miradas
dirixíame d' esgueira
que cuáseque me queimaban;
o dito xa non tén volta,
hoxe tóupame a castaña.
C' o calor d' a labareda
tinguíanse d' escalrata
os craveles d' o seu rostro,
e tan churruqueira estaba,
tiña unha cara tan leda,
e tan linda e tan simpática,
que dera por non ser home
n-aquela hora ¡earáspeta!
eu non sei o que daría,
quedaríame sin nada.
¡Ay, pasei unhos sofocos!
¡qué sofocos, Santa Bárbara!,
d' aquel sono feiticeiro
ou d' aquel estar en Babia,
de súpeto despertoume
o toupar d' unha castaña;
¡risas como estonces houbo!
reíronse as tres rapazas,
reíronse os dous compadres,
p-eu tamén rín, anqu' estaba
mais que pra rir, adoeendo
por facer unha arrautada.
¿Non-o dixeran? vai de certa,
hoxe tóupame a castaña;
p-o mesmo que os tres estralos
as d' o magosto toupaban.

Dempois apagouse o lume,
p-elas co-as mauciñas brancas,
á modo por non queimarse,
foron collendo as castañas,
p-escomenzaron de prêsa
e bulindo á debullalas;
mais tarde á comer puxémonos,
e como corria a xarra,
e como a sede era moita,
p-os tragos arreo baixaban,
fóronse pondo as cabezas
pol-o xeito d' as cabazas,
c' o rechispeante viño
que non tiña pinga d' auga;
p-a moreniña morena,
que c' os ollos m' atentaba,
mirándome fito á fito
e con caraña de páscoa,
con voz mintireira e dóce
e con moitísima lábia,
dixome: «Vaya, ¿qué fai?
tome, colla esa castaña.»
¿Vichedes outra com' ela?
¡Ora o diaño! ¿seica é parba?
Non satisfeita con porme
como quen dí sobre d' áscuas,
non contenta con volverme
tarumba co-as suas olladas,
pra môr ultraxe d' un home
ô cabo diume a castaña;
¿qué había facer? collinlla,
fragueina como se traga
unha roda de muiño,
ou unha píldora amarga,
pro sin notar que m' a dera,
sin roparar que a tragara
dixen pra min outra vez:
«¡Hoxe tóupame a castaña!»

A noite foi vindo, vindo
con nubes mouras e pardas,
e nós tamen xuntos fumos
indo de volta pr' as Laxas;
os homes que ben bebéramos
andábamos cuasque á gatas,
porque non tiñamos ánemos
pra saltar valos e zanzas,
e como a noite era escura
e tiñan medo as rapazas,
iban a caron de nosco;
mais alcontrándose cansas,
onde poideron as tres
sentáronse á confianza,
unha baixo d' un pendello,
outra n-unha pedra baixa,
y-a morena foi sentarse,
fuxindo d' a caravana,
drento d' unha caracocha
que un castiñeiro formaba.
¡Xa! ¿querendes saber mais?
pra saber... á Salamanca.
Non á todol-os magostos
se vai por comer castañas.

DE CORPO PRESENTE

I

De resultas d' achaques xa vellos,
Xoquín de Marcelle
acamou, e varado e queixándose
pasou catro meses.

Os nemigos que tiña n-aldea
en vez de doerse
d' a desgracia, decían sourrindo:
—¡Bó! Pouco se perde.—

O veciño de porta con porta,
Sidoro d' Alberte,
á quen quixo poñer en xusticia
c' un preito duas veces,

foi pior, porque dixo con sorna
falando entre dentes:
—Si me cadra, heino ver cando estea
de corpo presente.—

Pol-a neta enteirouse o tolleito
d' os ditos d' as xentes:
—¿Eso din?—escramou—¡Ay netiña,
pois sinto que pequen!

Pode ser que se vayan dediante
algús, si Dios quere,

e, si van, hei gastar cinzo pesos
en gaita e foguetes.

¿Conque dín esas cousas? Pacencia,
non hay que facerlle:
¡Ogallá que se vexan d' arrastro,
mal demo ch' os leve!

II

A levarlle o viático foron,
e crego e feigreses
achegáronse ô leito d' o triste
Xoquin de Marcelle.

Asustado pra todos miraba
y-o bobo facéndose:
—¿Cómo dín?—respondía ás preguntas—
estou xordo, berren.

—¿Perdonades ôs vossos nemigos?
—¡Ay, non se molesten
amantiños de Dios... non lles oyo
por máis que me berren!

—¿As xenreiras d' o mundo esquecendo
contrito morredes?—

—¿Cómo dín? ¡Ay, Asús, que disgracia!
non oyo, dispensen!—

Vendo o cura que o enfermo non daba
resposta conteste,
as preguntas deixou, e dispúxose
a unción á poñerlle.

O animeiro, que venta os difuntos
como un can as lebres,
dixo en tono de *requiem eternam*:
—Un morto *me fecís*.

Cal run run apagado de rezos,
algunhas mulleres,
—D' esta noite—dician—non pasa,
está com' a neve.

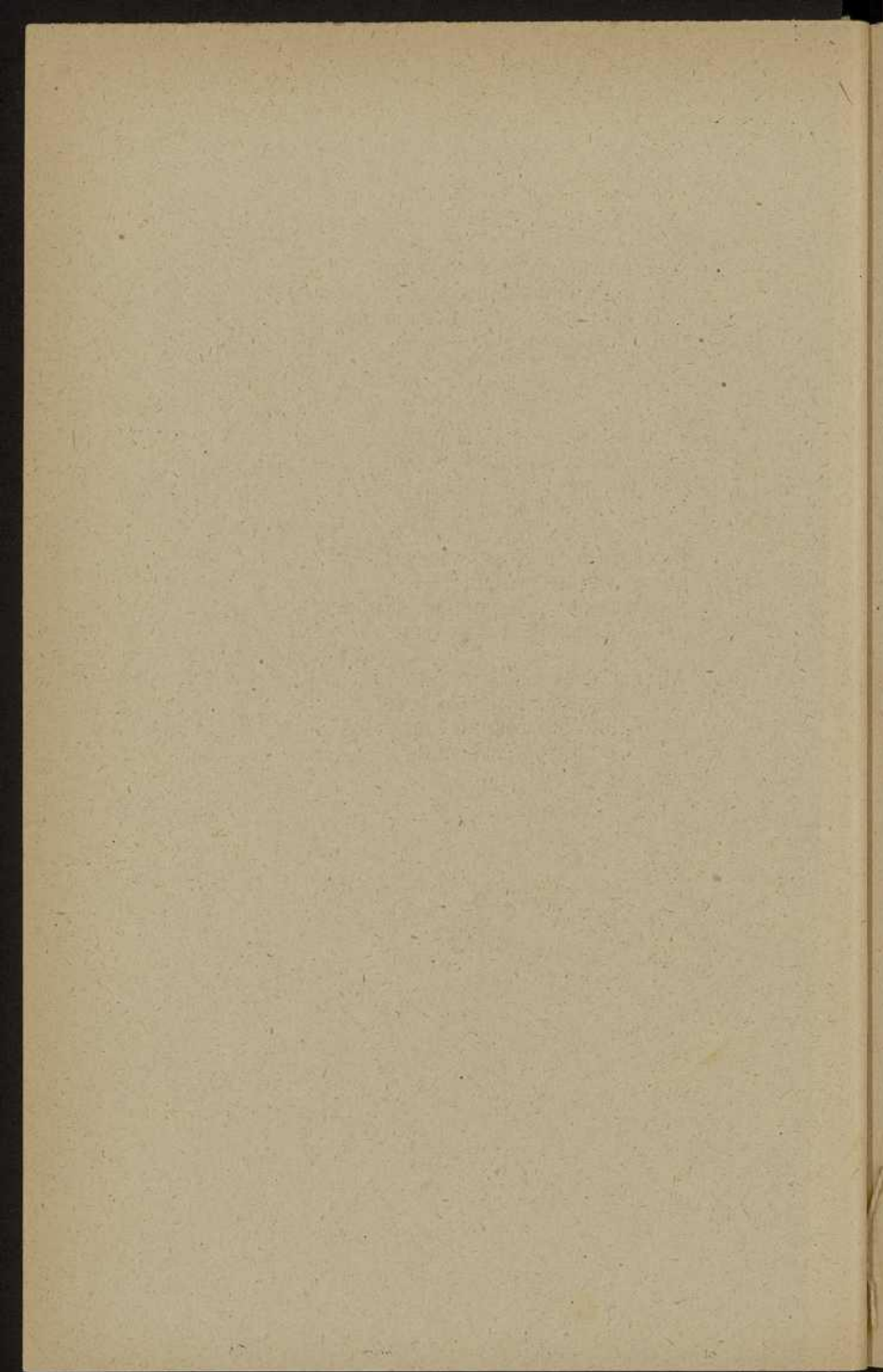
III

O animeiro y-o abade marcharon;
dempois foise a xente,
e soliño quedouse co-a neta
Xoquin de Marcelle.

Libre xa de noxosas visitas
sintíuse valente,
y-escramou:—¡Ay netiña, si podes,
axúdame á erguerme!

Alá van eses malos veciños,
¡mal demo ch' os leve!
¡solo sinto morrer por non velos
de corpo presente!

CARTA SIN FRANQUEO

Meu estimado Farruco,
mándoches esta carta aberta
porque vai por mau d' amigo,
por aforrar as cadelas,
porque non caya n-as uñas
d' os corvos d' as estafetas:
tres ventaxas que c' un sello
non se teñen, abofellas.
Disme que che conte as novas
que hoxe pasan pol-a aldea,
que che fale de si o millo
prende ben e moito medra,
si os negocios van á remo,
sin rende cal n-outras épocas
poñer o diñeiro á logro
e dar as vacas á medias;
si as trécolas d' a política
un pouco millor gobernan;
si temos hoxe un alcalde
que sentido comun teña;
si os rexidores deixaron
d' andaren ás larpadelas,
e si o médeco d' os probes
que cobra unhas mil pesetas
por asistir á douscentos,
cumpre c' o cargo á conciencia:
¡pra un labrego d' os mais rudos
moitas preguntas son esas!
Pro como sempre cobizo

darche gusto cal desexas,
anque me custe traballo,
farei de modo e maneira
que a tua curiosidade
quede axiña satisfeita.

Direiche, pois, meu amigo,
que hoxe pol-a nosa aldea
fanse ricos ô galope
os que contan con pesetas
pra poñérenas á rédetos
e pra ter vacas á medias.
¡Maxina, o que ganarán
cando por dez pesos levan,
dous que lle quedan n-as uñas
ô ter a obrigación feita,
e seis que se cobran cando
se fai a conta d' a deuda,
â maiores d' as galiñas,
d' as patacas, d' a manteiga,
d' as fabas, d' os garabanzos
e mais d' outras meudencias
que pol-o ano adiante pingan,
pra que o señor non s' ofenda
e non prante n-o Xuzgado
algunha demanda en regra.
Houbo algún, e non che minto,
que en tres anos n-esta angueira
con un capital cativo,
chegou á facer riquezas,
soilo encabalando os rédetos
acabalo d' a probeza;
e pr' esta casta de xentes
non che valen retranqueiras
pois atan muy ben os cabes
pra que non haxa difrencias,
e poñen n-as escrituras
un tornillo en cada letra,
y-unha corda n-o pescozo

d' o infeliz á quen emprestan
e si te após n-a xusticia
e por mais que razon teñas,
non sei que mil xuncras fan,
non sei como se gobernan,
que á eles danlles a razon
y-á tí co-as costas te deixan.
Os nagocios d' a política
o demo que ch' os entenda,
qu' eu por moito que caviló,
por mais que trayo a cabeza
com' unha devanadoira,
dándolle volta ás ideas,
canto mais penso, mais parbo
eu voume volvendo apresa,
e si burro era dinantes,
agora paso de besta:
figúrate, meu amigo,
que caste de xente é ela,
e cal serán os políticos
que barullan pol-a aldea,
que sempre están n-o poder
como reises n-unha cesta,
e fuxen d' a oposición
cal si fose unha centella:
pol-o xuncras d' a política
andámosche os de monteira
revoltos como nemigos,
e vense tantas xenreiras,
que mais que veciños somos
famentos lobos d' a serra.
O médeco qu' eiquí temos
encargado d' asistencia
d' os enfermos probes, eche
com' unha estátua de pedra;
c' o gallo de que non cobra
inda pra manter a besta,
e porque tén solamentres

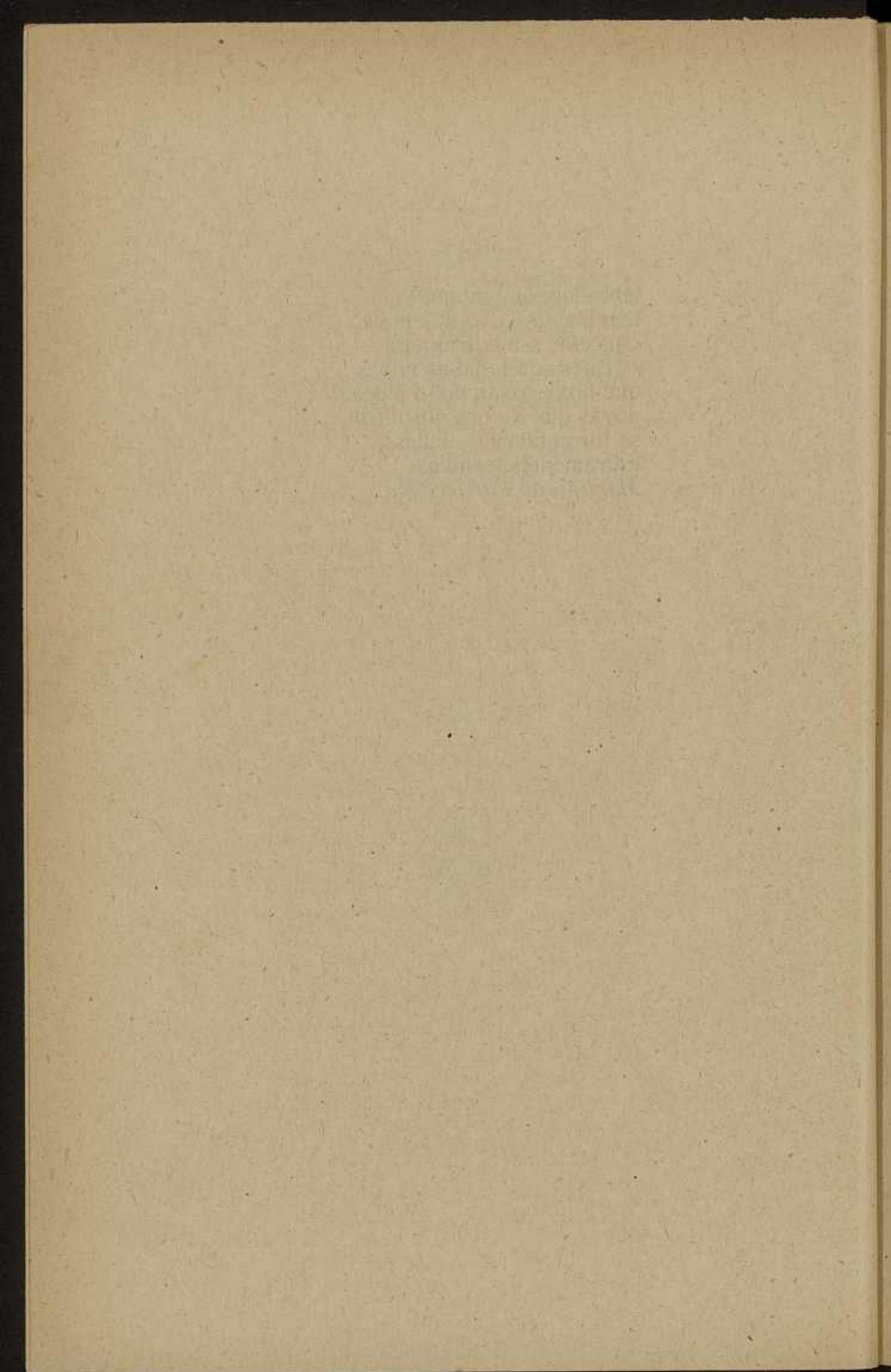
de dotación mil pesetas,
cóidase mais que d' os probes
que pol-a alcaldía enferman,
d' os ricos qu' están enfermos
n-as alcaldías alleas;
e si algún fraco servicio
n-este mundo nos emprésta,
é darnos o pasaporte
cando morremos, pr' a terra.
N-o tocantes ôs traballos
d' a labranza ¡Santa Tecla!
eses médranche á barullo
como as ortigas n-as leiras:
traballos faltar non faltan,
pro en chégando ás recolleitas,
por dez graus que sementamos
collémosche dúcia e media,
si acaso non cae d' as nubes
o pedrisco d' as tormentas,
que se volve n-estes días
de pedrisco ¡Asús! en pedra,
que acabou c' os sementados,
que podou de balde as cepas,
que botou abaixo chouzas,
que fendeu total-as tellas,
qu' esgazou todol-os álbores,
que arrasou total-as terras,
que nos deixou á mioca
mirando, e co-a boca aberta.
Con mal carís este ano,
Farruco, se nos presenta;
xa vexo rodando â fame
pol-as portas d' as aldeas;
xa estou vendó qu' imos ter
o aire por recolleita,
e que o mesmo que n-os muros
xa vellos, nacen as edras,
vannos nacer ôs coitados

labradores de monteira,
tearañas n-o ceo d' a boca,
coucelos n-a faltriqueira.

Tales son total-as novas
que hoxe pasan pol-a aldea,
novas que xa pra nosoutros
se foron facendo vellas.

Entramentes, saudíña,
Martiño de Parvedra.

POR MOR D' UNHA CAPA

Eran Farruquiño
e Marica Xuana,
él, cumprido mozo,
ela, unha rapaza
tan xeitosa e linda,
virxinal e cándeda,
que pra ser un ánxel
faltábanlle as alas:
él, unha monteira
muy repinicada,
chaqueta de pano,
chaleque de grana
e calzós de rizo,
e camisa branca,
á festas e feiras
decote levaba:
ela, airosa viste
dengue de escalrata,
corpiño axustado,
y-unha muradana
con mais abelorios
que manto de santa.
Non viven sin vérense
d' amores se falan,
n-o adro d' a cirexa,
n-outeiro d' a praza,
e n-as corredoiras,
e onde lles cadra,

pois en parrafeos
a vida se pasan.
Casarse cobizan,
que as vellas teimadas,
á rosmar comenzan
d' honor d' a rapaza.
Vanse xunt' o abade,
botan as procramas,
fanse roupa nova,
mercan as suas galas
n-a feira d' a vila,
e ledos agardan
que chegue o promeiro
domingo de Páscoa.
Tardar non se fixo,
que o tempo téñ alas,
p-a vispera á noite,
cando s' alcontraba
pondo leña baixo
d' un pote de papas
que á cachon fervía,
á Marica Xuana
díxolle o Farruco,
que chegou d' a sacha:
— C' o teu pai acabo
de falar, e ganas
teño de deixare
a boda co-a rabia.
¡Po!-o San Alberte,
que o que á min me pasa,
tenche que lle digan...
non lle pasa á nádia!
Pra casarme, jerao!
faciame falta
cal todol-os noivos
levar unha capa:
á teu pai pedinlla,
pois eu pra mercala

non teño dous chavos
nin de que me sallan.

—¿E meu pai qué dixo?
¿dixo que cha daba?

—Deume cen mil demos:

¡mal rayo cho parta!

¡Dios queira que toupe
com' unha castaña!

Dixo que onte mesmo

vendera unha vaca,

y-en pagar trabucos,

y-en mercar patacas,

sal e mais fariña,

quedouse sin branca.

—Pois ben, non t' apures,

qu' eso non val nada,

porque a nosa boda

ninguén nol-a empata;

pra min és o mesmo,

quérote sin capa.

—¡Qué non val a cousa!

¡tí, Marica Xuana

seica toleaches!

primeiro me matan,

dinantes me deixo

poñer en talladas,

qu' á eirexa ir contigo

sin levar a capa.

¿Casar eu sin ela?

vaya, vaya, vaya...

—Si tal non che oubira,

qu' és outro pensára:

¿e dis que me queres?

¿e inda tés lacha?

¡renégote, demo!

estouche aviada

si pol-o interés

agora me prantas.

— ¡Cala! non padriques
que o tempo malgastas,
penses o que queiras,
fagas o que fagas,
d' a idea que teño
xa ninguén me saca;
non ten volta o dito,
forremos palabras,
eu non vou á eirexa
si non levo capa.

— ¿Conque logo déixasme?

— Á conta non marra.

— Enton vaite aixiña
qu' eiquí non fás falta:
hastra me da noxo
mirarche pr' a cara;
és burro e non podes
pasar sin albarda.

— Pois logo... namentres,
quedas n-a tua casa,
eu pr' a miña voume...
non se perde nada.
Desfixose a boda
por mor d' unha capa.

REZADEIRO DE ROSARIOS

Denantes de se deitar,
todal-as noites de Dios
un rosario había rezar
co-a sua parenta Pilar
o patrucio Andreu Barrós.

Tiña n-o vello a costume
de rezalo, poder tal,
que o botaba, ben ou mal,
n-o inverno, arrente d' o lume,
n-o vrau, baixo d' un parral.

'O rezar, tanto berraban,
anque eran os dous soliños,
que algús xa se maliciaban
de si o rosario rezaban
pra que oubisen os veciños.

Com' o rezaban por xunto,
jera o rosario maestró!
e chegaban hastr' o punto
de non deixaren difunto,
nin santo sin padrenuestro.

Os rezos iban levando
ás veces tan astraídos,
que sin saber como e cando,

quedábanse os dous dormidos
e despertaban rezando.

Outras veces, ô acabar
de decir: *Santa María...*
(sin deixaren de rezar),
poñíanse á parolar
d' as cen angueiras d' o día.

Madre de Dios... (decía o vello),
«¿Está o porco n-o cortello?
Roga por nosoutros... ¿Cando
acomodaches o gando?
Seica morreu un coello.»

Y-a parenta entre un *amen*
y-un *Dios te salve*, decía:
«¿Minguiches a vaca ben?
¿Pagouche o Xil de Toen
os cartos que ché debía?»

E ambos á perguntar,
á falaren y-á rifar
sí cicais á conto viña,
non deixaban de rezar
pol-a conta que lles tiña.

Pasou en certa ocasión
que estando á medio rosario,
tiveron unha cuestión,
e farían ó demo... á non
acodire o vecindario.

D' a cólera n-o arrebató,
él, botando maldiciós,
berraba:—¡Fora! ¡que a mato!—
Y-ela, chorando:—¡Miñato!
¡fillo d' o coxo Barrós!

¡Pillo! ¡Vés de casta ruín,
e xa non podes ser bon!
¿Pra que rezas, galopín?
¿Quéreste botar á min?
¡Ven, que te afogo ladrón!—

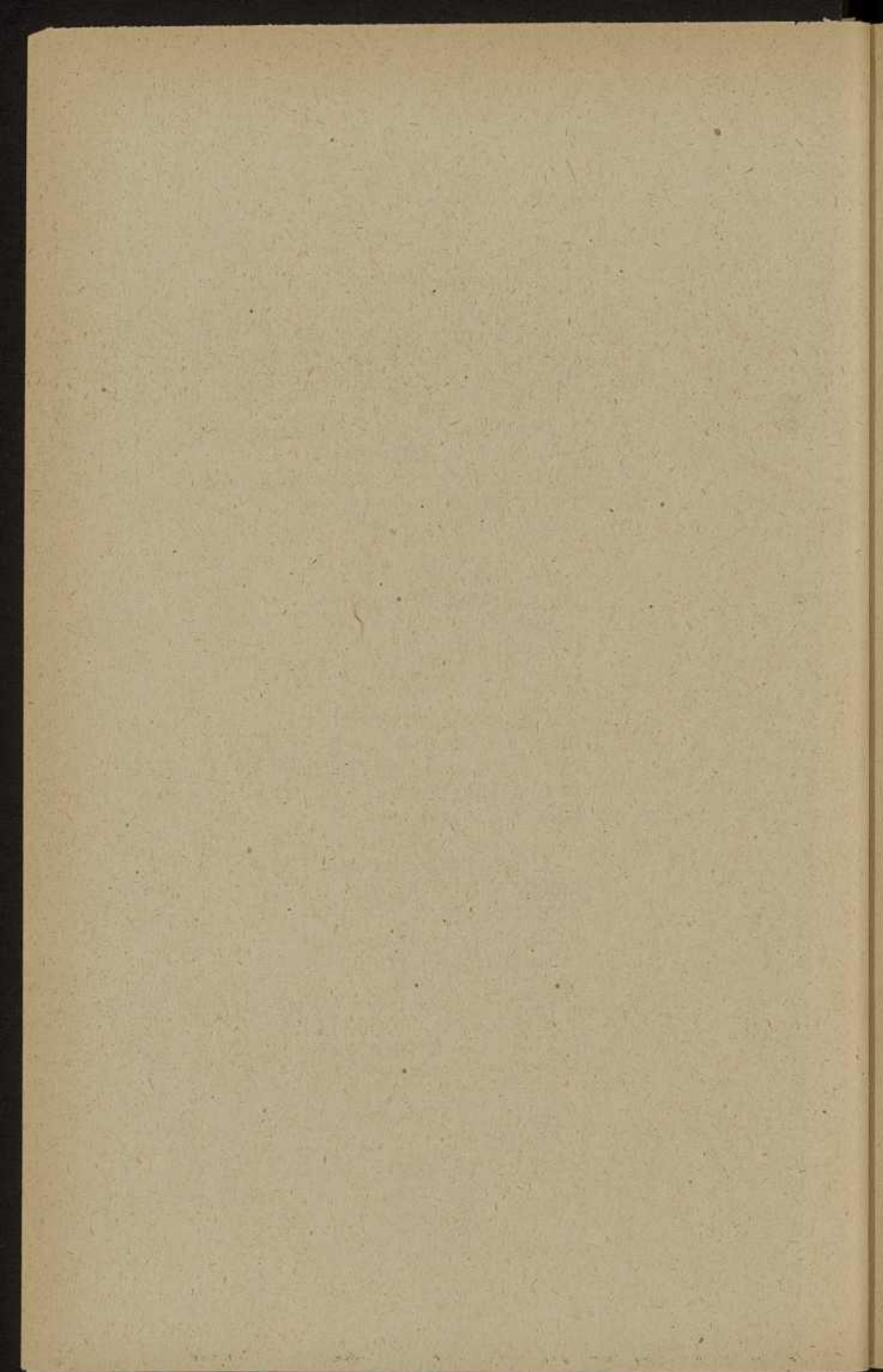
Dempois que á tales estremos
puña fin o vecindario,
decía Andreu:—¡Vaya c' os demos!
Si che parés, poderemos
seguir o noso rosario.—

Y-ela que tiña tamen
por costume, incrinación
á dicir á todo amen,
parecialle muy ben,
e... volta co-a devoción.

E rezaba e mas rezaba;
íbaselle o santo ô ceo
c' o sono, mais non paraba,
porque solo cobizaba
botar o rosario arreo.

'O rematar, satisfeito
facía a sinal d' a cruz,
daba tres golpes n-o peito,
apagaba logo á luz
e deitábase n-o leito.

A DESAFÍO

Sete mozas casadeiras
p-un fato de mozos truás,
n-a fonte d' os ameneiros
unha noite de luar,
mentras elas enchen olas
p-eles á velas están,
un tras outros, n-o doído,
dolce tono d' o alaláa,
n-un desafío de copras
así pónense á cantar:

ELAS

Noites de luar, noites craras
apacibres e sereas,
non tedes mais que feitizos
com os amores d' as nenas.

ELES

Moitos as noites comparan
con voso amor solamentres,
cando envolta en negras nubes
a lua sai n-o crecente.

ELAS

Saben o que fan os homes

en mal falar d' as mulleres,
e coidan de non gabalas
por medo de que ll' as leven.

ELES

¡Alábate meu coitelo
que por algo vas â feira!
Non alcontras quen te merque
por mais que te pôs de venta.

ELAS

Os homes que van â feira,
non tendo gusto nin cartos,
mercan desque outros escollen
e levan o refugallo.

ELES

Eso foivos n-outro tempo,
pois os mociños d' agora
non mercan sin que dinantes
lles den á catar a proba.

ELAS

Soñaba o cego que vía
p-o coxo que tiña pernas:
sempre dí que o buscan todas
o que non téñ quen o queira.

ELES

Si nos buscades ou non,
fale o crego d' a parroquia,
que nos di cando padrica
que sodes o demo as mozas.

ELAS

Pr' escoitar palabras varas,
temos nós oubidos xordos;
cando falandes, por un
nos entra, e saínos por outro.

ELES

Si non for descortesía
diremos que hay n-elo engano;
de que tal non aconteza
tedes vosoutras coidado.

ELAS

Como non somos sabidas
non gastamos de retrónicas;
perdedes n-o desafío
p-andádeslle dando voltas.

ELES

¡Por fantesía non queda!
O d' o portugués d' o conto,
que dixo: «Nao tremes terra»
e tremáballe á él o corpo.

ELAS

Din alí que mal lle vai
ô zorro cando and' ás uvas.
¿Andades con contos? ¡Malo,
vendes a perda segura!

ELES

Vós si que vendes o lobo,
e de medo pra entretelo,

un á un vádeslle dando
os años que hay n-o cortello.

ELAS

Con lobos como vosoutros
xa podemos ir pr' o monte,
pois anque oubeades cantando
nin xiquera sodes homes.

ELES

«Tira d' ahí non me luxes»,
dixolle o pote á cazola:
si nós oubeamos cantando
vós pareceades cotorras.

ELAS

Usandes n-o desafío
as armas que nos deixamos,
fagades o que fagades,
habendes quedar debaixo.

ELES

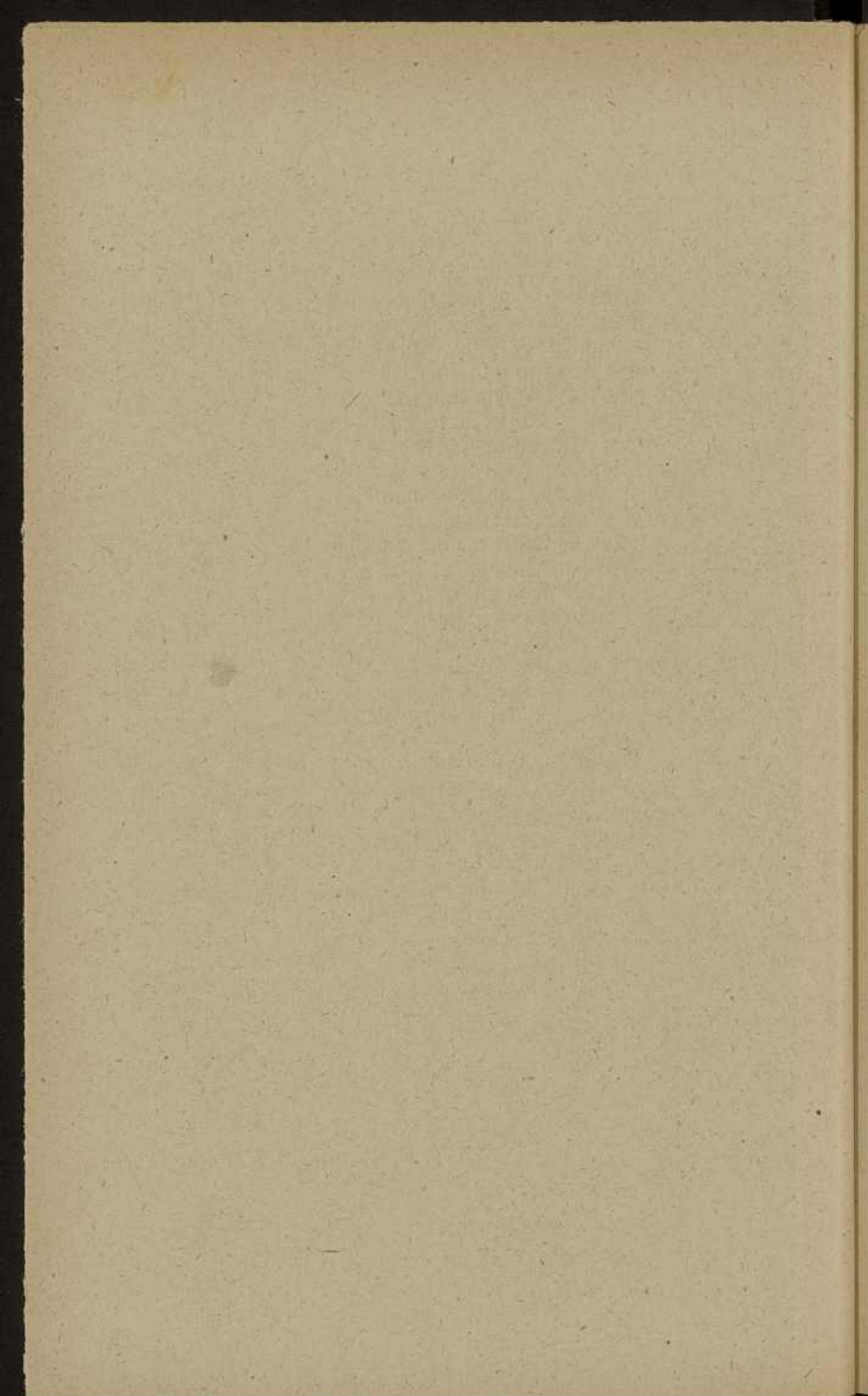
Si tal chega á soceder
perdimos o tempo, xoyas,
pois si nós quedamos mal,
non quedandes ben vosoutras.

Estando n-esto chegou
o tío Anton de Vilar,
home á quen tiñan respeto
pol-a sua ancianidá,
p-anque fora n-os seus anos
un mozo com' o que mais
versado n-os desafíos,

e lixeiro n-o falar,
sorprendeuse d' as canciós
e levóullelas á mal,
(que nunca os homes se xuzgan
como xuzgan ôs demais),
e con certa sorna díxolles:
«¡Vaya un modo de folgar!
Millor fora qu' estiverades
n-a casa de vósos páis,
descansando cal Dios manda
pra ter ánemos maña:
n-os meus tempos ¡qué tempños!
érvos outro cantar;
nunca serviron as fontes
pr' axuntarse nugallás,
y-os desafíos tiñámos
sin perder de traballar,
solamentres n-as vendimas,
n-a sega e malla d' o pan.»

Como si un tiro soara
entr' un bando de pardás,
como entre pombas a súpita
presencia d' o gabilán,
fixo entr' os mozos efecto
tal maneira de falar,
y-us rosmando, e caladiños
como pantasmal-os mais,
todos foron pol-os agros
camiño d' o lugar.

A CONTA D' O PERDIDO

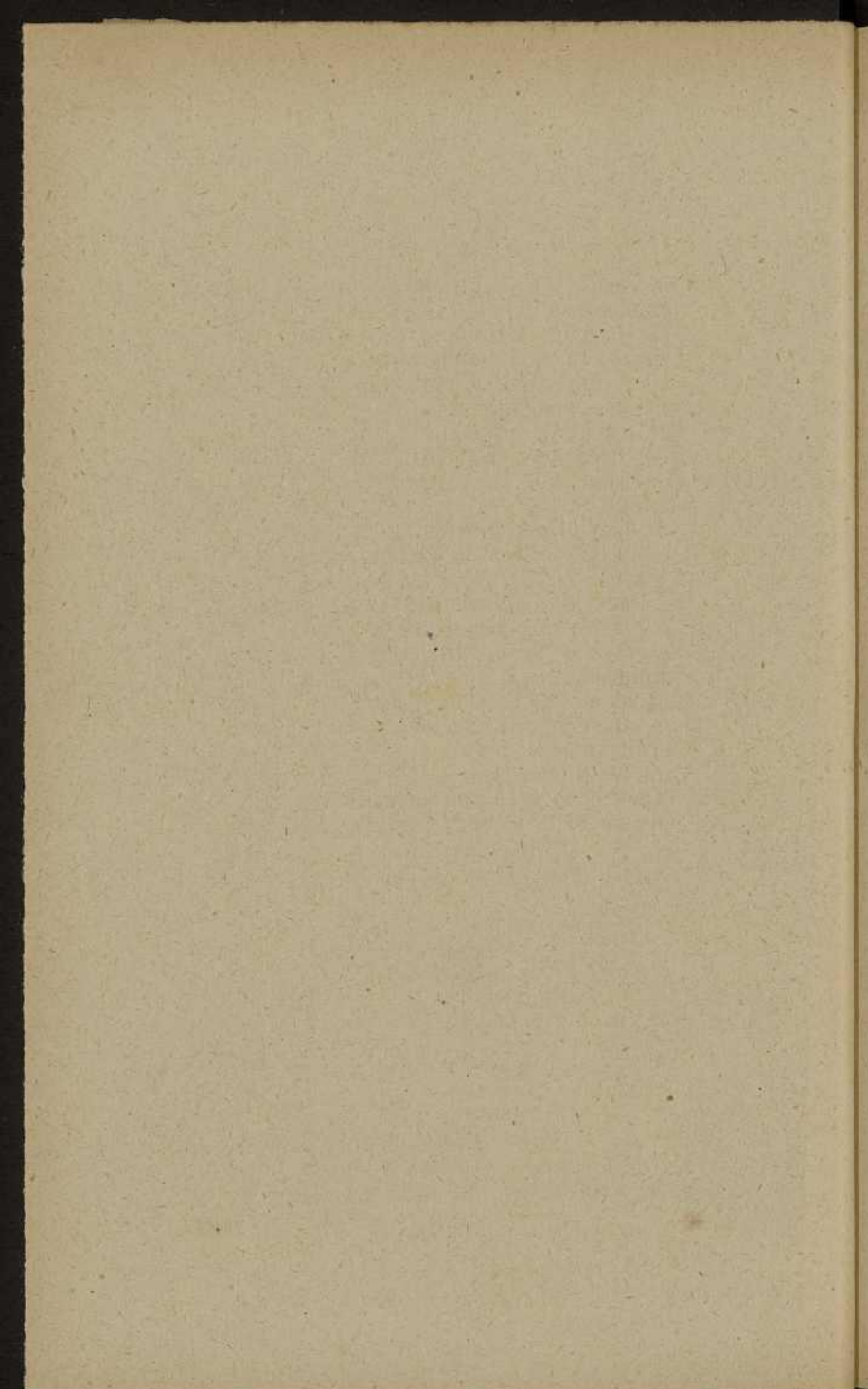
Matou Xan Ferrer un porco,
e dempois de desfacelo,
botando as suas contas, dixo:
«¿Fixen a matanza? Bueno;
pois vamos á ver agora
o que me queda d' o cerdo.
Frito con cebola o figado
esta noite cenarémolo,
pra botar, xa que se terciá,
de camiño un par de netos.
Os xamós son pr' o cacique,
de non ll' os dar, ¡santos ceos!
fará comigo cachizas
n-os consumos e n-os preitos.
A cachucha mandareilla...
¿á quen ll' a hei mandar? 'O médeco
por me raxar o furuncho
que me salíu n-un lomedro,
pois inda que a iguala cobra
(dous ferrados de centêo)
hay que facerlle agasallos
pra que visite os enfermos.
¡Xa se quedou sin cachucha
e sin perniles o cerdo!
Un lacón será pr' as ánemas:
ofrecínlló xa fai tempo,
y-o sancristan non me deixa
pra que cumpra o que pormeto.

O interés d' o sancristan,
e mais que o interés, o celo
que tén pol-o Purgatorio,
dame que pensar, je penso
unhas cousas tan estranas
d' as ofertas e d' os petos!
Fora malas tentaciós.
¡Arrenegado sea o demo!
¡E volta e dalle! ¿A qué veñen
somellantes pensamentos?
Eles se teñen a culpa
en pôlo arrente d' o peito,
como de teren estómago
euáseque gala facendo.
Outro lacón, ô patrono
cando haxa festa dareillo;
ese vai ben empregado
en foguetes e gaiteiro.
Os touciños, pra pagar
os trabucos, vendereínos;
son os cartos que mais choro,
pois como roubados lévanos.
Os chourizos... os chourizos,
algús serán pr' o usureiro,
c' o gallo de que m' agarde
pol-o capital e rédetos:
os outros, heillos mandar
de carabela ô pequeno
qu' está estudiando n-a vila
pra se facer señor crego.
Os queixales... os queixales,
¡ah, s'! ben, regalareillos
ô meu compadre Cascote
por servicios que lle debo.
Quédame solo d' o cocho,
uñas, unto e rabo seco.
¡Pra que che fai a matanza
un coitadiño labrego!

As uñas aló n-o entroido
comereinas ¡bon porveito!
parecereime á zugar
n-elas, un can de palleiro.
D' o rabo, canto se poida
turrarei, e turraremos
eu' a parenta, un amigo,
e si cadra, o curandeiro;
quédame unto solasmentres,
e falta que fai pra eso
d' untar o carro si atasca,
e pra que o cheire o pucheiro.

Facer fixen a matanza,
o cocho cegar cebeino,
e gastei os meus aforros
en mariñas e farelos;
unhas dez ou doce arrobas
pesaba en canal, é certo,
era un manífico porco
que valía vinte pesos.
Xan Ferrer, cegar cebáchelo,
pro comer... comeuno o demo.

MAL AGOIRO

Comenza a esfarna d' as uvas,
as vides mostran d' abondo
recimos que han ser e' o tempo
rico e recendente mosto;
amostran os sementados
as suas espigas d' ouro,
que docemente s' arrolan
de mainas brisas ó sopra;
vense os eidos coroados
de ramalliños e froitos,
y-a diosa Ceres sorrindo
derrama seus bês á doito:
esta fartura, folgándose
d' o seu espritu n-o fondo,
o acoradiño labrego
contempra con ledos ollos,
porque ll' anuncia e pormete
un porvir d' os mais risoños:
o poder pagar as rentas
que paga como colono,
o pan que mantén seus fillos,
a espranza d' algús aforros;
pro namentres mouras nubes
ameazan levalo todo,
tremando como un rapaz
que venta de lonxe o lobo,
acorado pol-as penas
e pol-os tristes recordos

que outros anos as tronadas
deixaron c' os seus estrozos,
escrama con amargura:

«¡Mal agoiro!»

Moza que ronda de noite
c' un cortexo pol-os sotos,
que vai con él ás romaxes
e nunca baila con outro;
que volven sempre xuntiños
y-escarriándose de todos,
que falan pol-os falares
sin falar de matrimonio,
qu' ende vendo ô señor crego,
como si visen ô zorro,
fuxen e gáñanlle as voltas
por camiños sospeitosos;
que saben que no seu creto
á furgar comenzan moito,
e lonxe de correxirse
d' elo se gaban no pobo,
e van perdendo a vergonza
d' este xeito pouco á pouco;
inda que outra cousa pensen
e teñan ôs mais por bobos,
e se rían d' o que falen
e pensen vellos e mozos,
non téñ volta, os namorados
han de ver pol-os seus ollos,
como aquelas venturanzas
se trocan en desconsolos,
e como en Abril se volven
vágoas ás risas d' Agosto.
¿Namoriscados e libres?

¡Mal agoiro!

O tio Anton de Casanova
que ten dous mil pesos, forros
á forza de pasar fame
e de ll' os limpar á outros,

que puxo vacas á medro
pol-a usanza d' os tramposos,
deu en acamar, alcóntrase
non sei con que mal n-o corpo
que non-o entenden os médecos
por mais que o consultan moito;
non tén apetencia, esváiselle
o sentido pouco á pouco,
e vai perdendo a cabeza
e non pode alcontrar folgo,
e síntese estomballado,
e doille a cana d' os hosos.
Os parentes á chegaren
comenzan unhos tras outros,
aunque nunca se falaron
nin teñen d' él un recordo;
vai á velo o señor crego
pra n-a gracia de Dios pôlo,
p-o sancristan dí entre dentes:
«Vai caír páxaro gordo.»
¿Fai contas o sancristan?
¿O médeco torce o morro?
¿O tío Anton xa non come
nin pensa n-os seus nagocios?
¿O abade non sai d' a casa?

¡Mal agoiro!

Can que lle poñen ô rabo
unha lata de petróleo
dempoixa que pol-as ruas
pra roer non topa un hoso;
labrador que deixa o sacho
pr' andar c' o fusil ô lombo;
moza que tén confianzas
e amor con todol-os mozos;
estudiante que namentres
que conserva os libros novos,
anda seguindo ás rapazas
feito un parbo, ou feito un tolo;

médico que c' os políticos
aduaana e barulla moito
sin ter xiquera un enfermo
á quen ver d' outono á outono;
escribao que cal d' o lume
escapa d' os protocolos;
costureiriña que mira
con mirares melancónicos,
mais que pr' a tela que cose
pr' os traxes que tran os mozos;
beata que sai d' a misa
pra ir levar e tragner contos;
xuez que se rube ós probes
e se baixa ós poderosos;
militar que deixa as armas
prá se meter en nagocios;
inda que outra cosa falen,
eu darlles creto non podo,
nin van n-o meu carro á misa,
nin son d' os meus ¡qué demoro!
¿Nin á ben con eles viven?
¡Mal agoiro!

6 EL É LEIRA,

OU RENXE A PORTA?

O vello Roque d' Alvar,
c' unha rapaciña nova
casouse por s' amparar:
fuxira de se casar
hastra verse ô pe d' a cova.

'O cabo d' un mes c' os celos
o probe falaba solo,
y-ela ô ver os seus desvelos,
xuraba: «¿Os homes? ¡Nin velos!
Non caviles, non seas tolo.»

Namentres qu' así xurando
estaba a mosquiña morta,
pra lle falar agardando,
andaba un mozo rondando
total-as noites a porta.

Pra se gardar d' o parente
(que a parenta xa o sabía),
o galan ô chegar xente
súpita e caladamente
tral-a porta se metía.

Pra barullo non facer,
precuraba non toser,
n-as puntas d' os pés andar;
mais daba a porta en renxer
y-a madeira en estralar.

Si oubía o patrucio memo,
rosmando dicía: «Temo
que o can salise d' a horta.
¡Uy, uy, uy, verás o demo!
«¿El é lería, ou renxe a porta?»

Ela, que sabía finxir,
facéndolle ver visións,
acababa por dicir:

«¡Bó! vámonos á dormir
en paz e gracia de Dios.»

Mais denantes de prender
n-o sono, á larga ou á corta
volvendo sentir renxer,
rosmaba o vello: «Muller,
¿el é lería, ou renxe a porta?»

E por compracelo ela,
descorrendo a tarabela
deixaba sin pêcho a porta,
pra que o xuncras d' a cadela
se fose c' o can á horta.

Chegouse tanto á falar
d' o conto d' a ñoseca morta,
que vendo á Roque pasar,
berrábanlle os d' o lugar:
«¿El é lería, ou renxe a porta?»

VIXILIA CON AUSTINENCIA

—Bule axiña, trapo frío;
dame de xantar, Colasa,
veño reloucando, bule,
¿non oyes? ¡Muller, acaba!
—Sempre vés metendo prêsa,
non dís mais que ¡bule! ¡anda!,
e trasme andando e bulindo
como burra vella cansa.
—Os vagares son pr' aqueles
que comen e non traballan.
—¡Uy! déixame de sentencias,
vai comendo o caldo, e cala.
—Xa non che m' o leva o estómago
anque pol-as gorxas baixa,
esto eche comer á forza
langreneando co-as ganas.
—Pois non teño que facerlle,
¡cómo non me volva vaca!
—Tés razón, poder non podes
poñerme por berzas, magras,
pro poïderas ter mais tino
pra non pôlas arrichadas
—Si tivese á feito leña...
—¿Qué non-a téis? Pois dar dännola,
e co-a que ô lombo nos botan
nos consumos e n-as cánnimas,
poderíamos cocer
cen culeiros de patacas.

—¿Seica tés gana de leria?

—De leria non, de talladas.

—Solo pensas en comer,
e xa fai sete somanas
que tras a carne n-os labios.

—¡Ay, canté! Mira, Colasa,
si n-os labios a trouxese,
nó, lembrar non ch' a lembraba;
pro como tí ves, a carne
fuxe de nós e vai cara.

—Ogallá te fartes d' ela
hastra toupares co-a farta.

—¿Toupar eu de carne farto?

¡Si Dios te oira, Colasa!

Mira, digoche o que sinto
como si me confesara;

teño tal degoramento

por comer carne de vaca,
d' esa que pr' os labradores
alá pol-as nubes anda,

como si as touras tivesen
en troques de cornos, alas,
que por tomar unha enchenta,
por comer carne sin tasa,

eu non sei o que faría,
faría o demo y-a rabia.

Sin ir mais lonxe, arestora,
comendo estas poucas fabas

que pol-o duras que son,
e pol-o moito que nadan,

figúranseme n-o mar
unhas taborelas náufragas,
estas berzas cuasque crudas

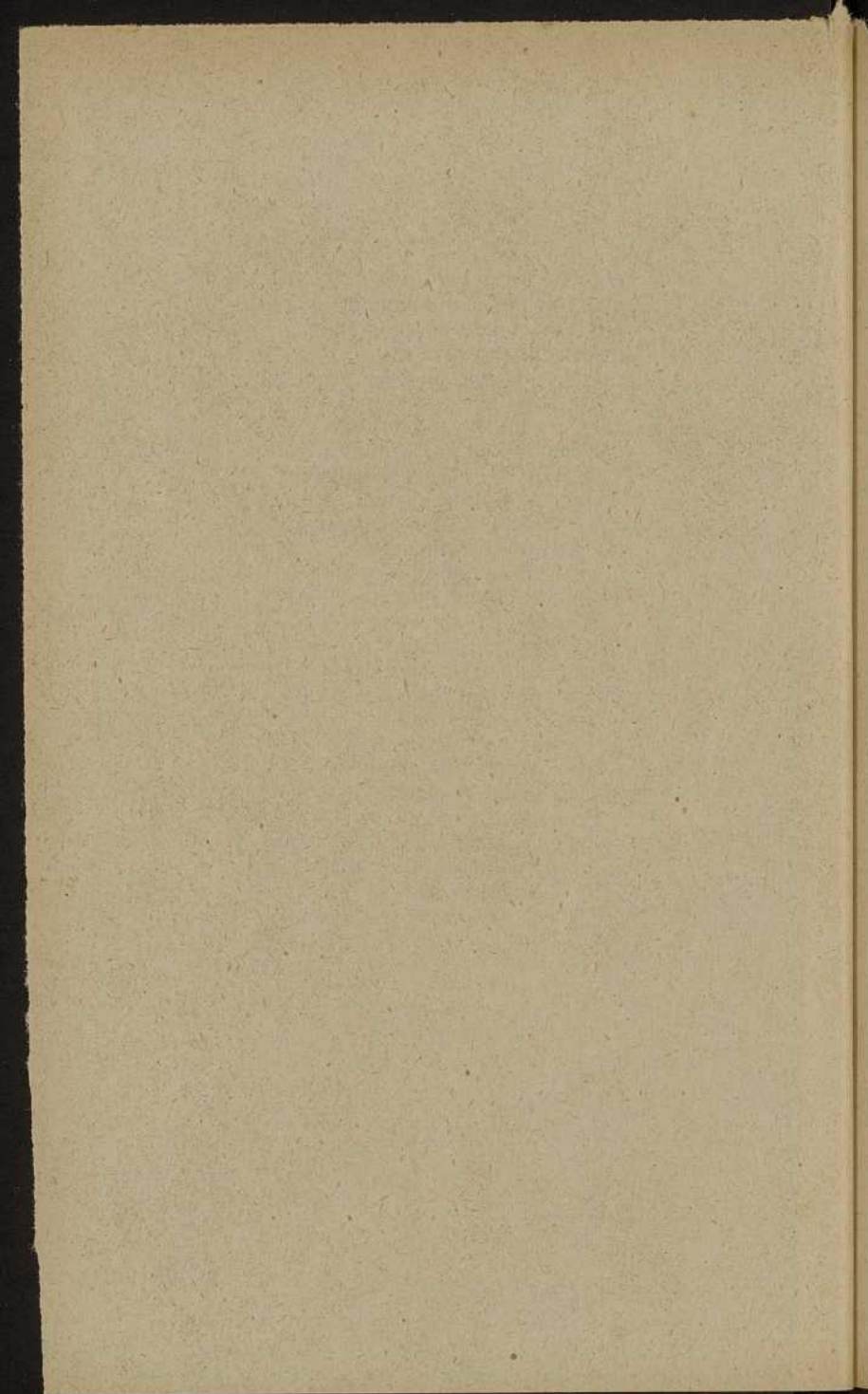
como as que os bácoros tragan,
esta auga quente con sal,

y-estes cachos de patacas
qu' entre nol-os labradores

caldiño d' unto se chama,

como si foran pelouros
n-as gorxas se nos entalan.
¡Ay qué cousas nós comemos!
¡non-as comeran as cabras!
—Pois fillo, hay que ter pacencia
—D' eso sí que temos farta.
¿Haberá un trago de viño
con que mollar as patacas?
—¡Nin que te volveras parbo!
A pregunta faime gracia.
¿Tí non sabes que o vendimos
n-a derradeira somana
pra pagar aqueles rédetos
y-aquelas contas de marras?
—Ben, falemos d' outra cousa:
¿tel-a vica porparada?
—Onte quebrouse o tixolo,
y-hoxe por non ter nin brasas,
quentei a pedra con lume
de carqueixas e carpazas,
e non aposto dous chavos
á que salise queimada.
—Pois eso agora, muller,
solamentres me faltaba.
—Fai de conta qu' é vixilia.
—Sí, vixijja gregoriana.

¡SEICA... SEICA!

A tia Rosa d' o Navallo
á maores de ser vella,
tén a lingua que parés,
pol-o que fura, subela;
fala d' as casadas pestes,
picardías d' as solteiras,
conta á todos en sacreto
pra que naide, naide o sepia,
que o sancristan d' a parroquia
furta os cabuchos de cera,
e que d' o peto d' as ánemas
limpando vai as cadelas;
dí que tén o señor crego
cartos e vacas á medias,
que os d' o Concello non pagan
contribución pol-as terras,
que a muller d' o vinculeiro
con todol-os mozos pégallas,
que a viuda d' o zuruxano,
que sai pol-os vraus d' aldea,
e' o gallo de tomar aires
vai soltar algo que leva;
que andan todol-os casados
perdidos pol-as tabernas;
e tales faladurías,
calunias e incoenenencias,
xura e perxura que as conta,
non porque garde xenreiras,

nin por liar matrimonios,
nin por mal, nin por envexa.
¡Díol-a libre de tal cousa!
¡Ave María! ¡Eso ela!
Faino con santos cobizos,
pra ver si cicais s' enmendan.
pra que vivan cal Dios manda
e nin un alma se perda;
e pra elo dez rosarios
(tendo tino de que a vexan)
bota dempois d' oubir misa
en descargo d' os que pecan,
e fai a sinal d' a cruz
á calquer cousa que vexa,
e pásmase d' o que pasa
entr' os veciños d' aldea,
que n-os profundos infernos
non están xa de cabeza,
pol-a gran misericordia
d' a divina Providencia,
pois non hay alma cristiana
pura e limpa de concencia,
nin que teña religion
fora d' o seu neto e d' ela.
¡Condanida de beata,
roñona e camanduleira,
sendo n-a parroquia o demo,
pol-o que ás xentes atenta,
pretende pasar por santa...!
¡Seica... seical!

AS CAMPANAS D' AMIUDAL

As campanas d' Amiudal
dicen cando repinican:
Quen tén, val, quen tén, tén, val.

Era Goriño d' Andrade
vello cuasementos xa,
un patrucio d' os enxebres,
honrado á carta cabal:
non se vira n-a xusticia
por crimes nin por reás,
e vivía á ben cón Dios,
e c' os veciños en paz;
nunca os probes á sua porta
petaron pedindo en van,
nin un orfo coitadiño,
nin unha famenta nai,
sin que levasen patacas,
un anaquiño de pan,
unha miga de touciño,
ou unha preixa de sal,
pois tiña un alma ¡qué alma!
toda amor e caridá.
Viuse Goriño d' Andrade
afrixido por un mal;
seis meses pasou n-o leito
á padecer e xumiar,
e' unhos delores n-a res
adoecendo como un can:
os veciños visitárono
duas somanas e algo mais,
e púñanse ô seu servicio
de muy boa voluntá;

pro logo se foi quedando
á solas c' o seu penar,
solíño c' os seus achaques,
en loita co-a enfermédá,
sin ter un alma cristiana
que fose pr' o consolar;
y-o que se vira tan solo,
mais tarde quedou sin pan,
e probe como as arañas,
pois non dispuña d' un real.
O que o Goriño pensou,
non vol-o quero contar;
mais ô ver n-os seus veciños
un desleigamento tal,
sentiu n-a cana d' os hosos
frio e frebe, todo á par,
afogos n-o corazón
e n-o espíritu moito mais,
que sintiu que ll' o queimaban
as lavas de cen volcás,
e chegou esconsolado
moitas veces á chorar,
véndose xa vello, enfermo,
sin agarimo e sin pan.
A morte que tiña diante
fria, escarnada e tenaz,
púñalle medo n-as noites
negras como a eternidá,
e pol-o día tremaba
n-ela póndose á pensar.
¡Quén lle dixera ô Goriño
cando tiña pr' os demais
n-a sua chouza, unhas patacas,
un anaquiño de pan,
unha miga de touciño
y-unhas areas de sal,
que pra él naide tería
nin consolos que lle dar!

Con tan tristes pensamentos
espertou unha mañan,
y-esmorecente sintíndose
co-as saudades e c' o mal,
e vëndose probe, solo,
e sin vágoas que chorar,
pensou n-o pago que o mundo
ôs homes de ben lles da.
E pensou... pensou n-os ceos
á onde as almas libres van:
d' aquela repinicaban
as campanas d' Amiudal,
e n-os seus sonos d' angustias
antoxóuselle pensar,
que o mesmo que si falasen
pol-as bocas de metal,
decían n-o seu sonoro
e ledó repinicar,
(estrevérase á xurálo):

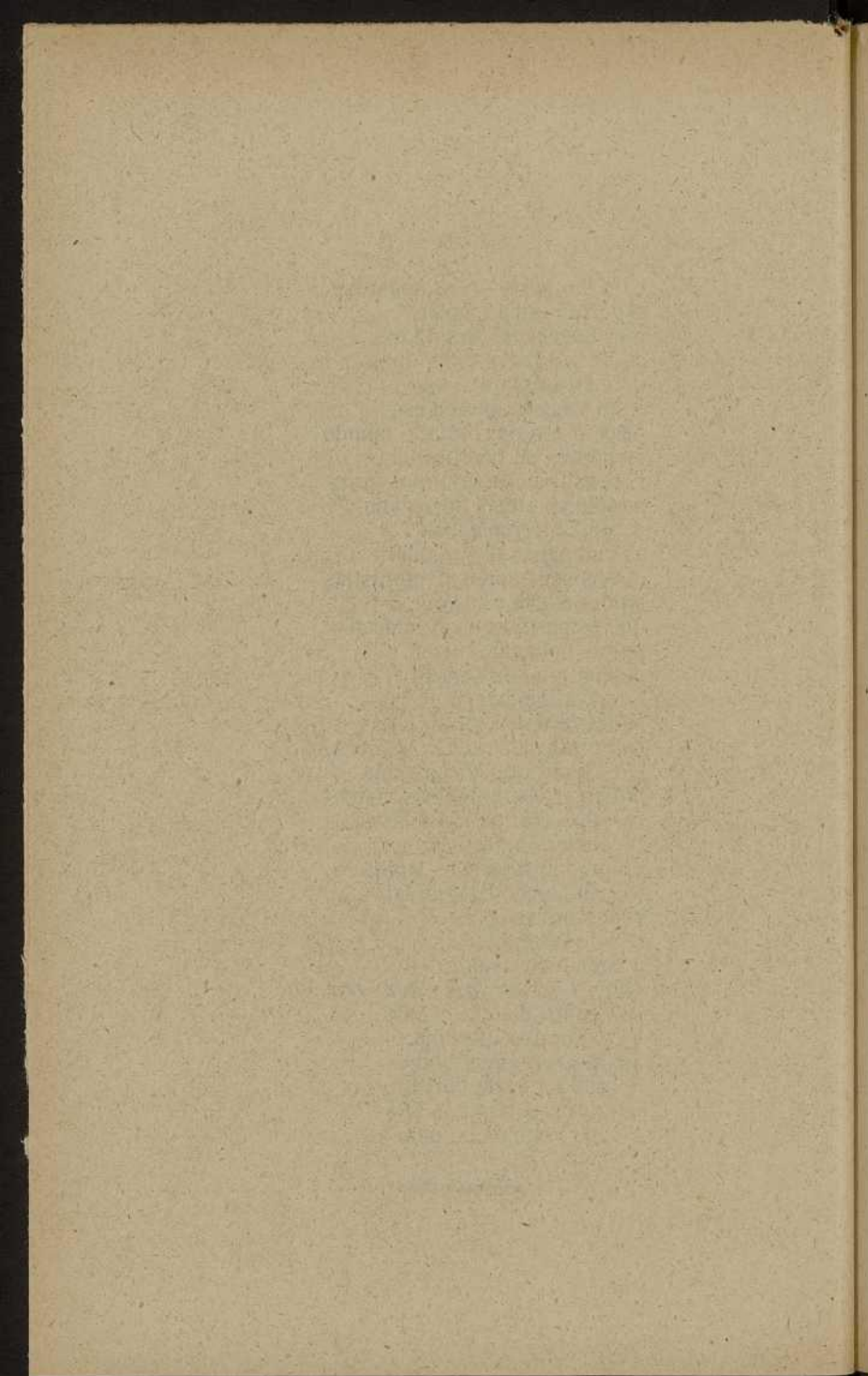
Quen tén, val, quen tén, tén, val.

Un Cristo que á veira tiña
colleu co-as convulsas mans,
os ollos cravou n-a imáxen,
bicouna con ansiedá,
e como si n-os seus labios
as campanas d' Amiudal
repercutiran os ecos
d' o ledó repinicar,
á cada bico decía:

Quen tén, val, quen tén, tén, val.

Así se foi d' este mundo
á rexión d' a eternidá,
así morreu aquel home
honrado á carta cabal,
que vivía á ben con Dios
e c' os veciños en paz.

O CONTO D' UN CONTO

¡Si virades o qu' eu vin
n-o folion de San Antonio!
¿Querendes que vol-o conte?
¿Qué si? Pois si, vaya logo.
Alá n-ò cabo d' o campo
sin luz, sin moscas, e solos,
fuxíndolle á xente andaba
unha parexa. ¡Demoro!
váiseme a lingua escurriendo
agora que me recordo!
Eu non sei si vol-o conte...
¿Qué si? Pois que siga o conto.
Era un mozo y-unha moza,
eso ben xuraló podo,
porqu' ela levaba faldras,
y-él calzós, d' eso respondo,
pois funlles seguindo a pista
e vinos pol-os meus ollos.
D' alí á pouco ambos sentáronse,
e como dicía o outro,
tiñan vagar, tiñan tempo,
y-estas son cousas de mozos:
emprenderon un palique
muy animado e sabroso,
y-eu coidando non ser visto
funme á caron d' eles pondo.
—Xa cumprin o teu encargo,
dixolle, xa queda morto;

mateino como mandache
pra que non sirva d' estorbo.

(¿Si teremos algun crime?

¡Ay, vállame San Antonio!)

—Pol-a mor d' él o meu pã

sabía qu' eu tiña noivo,

sabía as horas á qu' iba,

todol-os sacretos soupo,

e xa ves, d' esa maneira

iban á sabelo todo.

—¿Chegarán á descubrílo?

—¿Cómo ha descubrirse, bobo,

si d' esa morte que fixen

non hay un testigó solo?

—Y-ahora ben, ¿qué facemos?

—Pois nada, asalo n-o forno.

(¡Arrepíáronseme as carnes!

¡Qué crime tan moustruoso!

Dempois de matalo, vaya,

¿non queren queimar o morto?)

—Si che parés, millor fora

enterralo eiquí os dous solos

mañán pol-a noite, traendo

a comadre con nosoutros,

que se pinta pra estes casos

cal non hay outra, ¡recoiro!

(¡Asús! n-a que te metiche,

n-a que tealcontras envolto!

Vante á compricar n-o crime,

e pra librar o pescozo

hache custar mais traballo

que ganar seis onzas d' ouro.

N-estes trances, caladiño;

calo, pois, e morra o conto).

¿Queredes que vol-o conte?

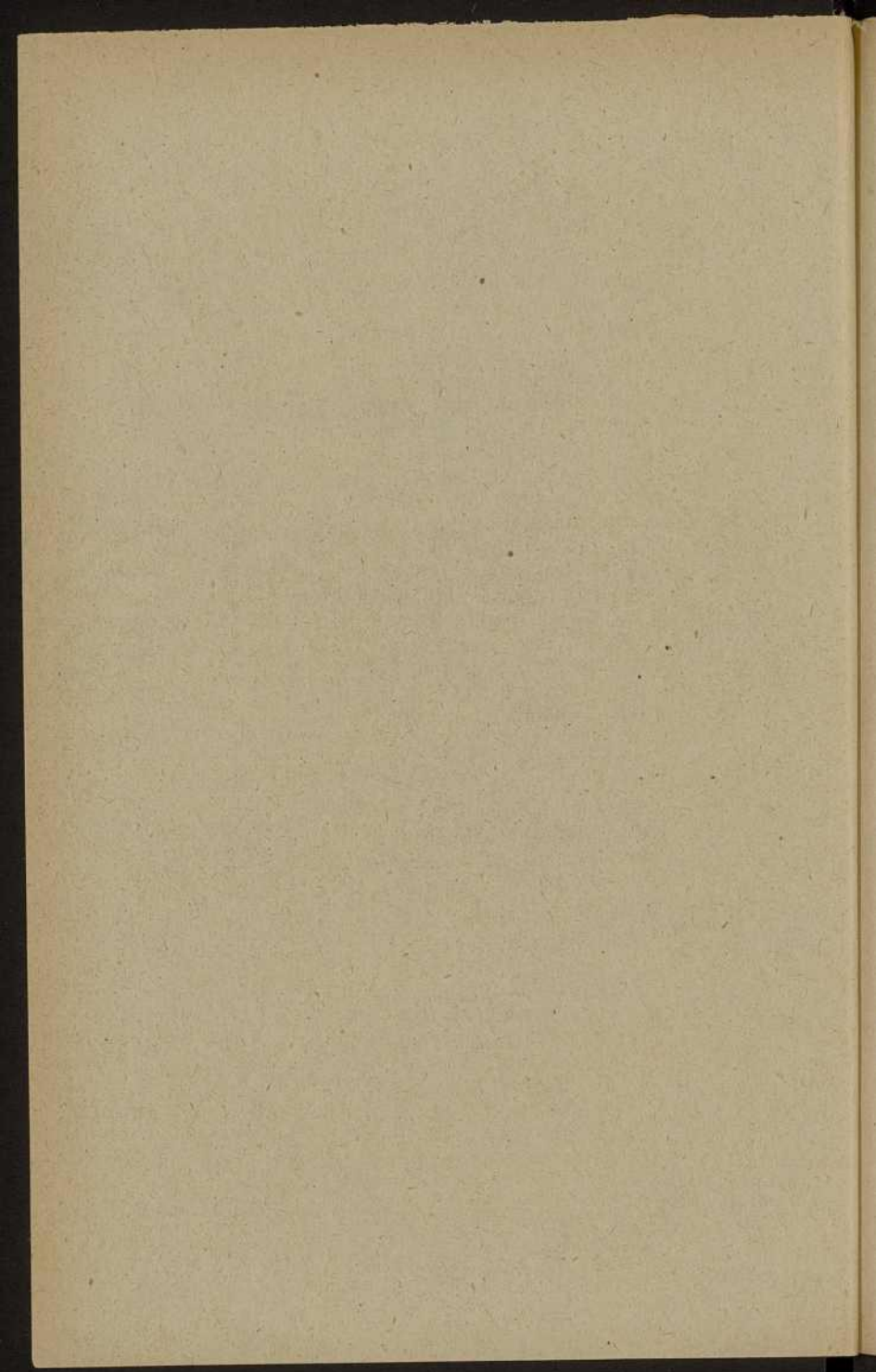
¿Qué non mola? Vaya logo.

Pois a parexa seguiu

parolando pol-os codos;

falaron d' o amor, d' o ceo,
de viaxes, de casorio,
pro non volveron d' a morte
á falar nin por asomo.
'O cabo dixo a rapaza:
—Detércheme mais non podo,
vamos de vagar pr' a chouza
arrodeando pol-o souto,
pra que a xente non-os vexa,
e mañán será outro tono;
enterrarémol-os dous,
os dous soliños o morto.
¡E si viras qué manífico!
¡Eche un galo como hay poucos!
Estonces caín d' a burra,
e tarde caín, ¡qué boiro!
A nena matara un galo
que ô sentir n-a casa o noivo,
tiña a endiañada costume
de cacarexar sin folgo,
y-a comadre ¡ay! a comadre,
vexo agora craro todo,
era unha bota soberba
que levaba medió moyo.
Conque xa vedes, amigos,
n-o que parou este conto.

O GAITEIRO DE PAIZÁS

¡Qué bôs tempos recordou
o gaiteiro de Paizás!
Mozo, pra servir ô rey,
saliu d' aldea natal;
ô ver as vágoas n-os ollos
d' a sua noiva e d' a sua nai,
botándose de valente
non se volveu pra mirar,
e dando atruxos, berraba:
«¡Adios terra de Paizás!
¡Adios mulleriñas todas!
¡Adios aldea! Adios páis!»
Iba ledó, anque deixaba
os seus amores atrás.

Seis anos dempois volveu
feito un home pr' o lugar;
foron surtirle ô camiño
a sua noiva y-a sua nai,
que ô velo déronlle apertas
e puxéronse á chorar;
abrazábano, choraban,
tolas de felicidade.
El non s' amostrou valente
cando veu, com' ô marchar;
engradáronselle os ollos,
saliulle d' o peito un ¡ay!

e dixo: «¡Gracias á Dios
que te volvo á ver, meu lar!»

Tocou pol-a vez primeira
n-a foliada de San Xuan;
o mordomo deulle os laudes,
apraudíuno a mocedá,
d' o novo gaiteiro as vellas
non sabían que contar,
era un milagre d' a Virxen,
nunca viran outra tal,
tiña n-o punteiro xilgares,
n-o fol, o demo p-a nai;
as mocíñas churrusqueiras
arrente d' él ô pasar;
mirábano fito á fito,
e d' un xeito que xa, xa;
non tiñan elas mirares
millores pr' os seus galás.
Era pra él o turreiro
unha caste de corral,
n-o que campaba de galo
e de pitos os demais.

¡Qué feliz foi algun-tempo
o gaiteiro de Paizás!
Non había onde él non fose;
festa, legríamín paz;
en dez legoas â redonda
chamábano pra tocar,
e tocaba n-as trulladas,
n-as runflas d' a mocedá,
n-as bodas, n-os ffadeiros,
pol-o antroido, n-o nadal.
Mollaba a pallela sempre
que a cobizaba mollar;
pois convidábano todos
â beber p-â moito mais,

e tiña á pedir de boca
canto quixera tomar,
que tiña pr' os homes, méreto,
pr' as mulleres, pedra imán.

¡De que riquezas dispuña
o gaiteiro de Paizás!
Andaban cacarexando
as pitas pol-o corral,
tiña tulla pr' o centêo,
forno pra cocer o pan,
unha xugada de bois
qu' era pasmo d' o lugar,
y-unha vaquiña de leite
pol-o inverno e pol-o vran.
Traguía os fillos coidados
como os fillos d' as cibdás,
e hastra fixera propóseto
de poñelos á estudar;
tiña d' aforros n-a hucha
de dous á tres mil reás.
Tiña bês, sona, fartura,
tiña gando, tiña lar,
todo de seu, fora vicio
que soñase con ter mais.

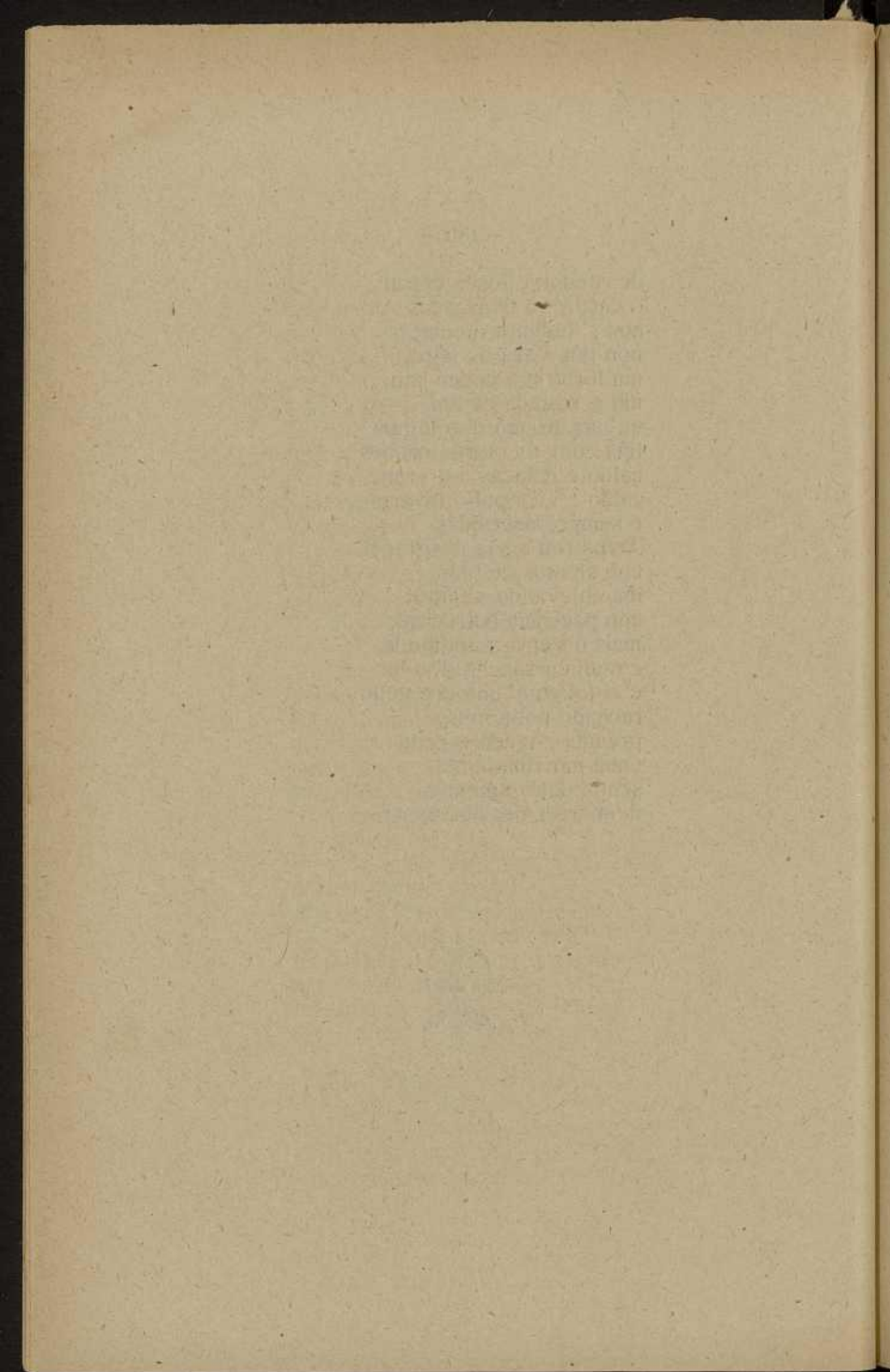
Unha moda condanada
trouxo as murgas por acá,
invadiron os turreiros
tocando danzas e vals,
o baile d' o agarradiño
trastornou a mocedá,
que louca berraba: «¡Múseca!
¡que non toque a gaita mais!»
O cair d' o trono a reina
d' a múseca popular,
escomenzaron as coitas
pr' o gaiteiro de Paizás.

Si pr' as festas d' o Concello
era chamado á tocar,
non iba con aquel rumbo
que fora tempos atrás:
iba com' os condenados
á pena de morte van.
N-o medio d' a murga véndose
sentía un coraxe tal,
que á non ser home, de fixo
adoecerá com' os cás.
O son guerreiro d' os rudos
instrumentos de metal
impuña silencio á gaita,
nin-a deixaba trinar.
Os músecos ó gaiteiro
tiñano por caridá,
pra que servira d' adorno,
pra que non perdesse o pan.
¡Qué de canas lle naceron
estes ditos ô escoitar!
Somellantes herexías
sabíanlle á suliman,
e como agullas candentes
feríanlle a vanida.
Por eso entre os seus compadres
sedento de se vengar,
dixo con fero sarcasmo:
«¿Non sabendes o que hap?
Pois metéuse o demo á múseco
e xa pol-o noso mal,
tocando as murgas d' o inferno
n-as festas d' os santos van».

¡Qué triste foi a vellez
d' o gaiteiro de Paizás!
Desterrado d' os turreiros,
esquecido sin piedá,
viu a miseria n-a casa

de rondon e fosca entrar;
o cacarexo d' as pitas
non s' oubía n-o corral,
non tiña vaça de leite,
nin forno pra cocer pan,
nin a xugada de bois
qu' era pasmo d' o lugar:
tiña com' os outros probes
caldo e patacas n-o vran,
caldo e vica pol-o inverno,
e sempre necesidás.
Arrostrou a sua desgracia
con alentos de titán,
iba colevando a fame
con pacencia patriarcal;
mais ô ver a gaita muda,
e n-un curreuncho d' o lar
e' o fol com' un odre vello
rachado pol-a mitá,
prendía n-o seu espritu
unha morriña tenaz,
sentía degoramentos
de morrer pra descansar.

COLLEND0 CASTAÑAS

N-o souto de Vilarelle
Mauro Farruco de Gándara
que viña de pisar viño
n-a casa grande d' a Laxa,
topou con María Remedios,
xeitosa e linda rapaza,
que s' acupaba en guindar
d' un castiñeiro as castañas.
'O ver a xoya, parouse
e mirouna cara á cara,
e como non tiña prêsa
e pra parolas estaba,
dempois de chiscarlle os ollos
con mais intención que gracia,
sentouse á caron d' a moza
pra falarlle unhas palabras,
pra lle contar unhos contos
d' amorinhos e de fadas,
que por non ter ocasión
e tempo, non lle contara.
Era Maruxa Remedios
mocíña d' aquela-casta,
e Mauro Farruco un mozo
d' os qu' entr' as mulleres andan
como quen non quer á cousa,
mais non á fume de pallas,
d' os que s' arriscan ô velas
e teñen mel n-as palabras,

azougue n-as maus, e lume
alampador n-as olladas.

Véndose xuntos n-o souto
libres de toda compañía,

e facéndose de conta
que a ocasión a pintan calva,
botaron un parraleo
como en ningures botaran.

—¿E logo que fas, Maruxa?

—¿Non-o ves? Collo castañas.

—¿E con quen vas á comelas?

—Pergúntallo ôs páis n-a casa.

—Non vou alá co-a pregunta.

—Millor, tampouco te cansas.

—¿Faste a boba Maruxiña?

—Non é milagre que a faga,
pois venme, segun dixeches,
a bobaría de casta.

—¡Uy! ¿Temos contos por medio?

—Por medio non, pol-a espalda,
mais heiche poder con eles.

¡Cómo son besta de carga!...

—Déixate de tolarías,
non veñas con argalladas.

—Non quero que de min falen
algús que non teñen lacha.

—Eso non che vai comigo.

—Pol-o menos ben t' alabas.

—¿Eu alabarme? ¡Arrenégote!
Erel-o diaño, rapaza.

—Sí, por diante moitos laudes,
por atrás cúrtasme sayas.

—¿E paresche, miña prenda,
que de xastre teño trazas?

—Télas de calquera cousa.

—Xa non sabes o que falas.

¿Eu por tras furtaríche o creto?

¡Eso sí que non, caráspeta!

- Como te conezo, podes
falar o que mais che praza,
que pra min os teus falares
son com' os d' os cas que ladran.
— ¿Afellas? ¿Ti dismo ou cóntasmo?
— Millor será que te vayas
á ter un d' eses paliques
que tés de noite n-a Laxa
co-aquela que veu d' o Pinto
pra gardar porcos e vacas.
— Fórache descurtesía
irme, e deixarte prantada,
sabendo que non tés forza
pr' arrebolalar as castañas.
— Non preciso d' axudantes,
pois son muller pr' apañalas.
— ¿E si eu axudarte quero?
— ¡Qué xuncras d' home! Xa rallas.
— Non seas tola, qu' os ourizos
as tuas manciñas mancan,
e sin axuda non sales
d' angueira n-esta somana.
— Ninguén corre tras de min;
si non sayo, que non saya.
— ¿Qué tras de tí ninguén corre?
¡Ora o demo! Aunq' eres galga,
tras de tí corren algús
c' o gallo de si r' atrapan.
— ¿Quéres calar, abesouro?
Xa che dixen que te vayas.
— Repítoche que me quedo
pra che coller as castañas,
e si foras tan amante
asar unhas, asabámolas.
— Non acostumo facer
magostos fora d' a casa.
— Pois falo agora comigo.
— ¡Pol-a tua bonita cara!

—Pois non ch' a teño tan fea
que non se podía mirala.

—¡Asús, que rallante d' home!

Xa che dixen que te vapas.

—Y-eu digo que non me vou,
e d' eiquí ninguén me saca.

—Vaiche rifar a d' o Pinto
e sería unha disgracia.

—Maruxiña, non m' atentes.

—Sin che ser bruxa nin santa
sei qu' estandes pol-as noites
de parola n-a solaina.

—Así cegue quen tal dixo.

—Estonces moitos cegaban.

—Non fales d' esa maneira

Maruxiña que me matas;

xa que non me teñas ley,

ténme tan xiquera lástema.

—¿Sásme con esas agora?

¡Non, a burla non-a fagas!

—Tí eres a que te bulras

e fas comigo xudiadas.

—¡Malia a costume que téis!

Hastra que choro non paras:

—¿Chorar pol-a miña culpa?

Non chores, roliña, cala;

si eu son o causante, voume.

—Non, agora non te vapas.

¡ARRENÉGOTE PECADO!

¡Qué cousas se ven, qué cousas!
¡O velas quédase un parbo!
Hoxe, n-o sigro d' as luces,
e non n-o sigro d' os cartos,
porque nunca os labradores
se viron tan acabados,
d' un rapaz que sai d' a escola
escribindo garabatos,
sin barba nin verba, faise
á todo vapor un sabio;
d' un *quidam* que por meolos
tén pébedas de cabazo,
pol-as artes d' a política
faise un ministro de rango,
e todo se fai de prêsa
pol-a norma d' os adiantos,
sin se dar conta d' o feito.
¡Arrenégote pecado!

Os que aló en Madril remexen
as trécolas d' o cotarro,
que se lle chama Goberno
por lle dar o nome d' algo,
barullan de patriotas,
diñtan leises á destallo,
fan e desfan ô seu gusto,
mandan asegun os casos,
turran d' a corda sin xeito

cal si turrasen d' un carro;
pra pedir pecan de pródigos,
pra daren vólvense avaros.
¿A esto chámase Goberno?
¡Arrenégote pecado!

Rouba con medo e vergonza
un pelingrin esfamiado,
e sin que naide lle valla
vai á presidio tres anos;
en troques, algús manates
rouban millós con escándalo
pra sosteren grandes vicios,
pois de comer están fartos,
e non hay civís que os collan
porque se poñen en salvo,
e rinse véndose ricos
d' os probes qu' están chorando.
¿A esto chámase xusticia?
¡Arrenégote pecado!

Ser un quisque nugallan
enemigo d' o traballo,
non ter en bês ni en rentas
o valor de seis ichavos,
barullar á tempo e moito,
séntir cobizos de mando,
deixarse ver pol-as ruas
grave, pouson e finchado,
c' un puro alceso n-a boca
e rodopergo n-os cascós;
mirar por riba d' a hombreira
ôs que pasan ô seu lado,
intrigar pol-a calada,
arrastrarse com' os sapos,
laudar ôs que mandan sempre,
facerlle a contra ôs mandados,
agarimarse ôs que poden,

fuxir d' os que pidan algo,
pretender medrar facendo
escaleira d' os d' abaixo,
meter n-a bolsa a vergonza
y-o decoro n-os zapatos,
enxergarse n-os partidos
pra vendelos e sangralos,
facer aldraxe d' os crédulos
e mofa d' os enganados,
asegun hoxe s' estila,
é ser un home avisado,
un político de sona,
un personaxe de rango.
¿Y-á esto chámanlle política?
¡Arrenégote pecado!

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AT HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.
1880

POL-O ATALLO

—Non m' o pergundes, Catuxa,
cen veces ch' o teño dito:
quérote pol-os querereres
como as nais ôs seus roliños.

—'Os teus mentires amantes
non creas que lle dou tino,
que naciches mintireiro
e tés que morrer mintindo.

—¿Qué minto eu, Catuxiña?
¿sabes o que d's? ¿qué minto?

Si non che digo verdá,
si o meu sentir non che digo,
por estas cruces que poño,
¿velas? ¿ti ves como as bico?
permita Dios que me volva
sapo, zorro, ean ou grilo.

—Non xures así, Lourenzo.

—Pois non fales desvairios
nin me ríes sin razón
nin t' anoxes por capricho,
que d' os teus labios de meiga
eses aldraxes oubindo,
eu non sei o que me pasa,
xa non sei o que me digo,
pois dame unha volta a sangue
e bárresame o xuicio.

—¿E logo por qué non casas?

—Direiche, verás: motivos
pra me non casar, non teño,
pol-a contra, pro cavilo
que mentras teu pai s' agache
e se faga o esquecedizo,
eu como xenro que son
déboche calar o pico.*

—Xa se ve... si non lle falas...

—Mais d' o que lle teño dito,
(que o demo se faga xordo)
n-a miña vida hey decirullo.

—Estonces pidelle o dote.

—¿Pidir eu? ¡Asús! non pido.

—Non pois á min, ¡arrenégote!

decote me estás pedindo,
que non fale c' o Farruco
nin c' o Xan d' o Carrasquizo,
que non vaya pol-as noites
levar o grau ô muiño,
que te agarde ô sair d' a eirexa
e non sei que mais... xudío.

—¡To, to, to! con que me vés!
esas sonche, meu feitizo,
faladurías d' os noivos
e toladas d' o cariño;
n-o tocantes á intereses
en ningures hey pedilos.

—Dicello ô señor abade.

—Cen veces ll' o teño dito.

—¿E que che dixo?

—¡Vay boal!

¿e perguntas que me dixo?
Pois que n-eso de casorios
solo s' entende de oficio,
ô ver ôs noivos n-a eirexa
e por diante de padriños.

—Por mais que tola me volvo
á cavilar, non atino

- á maneira de saír
d' o paso en que nos metimos.
— Deixa esas cousas ô tempo
que xa de seu irán vindo,
e por casar non te mates
namentres nos divertimos.
— E si me perdes a ley...
— ¿Eu perdercha? ¡Santo Cristo!
¿Qué ch' ei perder ley nin diaños,
s' estou xa por tí perdido?
— ¡Mintireiro, mintireiro!...
— ¿Xa volves? ¿Xogas comigo?
Por estas cruces que poño,
¿velas? ¿ti ves como as bico?
permita Dios que me volva
sapo, zorro, can ou grilo.
— Non xures, que me pós medo.
¿Tí can? ¡San Roque bendito!
— Pois si queres que non xure,
confía n-o meu cariño.
— Foi de groma.
— Estonces, calo,
y-o xuramento arretiro.
— Pro sendo mozos, e libres,
e non tendo impeditivos,
¿por qué non hemos casar?
— Pol-o que che levo dito.
— Estrévete, pide o dote.
— ¡Volta ô vezol! Non-o pido,
porque o laña d' o teu pai
onte n-a bodega, dixo,
tomando e' o seu compadre
un taco de pan e viño:
«¿Eu dotar a filla? ¡Un corno!
Que a manteña o seu marido,
e si non tén pra mantela,
¿pra que colle compromisos?»
— Seria un falar...

—Seria,
pro fálaeche com' un libro,
discurre com' un letrado
e córrechese de listo.
—E pra que o dote non negue,
¿qué che parés que faríamos?
—Solo temos un recurso.
—¡Ay por Dios, Lourenzo, dimo!
—Que collamos pol-o atallo
sin roparar n-os peligros.
—¡Poi-o atallo!... non entendo.
—Sí, muller, po!-o Bautismo
e deixar o Matrimonio
que xa de seu irá vindo.
¿Non reloucas por casares?
Pois o que non pasa o rio...
—¿Y-eso á que vén? Ou te bulras
ou perdiches o xuicio.
—Engánaste, Catuxiña..
—Enton estarás n-o imbo.
—Non irás descamiñada
si vas por ese eamiño.
—¿E soñas con bruxerías?
¡Arrenégote nemigo!
—Soño con facer de modo
que o teu pái solte òs cartiños
e que mais s' apure á dalos
qu' eu me canse de pedilos;
soño conque o noso abade,
que se rí d' o que lle digo,
dé pra nos casar mais voltas
que da voltas un rodicio;
soño con facer de xeito
que os que hoxe me chaman pillo
e trescentas perrerías
por querer casar contigo,
me trañan en precesion
pra que me case bulindo.

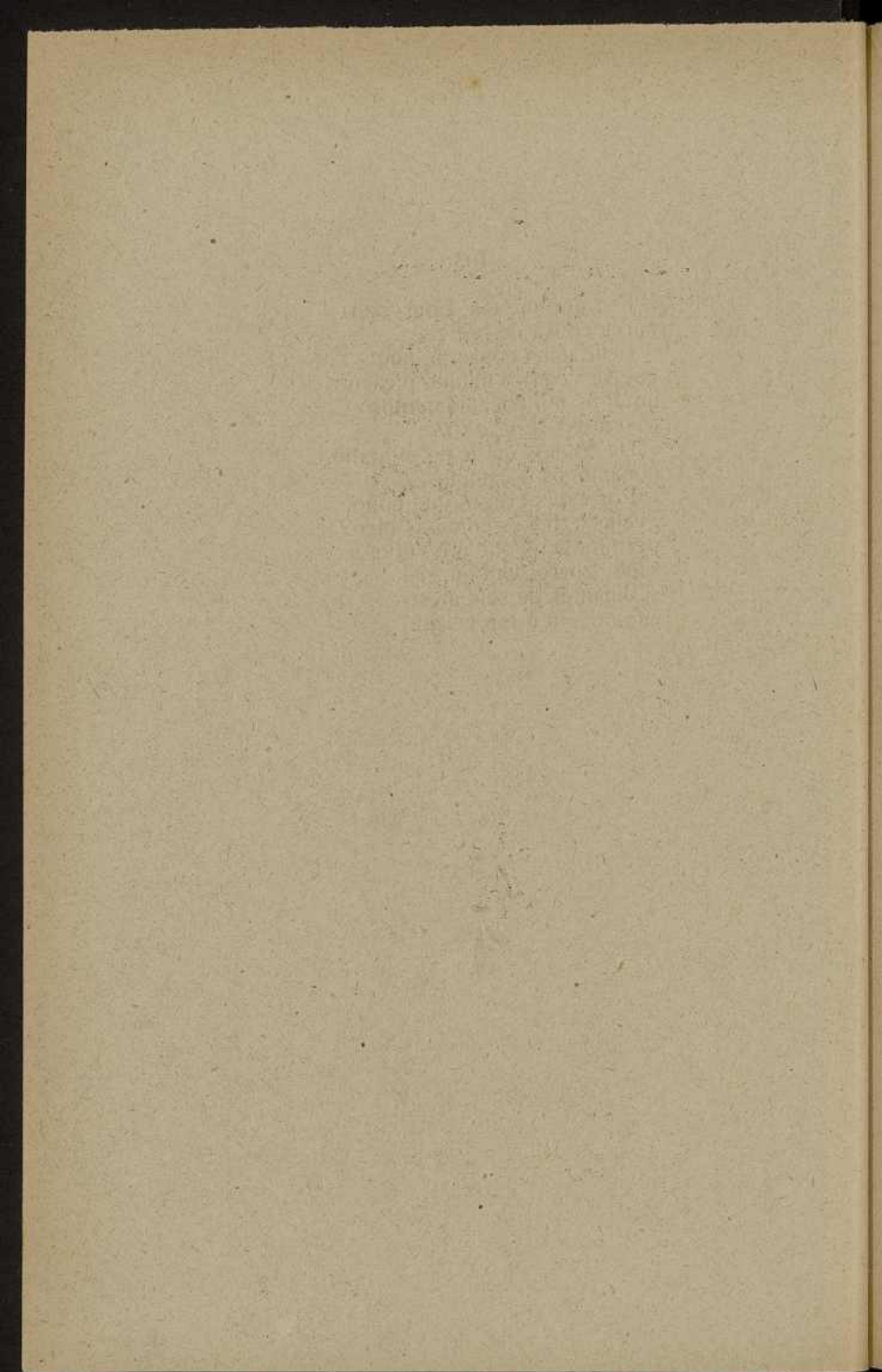
— Eso que me dís, Lourenzo,
parés cousa de feitizo.

— Eche unha cousa de tantas
que se ven n-o mundo pícaro,
un d' os mil encantamentos
d' o novo *Ciprianillo*.

— De termos qu' ir po!-o atallo,
poñámonos ô camiño.

— Por estas cruces que poño,
¿velas? ¿tí ves como as bico?
permita Dios que me volva
sapo, zorro, can ou grilo,
si dinantes de seis meses
eu non son o teu marido.

RETRATOS

Ende ventando unha moza,
os ollos escarramela,
bule com' un azougado,
derrétese, rí, tatexa,
pónenselle casque guichas
como os burros as orellas;
sintindo ruxir de faldras
non atoa nin sosega;
vai tral-as mulleres sempre
com' os cas tras d' as cadelas,
á forza de ser un macho
non vive mais qu' entre femias.
Temos un retrato feito;
Xan Entr' elas.

Pasa, infeliz a sua vida
com' un negro traballando;
n-aldea, non lle dan tino,
n-a vila, non lle fan caso;
os probes com' él despréciano,
os que son ricos aldráxano,
tén razón e non ll' a dan,
mantense de vica e caldo;
si pide xusticia, néganlla,
si ll' a fan, cústalle os cartos;
morre probe p-esquecido,
vive â mioca, e calando,
bautizano por costume,
pero como á mouro trátano.

Está sacando a monteira
Xan Paisano.

De solteiro foi un besta,
casou, e volveuse mandria,
a muller pégalle tundas,
ela come p-él traballa;
namentras él dorme canso
de soñar, ela descansa,
e parola c' os veciños
e vaise ôs grilos si cadra;
él como si nada fose,
cal' si nada vise, cala,
mete o xenio n-as faltricas,
non tén vergonza nin rábecha,
quer o mesmo ôs que o protexen
como ôs que o firen e aldraxan.
Abonda pra conocelelo,
é Xan Lanás.

Con osadía soberba
era un quisque e campa d' home,
d' un anaquiño de mando
com' un boy turra o que pode.
E gasalleiro c' os ricos,
fosco e severo c' os probes,
sin saber nada de nada
medra e trunfa com' os próceres,
leva fume n-a cabeza
e n-ô corazon rencores;
está por fora rixoso,
por dentro valeiro e podre,
é cobarde c' os manates,
c' os debres valente á voces.
Un d' os páxaros de conta.
Lucas Gomez.

PERO... PERO... PERO... PERO...

D a morte d' agricultura
e d' o triste acabamento
en que os labradores viven
aguniando fai tempo,
con razon de sobra quéixanse
cobizando hachar remedio;
mais ós seus salayos, xordos
están, n-a Corte o Goberno,
n-a provincia os deputados,
y-os caciques n-os concellos:
non s' ergue unha voz amiga
en defensa d' os labregos,
todos, todos n-eles tanguen,
e canto poden espremenos;
trátanos sin compasión
como á bestas d' arrieiro,
e zúrranos si se moven,
e mállanos si están quedos;
e fanlles pagar por todo,
hastra por tomar alento:
n-o espírito de Xan Paisano
ferve un odio d' os infernos,
n-o seu corazon a rábecha
fai xórdamente progresos,
e rúbenlle as lavaredas
d' a indinacion ó cerebro,
y-un estropicio faría
si se levase d' o xenio;

cala por que mais non pode,
que lle pón o falar medo;
as suas íntimas congoxas
sofrindo vay en sacreto;
non se queixa nin protesta,
pero... pero... pero... pero...

Roque Anton o sancristan
d' a parroquia de Sestelo,
cumple como Diol-o manda
seu deber anque vai vello;
toc' as campanas, enterra
os mortos e sirve ô crego;
tanto qu' o señor abade
xa non sabe onde poñelo,
e dí qu' o seu sancristan
é o mellor d' o mundo enteiro;
non furta o aceite d' a lámpara,
nin-o vende pra remedios,
non aluma con cabuchos
a sua casa pol-o inverno,
tén á todol-os feigreses
c' os seus servicios contentos;
mais cando sai pol-a eirexa
de ronda á pedir c' o peto
e sinte ô cair os cartos
tinguelear alá drento,
o diaño d' a tentación
fevólvelle os pensamentos;
él pedir pide pr' as ánemas,
pero... pero... pero... pero...

Don Mariño d' Abeleda,
é d' os alcaldes modelo;
por' compromisos políticos
adeministra o Concello,
déronlle os veciños votos
e non houbo mais remedio;

deixa o goberno d' a casa
por compracer ô Goberno,
n-as angueiras d' alcaldía
trabállavos com' un negro,
e por moito que traballa
nin xiquera gana un céntemo;
si alguen lle disputa o mando
ponse un basilisco feito,
e vai, vén e volve á vila
pra se soste n-o puleiro;
o que di será verdade,
eu non-o dubido, bueno,
esquécese d' os seus bês
por servir os d' os alleos,
e pol-a mor d' a política
manda, contrariand' o xenio;
háberá moitos que o crean,
pois por home honrado téñeno,
non lle vale o ser alcalde
nin un cigarro, nin esto,
pode ser sin ser milagro,
pero... pero... pero... pero...

Maruxiña d' os Casares,
moza de rumbo e de xeito,
que tén pedra iman n-os ollos
pr' os homes namoradeiros,
vai á total-as romaxes
n-a compañía de cortexos;
si hay feira, non perde a feira,
baila en todol-os turreiros;
rise d' os páis si lle rílan
e d' os que lle dan consellos;
anda de cote e' os mozos
de trullada sin reecos,
pois sabe por esperencia
e millor que sabe o credo,
que unha moza divirtirse

pode sin perder o creto,
e que a muller que non quere
gárdase ben jora o demo!,
que os homes s' estreven sólo
si lle dan pé pra facelo.
Pode ser que así soceda,
o que dice será certo,
terá tino de gardarse,
peró... pero... pero... pero...

REVOLTAS

I

Alá n-os tempos d' Esopo
cando falaban as bestas,
(privilexio qu' inda teñen
algunhas d' a nosa terra),
facía d' alcalde un burro,
e de xüez d' a mantela
un zorro que xa de vello
non tiña mais que a pelexa.
Cando o alcalde daba órdes
(o mesmo que hoxe as enxergan),
os seus administrados
cumpríanas con pacencia,
dicindo: «¡Qué alcalde temos!
¡Qué alcalde, qué ben orneal!»
(anque non esto, din hoxe
cousas que algo s' asemellan).
E cando o xüez diutaba
contra xusticia as sentencias,
cargando as costas ôs probes
anque o direito tiveran,
(vese pouco agora d' eso,
que por algo se progresa),
os probes d' os preiteantes
botando as maus á cabeza,
cramaban: «¡Qué xüez, qué zorrol!
¡jarrabuña que rabeal!

Cal si fóramos galiñas
vai en nós facendo presa.»
(Hoxe irían á presidio
aqueles que tal dixeran).
Mais un día burro é zorro,
alcalde e xíez d' a mantela,
dous animais con mando
y-autoridade á desfeita,
(as autoridades son hoxe
sabidas é circuspautas),
pol-a mor d' unha disputa
como pode ter calquera,
e sobre si o burro tiña
mais que o zorro sabidencia,
pois si él levaba aparellos
era en troques d' a chaqueta,
e sobre si o burro ô zorro
d' intento un couce lle dera,
que si o zorro andaba ás uvas
ou si o burro andaba ás herbas,
armaron unha liorta
que deu que falar n-aldea.
(N-os tempos que van andando
as autoridades xiquera
dan escándalos, ¿qué han dar?
Dan exemplos de prudencia).
¡Qué mais quixeron as xentes
que saber a liorta aquela!
Como non teñen respecto
ás autoridades, e pensan
que non están obrigadas
á lle sacar a monteira
ô velas vir dende lonxe
ou cando á caron d' un chegan;
como á quen manda o mandado
sempre lle garda xenreira,
tal como pasou o conto
contárono pol-a aldea

sin quitar nin porlle pero,
pe a pa ô pé d' a letra.
¿Verían vostés n-a vida
outra cousa como ela?
¡Falar d' as autoridás!...
Zorro e burro con presieza
enrabiados, e
y-esquecendo as súas intencións,
facendo as paces, puxéronse
d' acordo os dous á concencia
pra ll' armar unha gayola
ós faladores d' aldea
hastra botar á presidio
á dez pol-a irreverencia.
¿E lográrono? ¡Quén sabe!
As crónecas mais non rezan.
(Hoxe d' esto xa non pasa.
pol-o menos que se sepia).

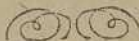
II

N-aqueles tempos antigos
d' o rei que rabiou por sopas,
un esfamentado lobo
que andaba n-a serra â mioca,
e' o gallo de que os pastores
d' as ovellas tiñan conta,
púxose a pel d' un cordeiro
e manso e con sorna morna
baixou d' aquel xeito â vila
pra vivir entr' as presoas:
(hoxe os homes non enganan,
son o que n-o traxe amostan).
Aquel cordeiro mansiño
ô parecer, non acouba,
siguelle o rastro ás ovellas,
vai n-a compañía de todas,
e bala cando elas balan

e pitisca n-as queiroas,
e n-a manada metido
vai cal si fose entr' as lobas;
pro cando o pastor se dorme
á unha bótalle as gadoupas
e come en carne de ovella
como lobo qu' é de conta.
(Esto non ten comparanza
c' o qu' está pasando agora).

III

Tiña un señor moitos páxaros
n-unha gran xaula metidos,
e sempre que lles botaba
n-o comedeiro paízo,
mais barulleiros e ledos
piaban os paxariños;
pro si por casualidade
quedaban algús sin millo,
botábanse ôs que comían
como cas adoecidos,
y-estrapexaban co-as alas
e non paraban c' o pico
hastra botares pra fora
d' o comedeiro ôs amigos.
(Que o d' a paxareira é conto
xa se cala de sabido,
que c' os páxaros non teñen
nin comparanza os políticos
e qu' estas loitas non son
com' as loitas d' os partidos,
eso... por se ver tan craro
xa non hay pra que decilo).

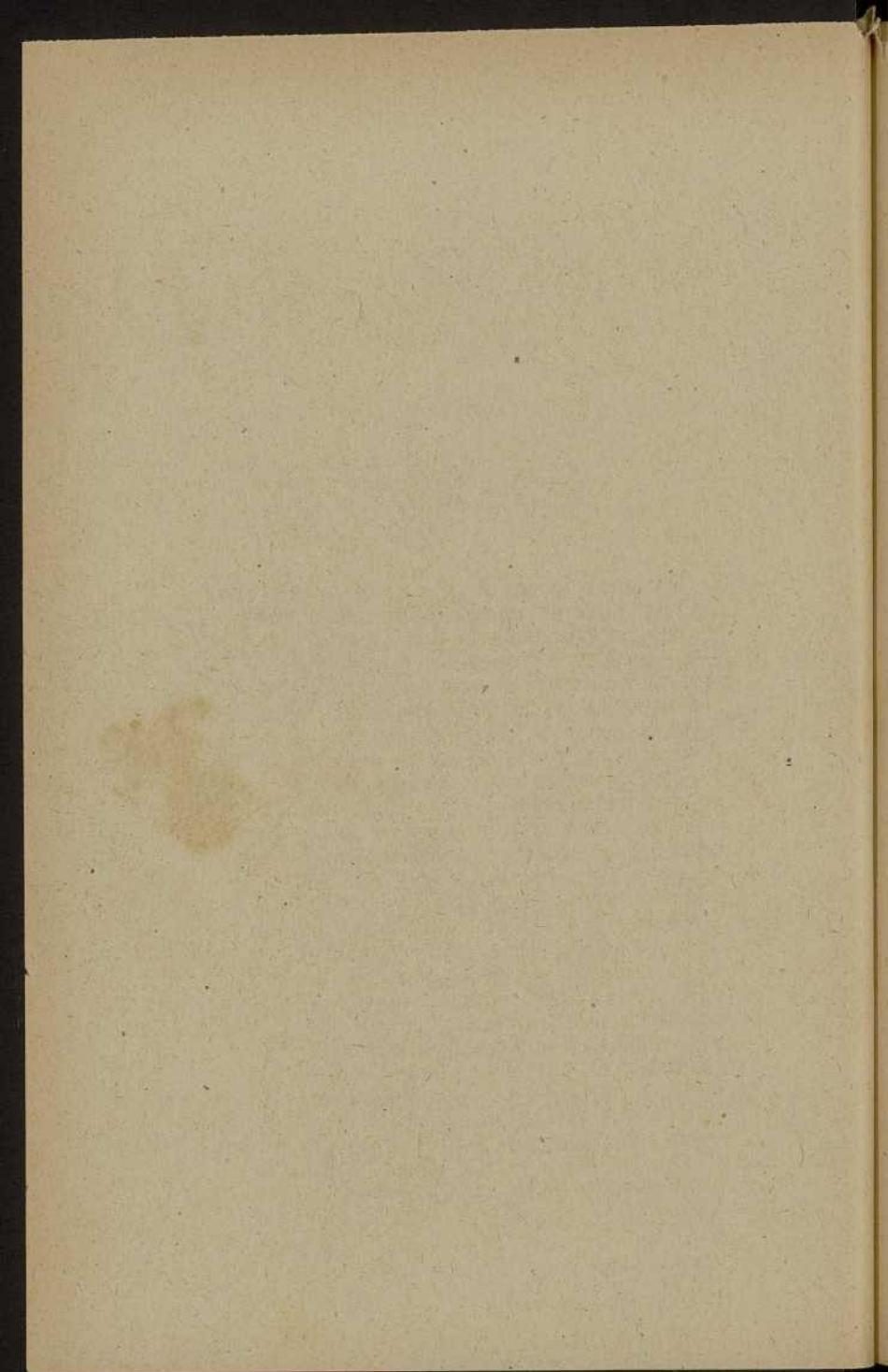

CASAR...

—¿Por qué non te casas Xan?
—As que me dan non as quero,
as que quero non m' as dan.

(Canción popular).

—¿Por qué xuncras non casás, si eres xa vello?
—Que lle queres, non caso por unha cousa.
—¿Seica non atopache muller á gusto?
—Como gustar, direiche, gústanme todas.
—¿E por qué, Xan, estonces vives solteiro?
—Porque son os casoiros custion de fochas,
n-as que algús sin sabelo can de fuciños
e quedan enterrados sin darse conta.
Eu casar, casaría pol-os casares
si entre tantas mulleres vise unha sola
que fose como a busco, d' esta feitura:
non falar sin sentido como as cotorras,
nunca sair d' a casa sin o seu home,
non andar de visitas feita unha posma,
arrenegar d' os primos como d' o demo,
como ás bruxas, facerlle figas á moda;
non ter, como as coellas, a mala maña
de dar arreo fillos sin levar conta;
non saber os nagocios d' o seu parente,
e si os sabe, calando, facerse a boba;
ser n-o traballo eserava, facer aforros,
n-ò goberno d' a casa ser reina e dóna,
renunciar ás fiadas e romarias,
velar pol-os d' a casa sin ser fisgona,
non coidarse d' a vida d' os mais veciños
e ser rica, modesta, garrida e nova.

UNHA VENDIMA N-O RIBEIRO

Pra quen as cousas de Galicia estim
un cadro arroubador e feiticeiro,
é o cadro qu' amosta unha vendima,
unha leda vendima n-o Ribeiro.

I

¡Qué protentos, gran Dios, qué fermosura
aló por San Miguel tén o viñado
pr' o labrador que vendo co-a fartura,
seu traballo premear, móstrase ledo!
Mais non folga; abofellas, non sosega
hastra qu' o día d' a vendima chega,
que non ve seu desexo ben comprido
mentras non tén o viño recollido
fervendo drenlo as cubas, n-a bodega.

Com' á rico tesouro qu' é gardado,
as recendentes uvas él vixila
aló n-a noite prácida e tranquila:
tamen de día, pol-o sol queimado,
pon ús montós de toxos n-o valado,
que dí veira ó camiño,
por si cicais ten mentres un veciño
de lle furtar o froito regalado
que dipindura n-o cepal d' a viña,
n-ela non pódea entrar, e sea bulrado.
Unha escopeta que seu pãl xa tiña,
e' o tempo enfurruxada,
descarga á media noite, e d' este tono,

quer lle dicir ás xentes, que gardada
a viña fai pol-o seu mesmo dono.

Pracer mais verdadeiro,
nin mais legrias este mundo encerra
pra quen, non usureiro,
nin dado á barafullas, nin fo'ganza,
fillos mantén c' os froitos que dá a terra;
pra quen rico porvir, leda esperanza,
n-o seu traballo pón, e cobizoso
d' o adianto de seus bés, solo precura
facel-os millorar. Non mais dichoso
home pode vivir. Igoal ventura
n-o seu dourado pazo esprendoroso,
o manate que vive n-a fartura,
non poderá sentir, como á que sinte
o Labrador n-o fondo d' o seu peito
cando a vendima chega: e non lle minte
a conta que botou d' o seu proveito,
págalle enton a recolleita toda
seu traballo e sudor: Dios, dadiveiro,
abondosa lle fai a sacha, a poda,
p-a lódriga que fixo n-o Xaneiro.
Non hai conxunto eiquí mais feiticeiro,
nin prenda algúa de millor estima,
qu' o conxunto e ventaxas d' a vendima,
d' unha leda *vendima n-o Ribeiro*.

II

Poéteco xardín, terra querida
d' o Miño pol-as augas arrolada
pol-o Outubro parés que nova vida
adquire teu sér; rexenerada
érgueste logo, p-on barullo ledo
n-as aldeas resoa: os labradores
recolleitar os froitos d' o viñado
agasalleiros van: n-o Mapo as frores,
n-o San Xoan o centeo

e n-o Abril o lameiro remollado,
non teñen mais feitizos, mais primores,
qu' os qu' amostra un terreo
n-este tempo de cepas ben prantado.

Mira o tio Cibrao a viña sua
con namorados e riseiros ollos,
que ô cabo n-ela ten como fortúa,
viño n-as uvas, e n-as vides mollos.
¡En verdade que gloria causa vela!
Baixo de cada folla hay un cangallo,
carga que xa non pode ben sostel-a
o varal de carballo.

Cal' este, pol-o menos, ten un cento
pol-o cepal endiante:
de maduro!-os graus, abren e' o vento:
de locentes, somellan o deamante;
non pode pidir mais, que vicio fora.
Limpa de tearañas a bodega,
—que d' a limpeza lle chegou a hora,—
e depois de facer outras angueiras,
dispon a sua lexion vendimadora
con mocetós e mozas casadeiras.

III

Inda non ven a lus d' o novo día
esparxe craro o sol desde o nacente,
cand' os berros comenzan; a legria
corpo tomando vai n-aquela xente.
'O lombo os mozos botan o coleiro,
cada moza seu cesto colle gixiña,
os rapaces n-o brazo un gueipo colgan,
e todos xuntos van pol-o carreiro
brincando car' a viña,
e atruxan, berran, cantan, nada folgan.
O tio Cibrao agarda ond' a cancela
pra lles dar órdes; manda qu' os coleiros
pousen alí, e queden preto d' ela

hastr' os henchér, en garda os carrexeiros:

os demais compañeiros,
á vendimar comenzan; recollendo
os dourados recimos, vánse pondo
eiquí y-aló, e de camiño henchendo
un hastra acugular cesto redondo,
van tamén con mais ánsia e lixeireza
que mostra o cazador n-o mesmo instante
en que preto de sí, ventou a peza
que d' il luxindo vai diante por diante.
Non hai un que se faga perguiceiro
en axudar, non quer por cousa algúa
que se deixe d' henchér logo un culeiro;
sí un sin folguexo vai, o outro súa.
O tío Cibrao qu' herdou d' a nosa raza
un tan bó curazón como nobreza,
os seus esforzos á premiar empeza:
chea de viño traí unha cabaza
que, d' unha mao en outra, con cariño
deixa pasar; e todos, anque alleo,
segun teñen a sede, d' aquel viño
beben hastra comprir o seu desexo,
que alí, sin comprimentos cortesaos,

amo e vendimadores,
non vos son nada mais que bos hirmaos,
pois o traballo xunta os seus amores.

O viño vai facendo o seu oficio,
pois anque non beberon

pra que á perder chegasen o xuicio,
mais faladores todos se fixeron.

—Non tivo mala sorte, tío Cibrao,
con voz agasalleira di un d' os mozos,
non pode ser millor ó brencellao,
mui ben debeu de lle poñer os pozos.

—¡Pois non che digo nada d' o caíño!,
dille unha moza con acento brando,
penso que n-o Ribeiro, vendimando
ninguen un viño está como este viño.

Namentres estes falan, agachados
d' un parral entr' as follas amarelas,
sin deixar de guichar á carón d' elas,
alcóntranse acupados
dous gordillós e brincadores nenos,
en comer grao á grao, con moita presa,
un recimo de *náparo*, que pesa
de tres á catro libras pol-o menos.
Embaixo, n-o fondal, seica non fala
a xente que vendima, d' alí chega
hastr' enriba unha cántiga gallega,
o eco xemidor d' un *alalala*;
canción subrime, que n-as áas d' o vento
dende lonxe traída,
d' un alma d' outro mundo doorida
un suspiro parés ou un lamento;
canción feitizadora,
que axuntando tristuras e legrias,
ten pra o felis pracer e melodías,
consolo n-as soedades pra quen chora.
Os carrexeiros mentras van levando
â pia d' o lagar cantos culeiros
hencheran os demais, e precurando
non ser en valeirar d' os derradeiros,
p-unque a carga que levan é d' abondo,
de mais forza e valor, gala facendo,
dinlle que poña ô mozo qu' está erguendo
riv' o cesto culeiro outro redondo:
asina van pol-o camiño adiante
co-a testa baixa, mais de presa andando,
e sostendo co-a forza d' un xigante
os cestos, que de cheos van deitando.
Pra quen as cousas de Galicia estima,
¡cantos feitizos ten unha vendimal
cadro de máxia é, onde se moven
animadas e ledas cen figuras:
eiquí dous mozos fan, aló unha xoven:
mais embaixo duas probes criaturas

bótanse á reboladas pol-a terra:
un moceton atruxa, o outro berra.
Cestos veñen e van, un xa valeiro,
o outro cheo d' o sabroso froito
todo aquilo parés un formigueiro
que sai á provisiós en tempo enxoiro,

D' a mirada de Dios debre refrexo,
o sol que co-a sua lus o día encanta,
diante d' aquel poéteco festexo
n-a sua carreira maxestoso adianta.
As doce son: n-o erguido campaiño
soan as bateiadas de costume;
páran de vendimar, e necesario
xantar con apetencia verdadeira
a comida que ben botando fume,
pois fai pouco saíu de xunt' o lume
qu' ardía en lavaredas n-a lareira.

Veira d' a cesta ond' os pucheiros veñen,
ús, d' os outros dempois, todos ecoden,
e como en que sentarse alí non teñen,
n-o chao se sentan o millor que poden.
O tio Cibrao, que está mui compracido
d' a xente, pol-o ben que lle traballa,
querendo mais servir que ser sirvido,
un pan centeo groso e ben cocido
á rabanadas curta co-a navalla:
dalle primeiro d' él ós d' a sua veira,
dempois, de mao en mao fáino ir pasando
anaco por anaco, de maneira
que non s' esqueza un: están xantando.
¡Que barullo e pracer! Xa corre o viño
ô redor, ô redor, sin parar nunca;
non hai moza, nin vello, nin mociño,
que non teña talladas n-a sua cunca.
Parolando e xogando, satisfeitos,
comen, sinon millor, con mais fartura
que n-a mesa d' un rei: non tal ventura
n-ela poideran ter, nin mais proveitos.

IV

O sol pódose vai: seus respradores
douran o val, feitizan o hourizonte;
os carneiros y-os años brincadores
á miudo bálán n-o veciño monte;
cantan as rás á veira d' os regatos;
pían os paxariños n-a alboreda,
y-algun grilos saíndo d' os buratos
entoan a sua canción de cote leda.
Armonías sin fin henchén o vento,
todo é misterio, amor e poesía
n-esa hora de dolez encantamento
qu' os agros teñen ô morrer o día;
n-esa hora de paz, en que fuxindo
vai o sol alumear outros terreos,
e cando a lua xa parés rubindo
pol-a infinita inmensidá d' os ceos;
n-esa hora, ind' os mais vendimadores
os recimos curtando co-a ganchela
n-os viñedos se ven; ind' os millores
mocetós agardando ond' a cancela
están, porque lles henchén os coleiros,
de tal modo e maneira acogulados,
que por onde camiñan, os carreiros
van deixando de uvas sementados.
Inda atruxan e berran; inda entoan
algun ledo cantar d' a sua terriña,
e como respondéndolles, resoan
outros berros y-atruxos n-outra viña.
Barullo xeneral, voz que chegando
ás probes chouzas d' os veciños pobos,
n-os curazós d' os homes espertando
un novo pracer vai, feitizos novos.
Rebulicio feliz, concerto ledo
que lle dá vida e lus á morta aldea:
¡é o cadro d' a *rendima* n-un viñado,
comparanza non ten cousa terréal!

E xa noite pechada,
cando a xente camiña car' a aldea
cansa de traballar; xa perparada
n-a casa o tío Cibrao tenlles a cea,
e dempois de lla dar, agasalleiro,
como gallego enxebre e verdadeiro,
dinantes de facer a lagarada,
goza en vel-os folgar n-unha trullada:
 manda vir o gaiteiro,
—pois sin él unha festa non é nada,—
y-en menos d' unha hora, xa beilando
alcóntranse felices n-o turreiro,
 cantos o día'enteiro
estiveran n-a viña vendimando.
Anque cansos, non hai un que resista
ôs infruxos d' a gaita arroubadora,
que todos teñen curazon d' artista;
sinten bulir n-a alma soñadora
emociós de legría verdadeira
ô escoitar esa máxica mistura
de amor, pracer, tristezas e tenrura
que ten a nosa crásica muiñeira.

O GAITEIRO

Nadie se afoga n-o vran
nin sinte frío en Xaneiro,
nin cóitas, nin soedades
n-a compañía d' o *Gaiteiro*.

I

D' as soedades tristes d'o pobo,
d' o seu carauter e sentimentos,
d' as suas legrias e relembranzas,
d' as suas costumes, d' os seus misterios,
a semellanza mais verdadeira,
o mais fulxente, limpido espello
n-o feitizadp chan de Galicia,
é o lembrado, probe GAITEIRO.

Diante d' él, todos un *algo* estrano
sinten n-o fondo bulir d' o peito;
é n-as aldeas indispensable
como pr' as frores o sol y-o vento,
como pr' os peixes as frescas augas,
como pr' os homes a lus d' os ceos:
dolce recordo d' outras edades
é pr' os cansados e debles vellos;
pr' as raparigas carrapueheiras,
pr' os soñadores mozos solteiros,
é un costante, lepal'amigo
que fai de cote que vivan ledos:
un sol qu' espárxe legria e grorias,
imán que atrape, é pr' os pequenos,

que cal-os polos tras d' a galiña;
van-o seguindo rebulideiros.

Gabarse pode de quen n-as almas
a sua presenza ten moito imperio,
segun que estean ledas ou tristes,
n-elas asina move os afeutos:
n-unha romaxe, co-as suas tocatas,
sosten a gloria de cen cortexos,
fai as trulladas mais animadas,
e maor feitizo dalle ôs fiadeiros.
El é d' as coitas e venturanzas
d' a sua aldea, craro refrexo;
ledo, n-as festas, vese co-a gaita,
triste, sin ela, vai n-os enterros,
ô vel' o solo, triste, calado
pol-o camiño d' o cimenteiro
seguindo á un morto, sinten os mozos
n-os seus espiritus un door inmenso,
as raparigas sospiran tristes,
e hasta' os rapaces mais pequerrechos,
ô velo asina, como non teñen
d' o qu' é a morte conocemento,
us contra outros, dinse moi baixo:
«¡Qué caladiño vai o *gaiteiro*,
esta non debe ser cousa boa!»
y-ô morto siguen con moito medo.

II

¿Quén é o gaiteiro? ¿Cómo á facerse
artista? Sin ter escola,
sin mais qu' os própeos conocementos,
sendo mui xoven, as soñadoras
ansias d' o xenio sintiu n-a alma:
quizayes d' elo sin darse conta,
él d' os concertos d' a natureza,
foi recollendo tonos e norma:
sin ter mayestros que lle ensinasen,

sin ningún libros, e solo á forza
de cen traballos e mais pacencia,
dempois de darlle miles de voltas
ôs dedos, riba d' os buraquiños
que d' o punteiro fan sair as notas,
dempois d' estare días e noites
moll' a palleta, sopra que sopra,
henchend' o fole, comendo o ronco,
chegou, ¡qué leda, felis vitoria!
á remedarse, non sin fortuna,
unha muiñeira rebulidora
que pr' o nacente rudo *gaiteiro*
foi a patente mais validosa,
santo bautizo que recibía
pra entrar n-a vida d' un arte nova:
e como larva que volvoreta
sai d' o capulo, lixeira voa,
él escomenza n-a sua carreira
tendendo as áas, facendo probas.

Sempre os novatos n-un arte teñen
moito de medo, mais de vergonza,
e pr' amostrarse, n-o fiadeiro
d' a sua aldea, primeiro toca:
¡ben pol-o novo *gaiteiro*! dinlle
berrando á unha, mozos e mozas,
y-aqueles berros agasalleiros
alentos dánlle, dánlle mais forzas,
e mais adiante, xa vai rubindo,
toca n-a festa d' a sua parroquea;
d' ali á dous meses n-unha viciña,
n-outras mais lonxe toca dempoixa,
hastra que á tere renome chega
en sete legoas pol-a redonda;
enton, xa vida fai mui diferente,
de pobo en pobo anda de riola,
e ben n-a casa d' o señor crego,
ou d' o mordomo n-a homilde chouza,
danlle bo leite, xantar sabroso

á mais d' os cartos que tamen cobra.

El, n-os turreiros vese de cote
agasallado por xente moza
que compracente vai ofreeerlle
vasos de viño que solo proba,
pois di que pode, bebendo moito,
facerlle danos, e non ten conta.

Os dias de festa, mentres n-aldea
as mais d' as xentes dormen e folgan,
él, agardando que chegue a valba,
non ben xiquera n-o leito acouba.
Escarramela de pouco en pouco
os ollos, mira de car' á porta,
e cando ô longo d' as rendixelas
olla algús rayos de lus dudosa,
érguese logo con moita presa.
'O lombo o pao d' o ronco bota,
recorre os dedos pol-o punteiro,
o fole infra y-a gaita soa,
e n-a compañía d' o inseparabre
tamborileiro, sáise pra fora
ledo entoando d' unha alborada
as melodias arroubadoras.

¡E que prantado vai pol-as ruas
dándoll' ôs dedos, sopra que sopr.! .
¡Ben-o farrapo d' a gaita, afellas,
movendo leva riba d' as costas!
N-estes momentos, o bó *gaitero*,
ten-vos duas vidas, vai n-as suas *gaitas*,
millor fortuna xa non cobiza,
por cantos ricos hay non se troea.

¡Que indefinibre vaga tenrura
ten a alborada d' a terra nosa!
¡E qué feitizos ten unha gaita
cando á saída d' o sol a tocan!
Os ledos *chios* parés que rien,
o ronco triste parés que chora,
e ronco e *chios*, que misturados

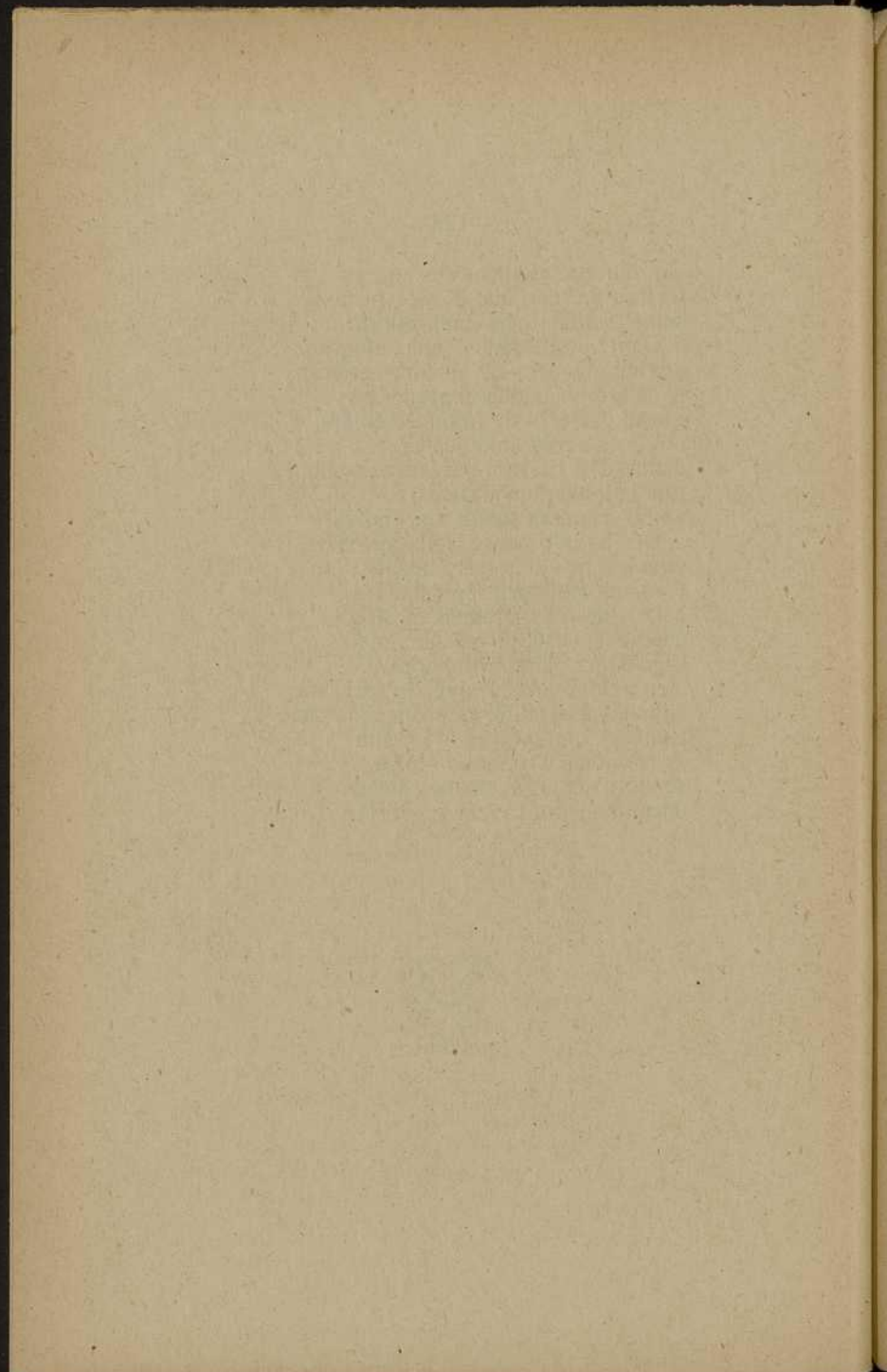
aló mui lonxe dolces resoan,
forman un tono que d' os espiritus
semella á fala queixumbradora.

Cantos espertan, d' unha alborada
ouvindo os ecos qu' os aires pobran;
d' as armonías non deprendidas
n-este desterro de pranto e coitas,
ouvir os coros anxelicales
diante d' o Eterno, parés que soñan,
¡tan infinitas, amorosiñas,
vagas e tenras son as suas notas!

Ben haxa o nobre, felis *gaiteiro*,
enxebre tipo d' a terra nosa,
co-a sua monteira repinicada,
calzós de rizo, brancas cirolas,
chaqueta xusta de pardemonte
e co-a sua gaita feitizadora.

Ben haxa o artista, que sin mapestro
sin mais axuda qu' as própeas forzas,
cautivas soubo facer d' a gaita
as melodías d' o mundo todas,
sendo d' as nosas probes aldeas
encantamento, pracer e gloria.

AS CAMPÁS DE VILANOVA

Cantos recordos n-o mundo
a vida d' o espriu forman
d' o meu pasado as legrias
e d' o meu presente as coitas,
meus sonos e meus amores,
de cote se me recordan,
cando n-a calada noite
lentas e dooridas soan,
as campás d' a miña aldea,
as campás de Vilanova.

D' outono unha leda tarde
repinicaban á groria:
un ánxel morto levaban
outros ángeles pr' a cova;
estoupaban os foguetes,
y-unha alborada melosa
iba o gaiteiro tocando
cal si pra unha festa fora.

Detrás d' o morto anxeliño
iba chorando unha moza,
garrida com' unha virxen
e triste com' unha rola.
Vina e viume; un pensamento
animou as almas nosas,
e sin que os lábeos falaran
entendéronse unha y-outra.

'O adro d' eirexa o enterro
chegou, deixaron n-a cova
o corpo d' o pequeniño,
e fóronse as xentes todas:
eu y-ela solo quedamos,
vendo, eu triste, ela chorosa,
botar ô sepultureiro
montós de terra n-a focha,
e namentres resoaban,
e repinicando á groría,
as campás d' a miña aldeá,
as campás de Vilanova.

Dous anos dempois, á morto
dobraban lentas, queixosas:
camiño d' o camposanto
un enterro vai, e choran
sin consolo cantos séres
o triste cortexo forman.

Croada de mirto e frores
vai n-unha caixa unha morta,
queda, inmobre, os ollos pechos
e pecha tamen a boca;
mais parés fada que dorme,
ou muller que amores soña
que non poido a fermosura
roubarlle a morte traidora.

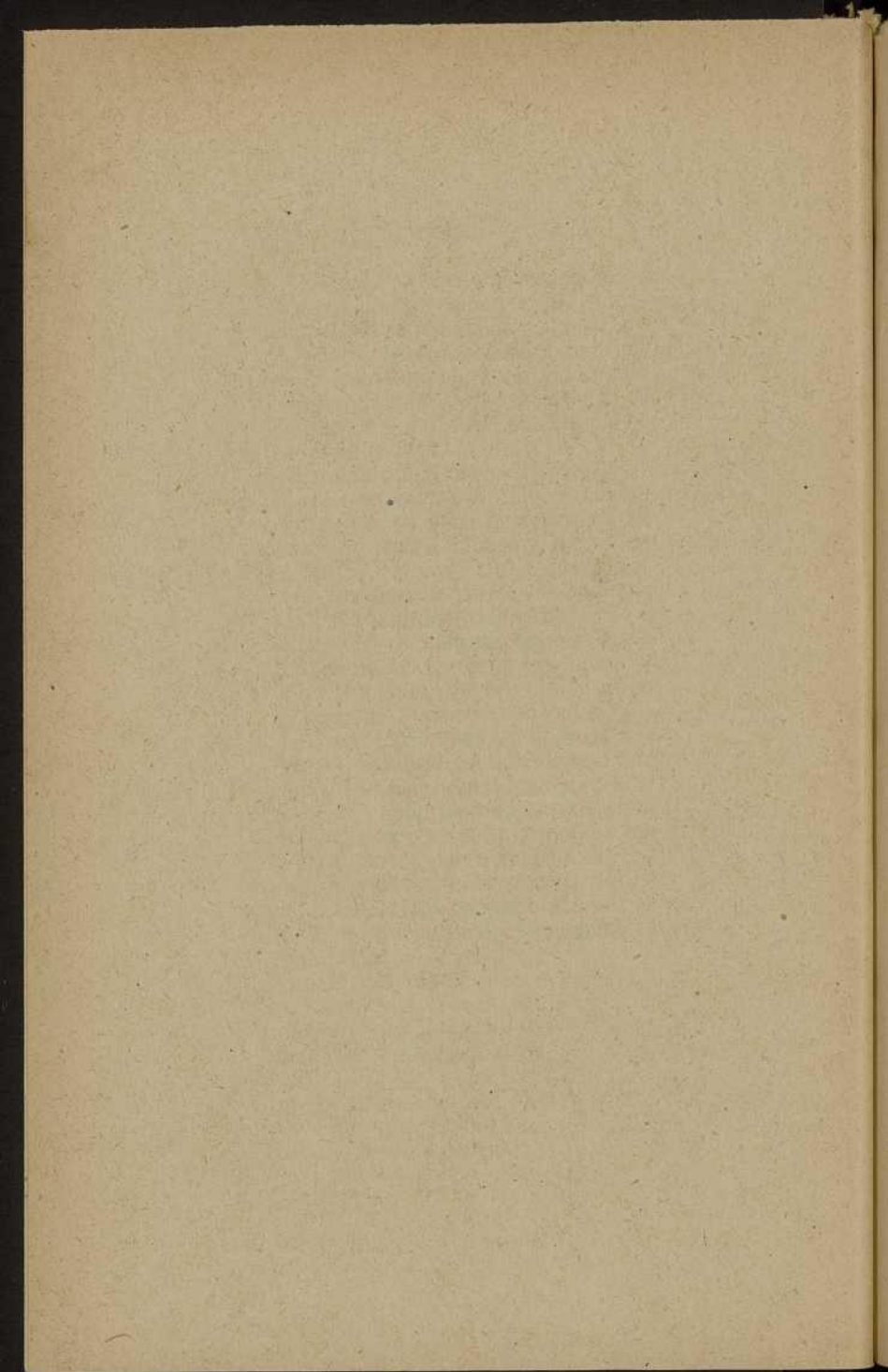
'O adro d' eirexa o enterro
chegou, puxeron n-a cova
o corpo d' aquela virxen,
e fóronse as xentes todas.
¡Eu solo quedeil sintindo
as soedades mais fondas,
cheol-os ollos de vágoas
y-o curazon de congoxas:
¡eu solo quedeil ouvindo
cair a terra n-a focha,
con barullo xordo, estrano,

e con pausa pavorosa;
e como si responderan
ou contasen miñas coitas,
seguían dobrando á morto
lentas, dooridas, queixosas,
as campás d' a miña aldea,
as campás de Vilanova.

¡Ay coitado, Arixelo! dixen
falando comigo á solas:•
n-o camposanto nacera
teu amor, y-ô pé d' a cova
onde nacera, pra sempre
somiuse entre loito e sombras,
a virxe que ch' o ispirara,
a tua querida Eurosia,
¡que amores que a morte alcende
nunca moita vida logran!

¡Ela morreu, mais non morre
seu recordo n-a memoria,
non deixarei de lembrala
chorando con pena fonda,
non deixarei de quere-la
nin d' amala, mentras oya
soar n-a calada noite
lentas, tristes, malancónicas,
as campás d' a miña aldea,
as campás de Vilanova.

O NAMORADO AUSENTE

I

¡Adourados recordos, relembranzas
d' outra edá feiticeira,
chegade á dar consolo á un alma horfa
que morre de saudades e tristezas!

¡Aires, vagos concertos d' as montanas,
aires d' a miña terra,
voade á refrescar á miña frente,
que os pensamentos d' un amor a queiman!

II

De fortua e de medro cobizoso,
deixei á miña aldea.
¡Namentres sinta o curazon latexos,
non podrei esquecer a noite aquela!

A luz d' a lua fulguraba triste
n-os montes, vals e veigas,
y-ás ánemas dobrando resoaba
a voz doorida d' as campás d' eirexa.

Cando eu solo con mais malancunía
qu' a que n-a noite reina,
saín d' o pobo aquíl, tolo chorando
cal chora quen o que mais ama deixa.

III

Como alborada d' o frorido Mayo
feitizadora e leda,
com' os ángeles pura e candorosa,
n-o meu probe lugar vín unha nena.

'O momento d' a ver sintin n-o peito
unha forza secreta,
que á ela m' atraguía soballante
co-a d' os abismos atraución suprema.

Algo infinito, grande e misterioso
que nunca conocera,
que hastr' os ceos erguía o meu espritu
en áas d' unha subríme compracencia.

IV

Virxen d' o meu amor, ispiradora
d' as mais nobres ideas,
ela alcendeu n-un curazon escuro
a luz perene d' a pasion primeira.

Anxel de redencion, á nova vida
resucitei por ela,
por ela sinto alento n-os traballos,
e valor n-as desgracias que m' aqueixan.

Por ela as saudades me consomen
n-estas estranas terras:
¡por mirarmé n-o espello d' os seus ollos,
por oubíla falar... non sei qué dera!

V

Namorado infeliz, lonxe d' o niño
d' a miña rola tenra

enmudecin, non podo cal dinantes
dar ô vento canciós gratas e ledas.

¡Qué de dolces recordos â memoria
caladamente chegan!
¡Qué de sonos d' amores cando durmo
â ond' ela vive prácidos me levan!

E como si n-a infancia feitizada
inda hoxe estivera,
cal si n-os xogos d' os primeiros anos
vise a vida fuxir rebulideira,

c' o pensamento vexo o río, os montes,
os lameiros e leiras,
p-os piñeirales p-as casiñas brancas
d' o pobo onde nacin, d' a miña aldea.

Inda parés que vexo á miña xoya
d' o cruceiro de pedra
n-os escanos sentada, parolando
comigo, namorada e satisfeita.

Inda parés que d' a sua voz escoito
a süave cadencia,
non deprendida música qu' un tempo
m' adormeceu d' o vrau n-as longas sestas.

VI

Unha tarde, ô morrer a luz d' o día,
d' o limpo río â veira,
xúntal-as nosas maus, cal s' entrefexen
n-o folloso touzal arbustos p-edras,

díxome sospirando congoxosa:
«Alberte, non t' esquezas

de qu' iste amor que n-o meu peito gardo,
como por tí naceu, para tí medra.

Nobre n-o meu sentir, non acollida
dou á dudas rastreiras;
en tí confiada estou que non s' esquece
cando duas almas á entenderse chegan.

Non esquecerse poden, cando as duas
unha d' outra xemela,
sinten goce e door cal si unha fosen,
e d' un xeito tamen de cote pensan.

Co-esta aseguranza, xa ben podes
andar terras e terras;
feliz ou desgraciado, probe ou rico,
dono serás d' o curazon d' Euxenia.

Si cicapes o amor d' outras mulleres
un dia che fai guerra,
recorda o xuramento aquel d' a Ermida:
Súpito morra quen perxuro sea.

E cafo, que á decirche canto quero
meus labios non acertan,
que o linguaxe d' o mundo é muy cativo
pra falar d' un amor que o ceo enxendra.»

¡Cánto chorei, meu Dios! ¡ay! e que vágoas
pol-as miñas meixelas
esbararon ardentes, recordando
estas d' o meu amor palabras tenras!

¡Cántas veces de noite, esconsolado,
triste pensando n-ela,
sofrin as infinitas saudades
d' un namorado curazon n-ausencia!

¿Fra qué viñen eiquí? ¡Fado nemigo!
a sede d' as riquezas
trúxome dend' as prayas de Galicia
á este areal deserto d' as Amérecas.

¿Qué foi o que adiantei? Tal como viñen
hoxe estou n-a probeza,
inda mais probe son, que xa non teño
o tesouro de ver a miña prenda.

VIII

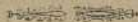
Volven as anduriñas pol-o Mayo,
volven á miña terra,
cóbrense os agros de cheirosas froles,
resucita de novo a natureza.

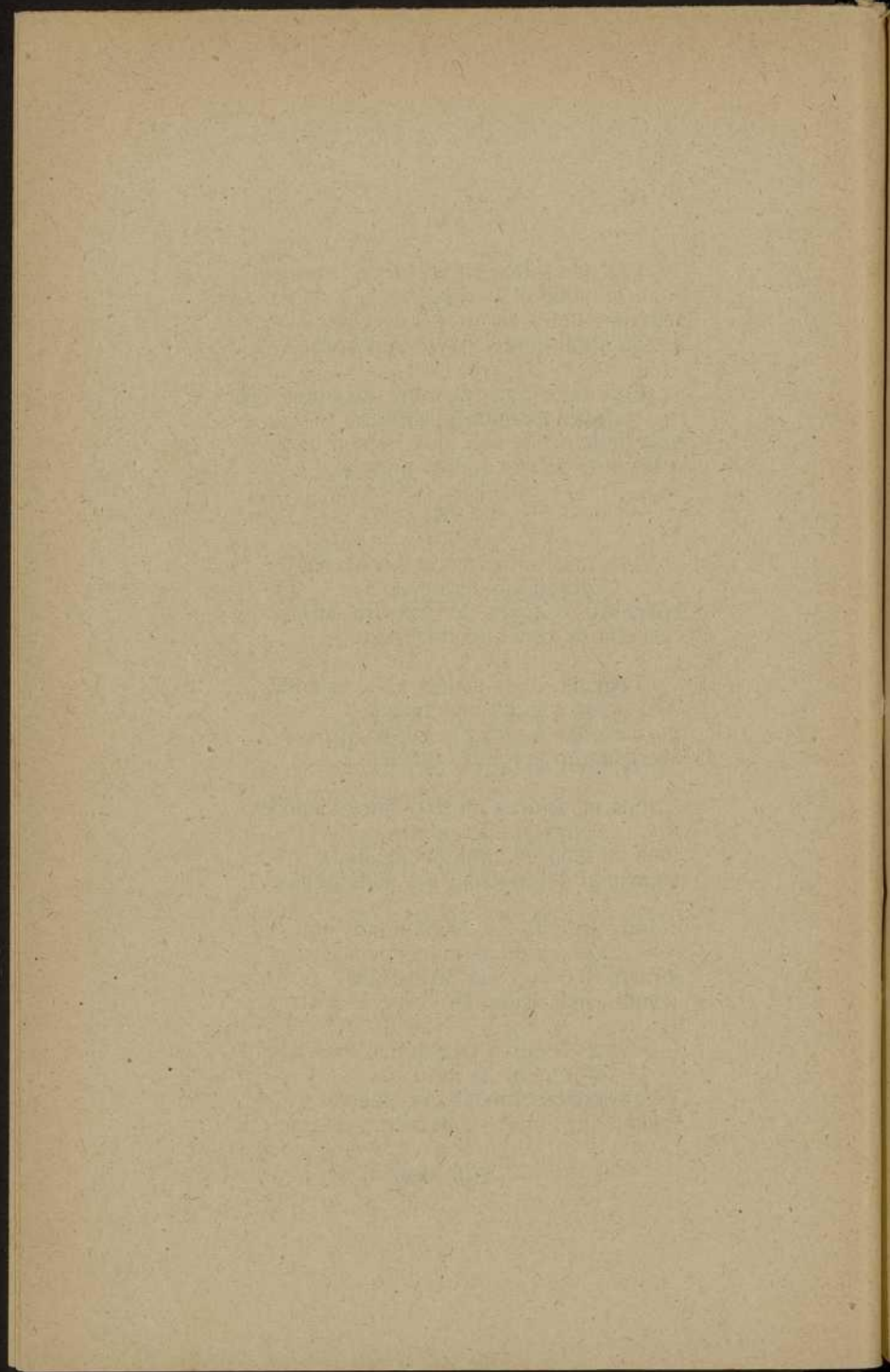
O barullo d' as mallas xa s' escoita,
soa a gaita n-as festas,
y-os *alalás* y *atruxos* pol-os aires
alí resoarán ¡ay miña aldea!

Inda m' agarda alí d' os meus amores,
a virxen pracenteira,
inda alí teño un alma que constante
tremando d' emoción, n-a miña pensa.

Inda alí teño un curazon que sente,
que chora as miñas penas,
a metá d' o meu sér alí palpita
¡cándo, meu Dios, eu volverei á vela!

N-este desterro consumido morro,
afóganme as tristeszas,
y-as soedades fondas que padezo,
mais longa, mais croel fanme esta ausencia.

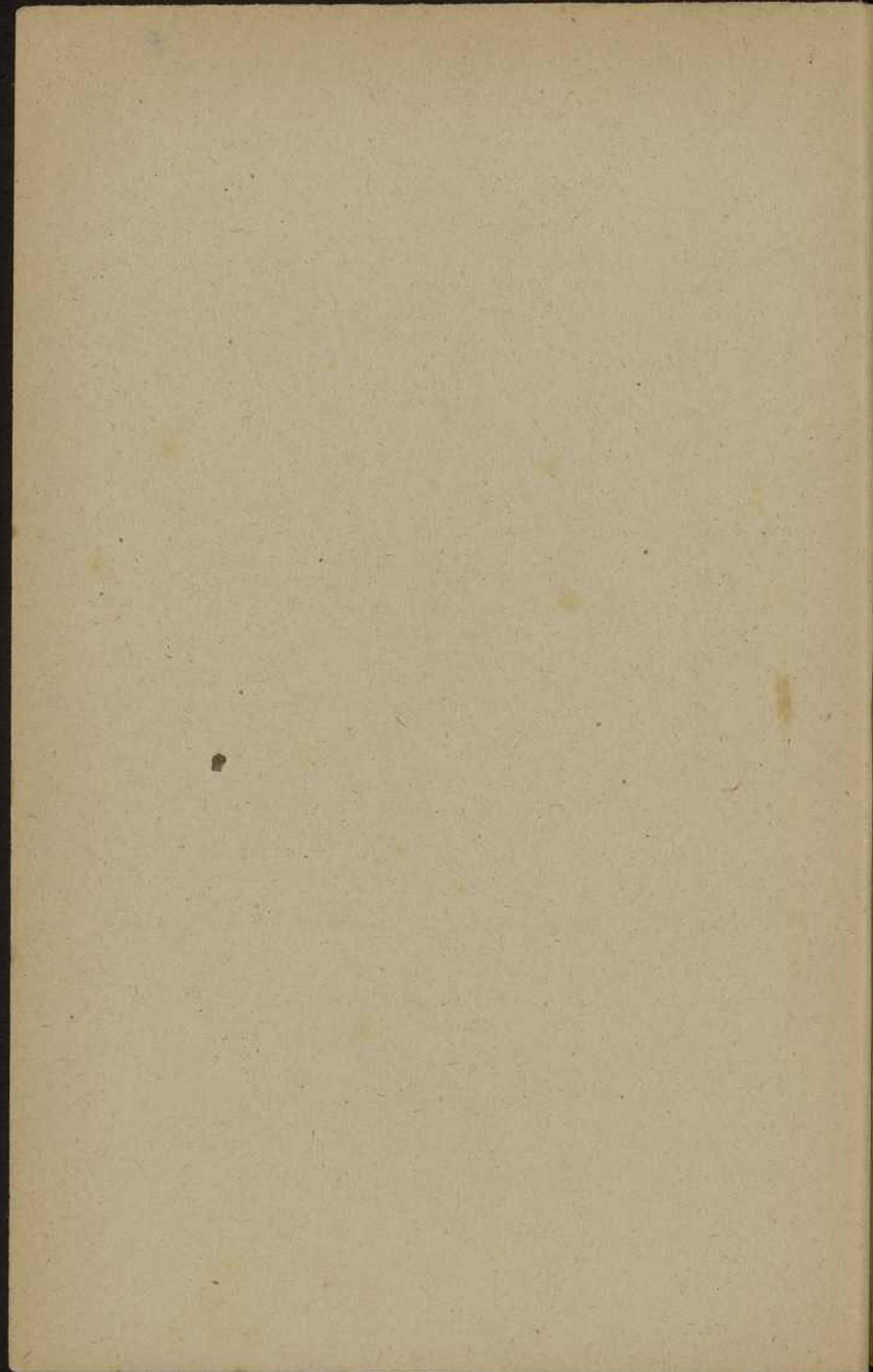

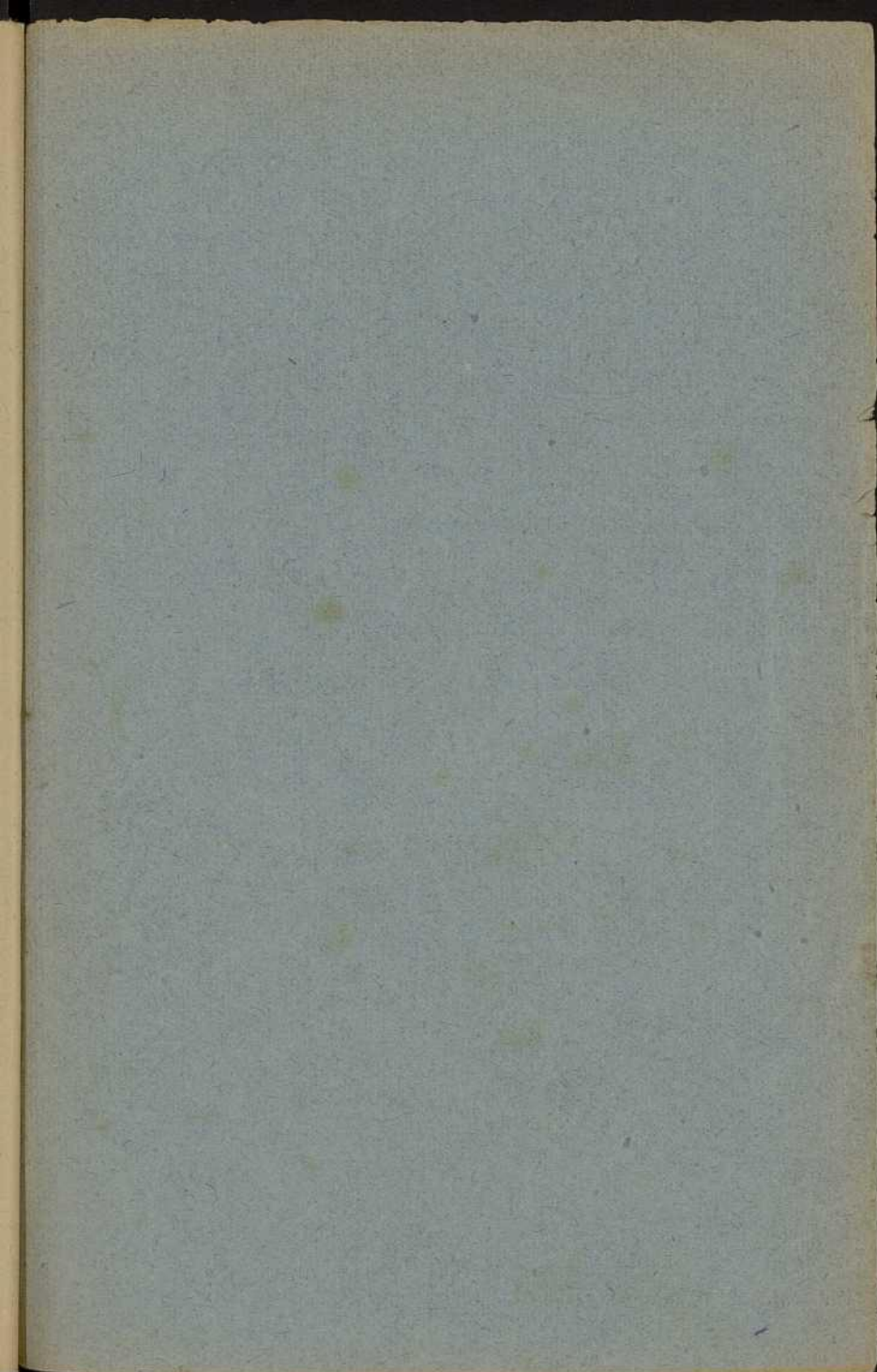
La presente edición la costearon los entusiastas socios de la floreciente é importante colectividad «Centro Gallego de la Habana», que á continuación se expresan:

«Centro Gallego», Constantino Añel, Avelino Pazos, Ramiro Vázquez, Alfredo Nan de Allariz, José Collazo, José G. García, Francisco Framil, Vicente Pedre, Miguel Bonit, Ramón Blanco, Antonio Méndez, Angel Barros, Francisco Pita, García Castro, Celestino Rodríguez, Antonio Romero, Víctor Pita, José Vidal, Francisco Vila, Jesús M.ª Bouzo, Ldo. José F. Fuente, Juan Ríos, José M.ª Candía, Florencio López, Jesús Quintela, Hilario Figueiras, Jesús Fernández, Plácido Lugris, Casimiro Lama, José Abeleira, K. Nelas, Valeriano González, Santos Alvarado, Amando Cora, Mariano Santos, Francisco Pichel, Manuel Martínez, José Ramón Rey, Antonio López, Secundino Mosquera, Manuel Baamonde, Francisco Pedre, Generosa Hermida, Antonio García Mon, López y Sánchez, Alvino Matalobos, Constantino Matalobos, Eladio Novoa, José M.ª de Arrarte, German Justo Castro, Manuel López, Manuel Curros Enríquez, Rufino Franco, Jacinto Rodríguez, Ldo. José López Pérez, Vicente López Buga, Miguel Mosquera, Claudio Pérez, Vicente Canto, Victoriano García, Celestino Macías, Arturo Martínez, Antonio Mosquera, Francisco Savin, Miguel Barros, Enrique Navarro, Juan Carro, José Rey, Nicolás Blanco, Manuel Vázquez, Dr. Arturo Renté de Vales, Jesús Vázquez, Andrés Santalla, Una orensana, Manuel Castro Bóveda, José J. B. Cerdeira, Ma-

nuel García Vázquez, Francisco Vázquez, Antonio Saavedra López, Antonio André, José M.ª López, Jesús Vidal, Antonio Penavad, Francisco Hernández, Jesús Matalobos, Eulogio Castro Gallego, José Gómez Garriga, Francisco Rodríguez, Leopoldo Pita, Manuel Remesar, Ramón Iglesias, Enrique Jiménez, Jesús Jiménez, José Arias, José García, Ramón Fernández, Antonio Saavedra, Manuel Feijóo, Amado Fernández, Rogelio Vadell Sánchez, Antonio García, Manuel y José Dorado, Pedro Quintela, López y Latas, Ramón Arias, Manuel Varela Paez, Joaquín López, Antonio Blanco, Benito Gómez Real, José Rodríguez Meigide, Manuel Seoane, Manuel Pila Díaz, Serafín González, Montero Hermanos, Joaquín Vázquez, Jesús Sesto, Jesús Campo, Domingo García, José González, Román Cora, Antonio González, José Farando, José Preseda, Valentín Olmo, Vicente Guas, Joaquín Puga, Ignacio Novo, José Basanta, José Costales (asturiano), Domingo Vázquez, Amable Santos, Joaquín Losada, Antonio Moreda, Ramiro Obrador (montañés), José M.ª Pérez (asturiano), Lucas López, José María López, Francisco Bentrón, Herminio Ramos, Moisés Cancela, Juan M.ª Peña, Jesús Nieto, José López Romero, Eusebio Avalor, Adela Rodas de Avalor (cubana), José Rey (matancero), Francisco Taboas, José M.ª Fernández, Jesús Maqueciras Pillo, Francisco Vila y González, Lino Cortizo, Ramón Gómez (Sagua la Grande), Juan José Roberes (presbítero de Bolondrón), Perfecto Martínez (párroco de Amarillos), S. Soloso, Abdón Vide, Cándido Galdo, Alberto Santomil, Un catalán, M. Díaz, Arturo Domínguez, Vicente Villanueva, Atanasio Escolante, Antonio André, José Somoza, Clemente Cerdeira, Benigno Reymonde, Manuel

Aenlle, Ramón Leira, Manuel Cidre, Gabriel Linares, Antonio Linares, Manuel Folgar, Alejandro González, Arturo Rodríguez, Francisco González, Dr. José Vilar Souto, Manuel Alvarez, Benito García, José López, Savino Mosquera, David Peña, Manuel Vidal, Ramón Couzo, José Rodríguez, José López Pinto, Anselmo Morales, Manuel Alonso, José González Veira, Julián A. Rillaga, Manuel Bermúdez, Dependientes del Hotel Campoamor, Secundino Varela, Claudio Estévez, Vicente Marid, Francisco Bermejo, Ramón Panceira, Manuel Blanco, Agustín Fernández, José Pena, José y Ramón Cao, Manuel Blanco, José López, Benigno Orjales, José Orjales, José Nieto, José Riós, Manuel Traba, Antonio Vázquez, Bernardino Méndez, Laureano Rodríguez, Emilio Freire, Manuel Carballó, Manuel Reádigos, Manuel Tato, José Pérez, Santiago Valle, Antonio González, Ignacio Sosa, Delfín Taboada, Francisco Padrón, José Gil, Valentín García, Jesús López, Manuel López, Sandalio Pérez, Román Fuentes, Guillermo Santiago, Miguel García, Juan A. Carballo, Tomás Cambeiro, Guillermo Santiago Alemán, Antonio García, Emilio Barbarán, José Gómez, Benigno Pereira, Antonio Pérez, Juan Santiago, José Suengas, Manuel Pinelva, Ventura Moreno, Manuel González, Manuel Pérez, Salvador Masnet, Anastasio Caballero, José Rodríguez Couto, Leonardo García, Eusebio Sili, Manuel Rey Quintela, Genaro Rey Quintela, Constantino González, José González, Manuel Vázquez, Ramón Vázquez, Antonio Vázquez, José Vázquez, Ismael Ibáñez, Manuel Vidal, Herminio Rodríguez, Pascual Aenlle, Antonio Rodríguez Añel, Secundino García y Directiva de la Delegación del Centro Gallego en Cienfuegos.

PRECIO 2 PESETAS

REAL
GA
A C

34

Bil

ACAD
LEGA
ORU

77

liot